

Ajanvieteväkivalta ja sukupuoli

Vuosien 1937 ja 1955 kylätappeluaineistojen uudelleentulkinta

Elina Laakso

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Talous- ja sosiaalihistoria

Pro gradu

Syyskuu 2019

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen		Laitos/Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimus	
Tekijä/Författare – Author Elina Laakso			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Ajanvieteväkivalta ja sukupuoli: Vuosien 1937 ja 1955 kylätappeluaineistojen uudelleentulkinta			
Oppiaine /Läroämne – Subject Talous- ja sosiaalhistoria			
Työn laji/Arbetsart – Level Pro gradu	Aika/Datum – Month and year 2.9.2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 93 + liitteet	
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tarkastelen pro gradu –tutkielmassani suomalaisia joukko- ja kylätappeluja sekä miesten ja naisten suhtautumista niihin. Argumentoin sen puolesta, että suomalaiset joukko- ja kylätappelu ovat muistuttaneet monin tavoin eurooppalaisissa yhteiskunnissa esiintynyttä ja tutkimuskirjallisuudessa käsitteellistettyä ja analysoitua ajanvieteväkivaltaa, huvien vuoksi ja tappelun ilosta käytyjä tappeluja. Tavoitteenani on myös selvittää, miten tappeluiden silminnäkijät niistä kertovat ja kuinka tappeluihin kertomuksissa suhtaudutaan. Pyrin selvittämään, ilmeneekö naisten ja miesten suhtautumis- ja kerrontatavoissa eroja. Jos eroja on, millaisia ne ovat? Mitä mahdolliset erot kertovat sukupuolesta ajassaan ja ympäristössään?</p> <p>Käsittelen joukko- ja kylätappeluja muistitietoon pohjautuvaa, Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkistossa säilytettävää aineistoa tutkimusmateriaalinani käyttäen. Kertomukset ovat osa Kylätappelu 1937 ja Joukkotappelu 1955 -muistitietokeruiden tuloksia. Analyysin kohteena on 14 kertomusta, joista 7 on miespuolisen kertoja-kirjoittajan ja 7 naispuolisen kertoja-kirjoittajan tarinoita. Kertoja-kirjoittaja kertoo kaikissa tutkimuksen kohteena olevissa kertomuksissa omakohtaisista tappeluhavainnoistaan. Omakohtaisuuden lisäksi tappelukertomuksia yhdistää kuvattu tappelun tyyppi; esimerkiksi hää- ja tanssitappeluista kertovia tarinoita on miesten ja naisten kuvausten joukossa yhtä monta. Analysoiduista teksteistä 12 on kirjoitettu vastauksena vuoden 1955 muistitietokeruuseen ja 2 vuoden 1937 muistitietokeruuseen.</p> <p>Tarkastelen aineistoani pääasiassa konstruktionistisen diskurssianalyysin näkökulmasta. Hyödyntämistäni käsitteistä keskeisin on irlantilaisessa kontekstissa kehitetty ajanvieteväkivallan käsite. Lisäksi tutkimuksessani ovat läsnä teoriat maskuliinisuudesta, feminiinisuudesta ja väkivallasta sekä näiden yhteydestä kunniaan sekä ekspressiivisen ja instrumentaalisen väkivallan käsitteet.</p> <p>Analyysini perusteella ne tappelut, joissa osanottajat toimivat kertoja-kirjoittajan mukaan "reilusti", saivat osakseen positiivisia tai neutraaleja äänenpainoja. Vähäisen (teko)syyden nojalla aloitetut tappelut eivät useimmiten pohjautuneet osallistujien henkilökohtaisiin kaunoihin, vaan me vastaan muut -asetelma nostettiin esiin silloin, kun ihmiset halusivat tapella viihteen vuoksi. Tarkastelemani kertomusten joukosta löytyy pääasiassa tekstejä, joissa kertoja-kirjoittaja erottaa irlantilaisista ajanvieteväkivaltaa muistuttavat, pohjimiltaan ekspressiiviset kylätappelu instrumentaalisesta, vastustajan vahingoittamistarkoituksessa käytetystä väkivallasta.</p> <p>Tappeluja nähneet naiset eivät tee tarinoissaan eroa kylätappeluiden ja muiden väkivallantekojen välille yhtä systemaattisesti kuin miehet. Koska kylätappeluiden nyanssit ja ero muuhun väkivallankäyttöön eivät ole olleet kaikille naispuolisille tappeluiden kokijoille tuttuja tai mielenkiintoa herättäviä, suhtautuu heistä moni kylätappeluihin varautuneemmin kuin miespuoliset vastineensa. Analysoimissani miesten kertomuksissa on naisten tekstejä enemmän yksityiskohtia, jotka osoittavat tappeluilmiön olleen henkilöille tuttu. Miespuoliset kertoja-kirjoittajat ovat voineet tehdä ilmaisullisen kylätappeluiden väkivallan ja välineellisen, vahingoittamistarkoituksessa käytetyn väkivallan välille eron kertomuksissaan erityisen tarkasti siksi, että kylätappeluinstitutiosta hyötyjät ovat olleet ennen kaikkea miespuolisia.</p> <p>Naiset kertovat miehiä useammin tappeluun osallistumattomien henkilöiden aktiivisesta roolista tappelutilanteessa. Tulkiten ilmiön kielivän siitä, että naiset ovat tappelutilanteessa useimmiten samaistuneet sivustakatsojiin, miehet itse tappelijoihin. Sekä miehet että naiset kertovat naisten toiminnasta tappelutilanteessa yleensä vain silloin, kun siihen on liittynyt poikkeuksellista aktiivisuutta tappelun kuluun puuttumisen muodossa. Sekä miesten että naisten kertomuksissa on mainintoja tappeluporukoiden ulkopuolisista miehistä, jotka ovat estäneet tai edistäneet tappeluiden syntymistä ilman että tämä herättää muistelijoissa ihmetystä. Sekä miehet että naiset reagoivat tappeluihin sukupuolensa asettamissa rajoissa. Tavallisuudesta poikkeava naisten toiminta vaikuttaa jääneen tappelun kokijoiden mieleen sukupuolesta riippumatta.</p> <p>Miehet erottavat kertomuksissaan kylätappelu muunlaisesta väkivallankäytöstä naisia useammin. Naispuoliset tappelukuvausten kirjoittajat eivät välttämättä ole tarkastelleet tappeluperinnettä samasta näkökulmasta kuin miespuoliset vastineensa, sillä tappeluista koskeva tuntemus on luultavasti siirtynyt ihmiseltä toiselle ryhmässä, joissa läsnäolijat ovat olleet miehiä. Koska kaikki naiset eivät ole erottaneet tai edes halunneet erottaa laadullisesti erilaisia väkivallan muotoja toisistaan, pitivät he usein kylätappeluja uhkaavina ja vaarallisina. Miehet puolestaan ovat tietoisesti voineet silotella tappeluiden varjopuolia kuvauksissaan. On mahdollista, että naiset ovat suhtautuneet tappeluilmiöön miehiä kriittisemmin huolimatta ajanvieteväkivallan traditiota koskevasta tietoudestaan, sillä väkivallalla on luultavasti ollut heidän elämässään miesten elämästä eroavia ilmenemismuotoja.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Joukkotappelu Kylätappelu Sukupuoliroolit Ajanvieteväkivalta			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
2. Tutkimuskysymykset	6
3. Aikaisempi tutkimus	9
3.1. Ajanvieteväkivallan tutkimus Suomessa	9
3.2. Ajanvieteväkivallan kansainvälinen tutkimus.....	12
4. Teoriat ja käsitteet.....	16
4.1. Väkipalta, maskuliinisuus ja feminiinisyys	16
4.2. Ajanvieteväkipalta irlantilaisessa kontekstissa	19
5. Tutkimusmenetelmät	22
5.1. Diskurssianalyysi.....	22
5.2. Omaelämäkerrallisten aineistojen tutkimus	26
5.3. Muistitietotutkimus.....	29
6. Aineistot.....	33
7. Analyysi.....	37
7.1. Kylä- ja joukkotappelut ajanvieteväkipaltana: kylätappelun käsitteellistäminen	37
7.2. Ekspressiivinen ja instrumentaalinen väkipalta naisten ja miesten kertomuksissa	48
7.3. Mistä naiset ja miehet kertovat kylätappeluista kertoessaan?.....	53
7.4. Kenestä tappelukuvauksissa kerrotaan ja miten?	66
7.5. Naiset, miehet ja toimijuus tappelupaikoilla.....	73
7.6. Mitä erot miesten ja naisten suhtautumisessa ja kerrontatavoissa viestivät ajastaan ja ympäristöstään?	78
8. Johtopäätökset ja keskustelu	83
9.0. Lähteet, kirjallisuus ja liitteet	88

1. Johdanto

Elina Haavio-Mannila käsittelee Suomessa vielä 1900-luvun alussa yleistä joukko- ja kylätappeluilmiötä väitöskirjassaan *Kylätappelut: sosiologinen tutkimus kylätappeluinstituutiosta*. Väitöstutkimus on ilmestynyt vuonna 1958, mutta sitä voi vielä nykyäänkin pitää tappeluilmiötä perusteellisesti luotaavana teoksena. Haavio-Mannila käsittelee tutkimuksessaan muun muassa tappeluiden sijoittumista eri päiville ja tapahtumien yhteyteen sekä tappeluporukoiden kokoonpanoa ja aseistusta.

Kylä- ja joukkotappeluista piirtyy Haavio-Mannilan tutkimuksessa kuva miehisenä aktiviteettina. Naisten roolia tappeluissa Haavio-Mannila ei juurikaan tarkastele, vaan tyytyy lähinnä toteamaan, että väitöskirjan pohjana toimineessa aineistossa olleiden kuvauksen perusteella naiset olivat usein tappelun syy. Naisten oletettu rooli tappeluiden taustalla saa lukijan kysymään, olivatko naiset itse tietoisia roolistaan ja miten he siihen suhtautuivat. Entä ovatko miehet kertoneet naisten roolista tappeluissa ja jos ovat, onko kuva tytöistä tappelun oletettuna syynä yksin heidän kertomuksistaan peräisin?

Haavio-Mannila olettaa tutkimuksessaan sekä miesten että naisten suhtautuneen kylätappeluinstituutioon yhtenäisin tavoin, vaikka vain miehet ottivat väitöskirjan mukaan osaa tappeluihin. Käsillä olevan, oman tutkimukseni tarkoitus on haastaa ja päivittää tätä mielikuvaa, jonka mukaan miehet ja naiset ovat suhtautuneet kylä- ja joukkotappeluihin samalla tavalla. Intentioni ei ole kyseenalaistaa Elina Haavio-Mannilan tutkimustuloksia kokonaisuudessaan, vaan lisätä vivahteita ja kerroksia kylätappeluita Suomessa käsittelevään tutkimukseen. Tarkoitukseni ei myöskään ole verrata omia tutkimustuloksiani Haavio-Mannilan havaintoihin kautta linjan. Vaikka hänen kylätappeluita koskeva tutkimuksensa on toiminut tärkeänä innoittajani ja siteeraan sitä tekstissäni runsaasti, pyrin keskusteluun myös uudemman kirjallisuuden kanssa ja sivuan tutkimuksessani yhtä lailla teemoja, joita kumpikaan edellä mainituista ei käsittele.

Kylätappeluiden tutkiminen sukupuolinäkökulmasta on 2000-luvulla antoisa aihe sekä sukupuolta että väkivaltaa käsittelevän tutkimuksen kehityksen tähden. Koska uudempi joukkotappeluista tehty tutkimus täydentää ja haastaa Haavio-Mannilan havaintoja, on joukko- ja kylätappeluiden tutkiminen sukupuolinäkökulmaan keskittyen mielestäni perusteltua. Haavio-Mannilan tutkimusta täydentäviin, jo ennestään tehtyihin havaintoihin lukeutuu muun muassa se, ettei kylätappeluinstituutio hävinnyt kaupungistumisen myötä, vaan siirtyi uusiin olosuhteisiin ja muotoutui myöhemmiksi variaatioikseen, kuten Vesa Nevalan ja Kari Koskelan tutkimuksista on luettavissa.¹ Toisin kuin Haavio-Mannila olettaa, kylätappeluinstituutio ei myöskään muuttunut ajan kuluessa suoraviivaisesti väkivaltaisemmiksi modernin ajan tappeluiksi, vaan väkivaltaisia tappeluita esiintyi Suomen maaseudulla samaan aikaan leikkisäksi ajanvietteeksi suunnattujen kylätappeluiden kanssa. Heikki Ylikankaan tutkima 1700-luvun loppuun ja 1800-luvun alkuun Pohjanmaalla sijoittuva puukkojunkkarikausi on vallinnut Suomessa samaan aikaan Haavio-Mannilan määrittelemän kylätappeluinstituution kultakauden kanssa.²

Edeltä löytyvät esimerkit osoittavat, että moni kylätappeluinstituutiota koskevista nyansseista – kuten sukupuolen mahdollinen vaikutus ilmiön kokemiseen – on vielä hämärän peitossa.

¹ Nevala 2014.; Koskela 2002.

² Ylikangas 1976.

2. Tutkimuskysymykset

Elina Haavio-Mannila määrittelee kylätappelut väitöskirjassaan *Kylätappelut: Sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta* nuorukaisten pienryhmässä suorittamaksi toiminnaksi. Kylä- ja joukkotappeluihin ovat Suomessa ottaneet pääasiassa osaa nuoret, naimattomat miehet. Kylätappelun ideaalityyppiä rakentaessaan Haavio-Mannila kuvailee kylätappelun kaavaa, johon kuuluvat osat hän jakaa tappeluun valmistautumiseen ja itse tappeluun.³

Tappeluun valmistautuminen on alkanut tappeluhaasteen lähettämisellä vastapuolelle tai ennakkoon tiedossa olleeseen tappelupaikkaan tiettyinä aikoina kokoontumalla. Valmistautumiseen ovat toisinaan kuuluneet myös tunnelmaa nostattaneet tappelulaulut ja rohkaisuryypyn ottaminen. Tappeluaikaisissa liikkeelle lähteneiden pienryhmien kohdatessa on vastapuolta pyritty provosoimaan hyökkäykseen yleensä verbaalisin keinoin, joiden vaikutuksesta tappelu on saatu alkamaan. Tappelun tulos on ratkennut joko joukkotappelussa tai yksittäisten osallistujien voimanmittelyssä. Tappelun seurauksia on pyritty kontrolloimaan teräaseiden ja ampuma-aseiden käytön rajoituksin, joita perinteikkäässä kylätappelussa ei käytetty.⁴ Haavio-Mannila huomauttaa, että yllä kuvatut tapahtumat ja toimet eivät kuulu jokaisen kylätappelun sisältöön, mutta ne ovat sisältyneet tappeluihin usein ja toistuvasti ollen näin osa hänen muodostamaansa kylätappeluinstituution piirteet yhteen kokoavaa ideaalityyppiä.⁵

Pro gradu –tutkielmassani vastaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin pitäen mielessä yllä kuvatun kylätappelun määritelmän:

1. Kylä- ja joukkotappelut ajanvieteväkevältana: miten joukko- ja kylätappeluilmiötä kertomuksissa käsitteellistetään?

³ Haavio-Mannila 1958.

⁴ mt., 161.

⁵ mt., 4–5.

2. Miten tappeluilmiöön kertomuksissa suhtaudutaan, miten siitä kerrotaan? Onko miesten ja naisten kertomuksissa ilmenevissä suhtautumis- ja kerrontatavoissa eroja?

3. Mitä mahdolliset erot miesten ja naisten suhtautumisessa ja kerrontatavoissa viestivät ajastaan ja ympäristöstään?

Kysymyksistä ensimmäinen käsittelee niin naisten kuin miestenkin suhtautumista kylä- ja joukkotappeluihin, ja keskittyy enemmän ilmiöstä laadittujen kuvausten yhtäläisyyksiin kuin sukupuolten kerronnan välillä vallitseviin mahdollisiin eroihin. Tarkastelen tutkimuskysymystä alaluvussa 7.1. Pysin irlantilaisessa kontekstissa syntynyttä – ja työni alaluvussa 4.2. käsiteltä – ajanvieteväkivallan käsitettä hyödyntäen tutkimaan, miten ”viihteen vuoksi” käytyihin tappeluihin on suomalaisissa oloissa suhtauduttu. Kysymykseen sisällytetty näkökulma ja argumentoiva ote paljastavat lukijalle, miten joukko- ja kylätappeluilmiö minulle hahmottuu: ilmiö vastaa monin paikoin Irlannissa – ja muissakin eurooppalaisissa yhteiskunnissa – hovin vuoksi käytyjä tappeluja, mutta suomalaiset olosuhteet ovat lisänneet ajanvieteväkivaltaan omat nyanssinsa.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkastelussa keskitytään tappelukuvausten yhtäläisyyksiin, mutta toisen tutkimuskysymyksen avulla keskityn tutkimaan kertomusten mahdollisia eroja ja sitä, millaisia nämä mahdolliset erot ovat. Toiseen tutkimuskysymykseen liittyen tarkastelen muun muassa sitä, mistä asioista miehet ja naiset kirjoittavat tappeluista kertoessaan yksityiskohtaisesti ja mistä vähemmän, sekä keistä he tappelukuvauksissaan puhuvat ja ketkä jäävät vähemmälle huomiolle. Suhteutan havaintojani tuloksiin, joita miesten ja naisten kielenkäyttöön liittyvissä tutkimuksissa on diskurssianalyttisen ja omaelämäkerrallisen muistitiedon tutkimuksen saralla saatu. Tätä tutkimuskysymystä kommentoin työni osassa, joka jakautuu alalukuihin 7.2.-7.5.

Kolmannen tutkimuskysymyksen yhteydessä käsittelen tekijöitä, jotka ovat mahdollisesti vaikuttaneet miesten ja naisten kylätappeluinstituutiota koskevien kerronnan tapojen muotoutumiseen. Kirjoittamisen ja kerronnan tapoihin ovat voineet vaikuttaa miesten ja naisten sosialisointi yhdessä ja erikseen sekä tähän liittyvä kylä- ja joukkotappeluperinteen tutuksi tuleminen tai tuntemattomaksi jääminen. Väkivallan läsnäolon mahdolliset eroavaisuudet miesten

ja naisten elämässä ovat saattaneet vaikuttaa ajanvieteväkivaltaa kohdanneiden suhtautumistapoihin. Näitä asioita tarkastelen alaluvussa 7.6.

3. Aikaisempi tutkimus

3.1. Ajanvieteväkivallan tutkimus Suomessa

Suomalaisten joukko- ja kylätappeluiden tunnetuin ja keskeisin tutkija on Elina Haavio-Mannila. Haavio-Mannila tutki kylätappeluita sekä pro gradussaan että ilmiöön perusteellisemmin pureutuvassa, omien sanojensa mukaan kansantieteelliseen aineistoon pohjautuvassa väitöskirjassaan *Kylätappelut: Sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta*.

Väitöskirjassaan Haavio-Mannila kohdistaa huomionsa kylätappeluryhmään ja sen käyttäytymiseen. Sekä kylätappeluryhmä että kyläyhteisö ovat pienryhmiä. Teoreettisena lähtökohtanaan Haavio-Mannila hyödyntää George C. Homansin teoksessa *The Human Group* esitettyjä, pienryhmiä koskevia hypoteeseja. Kylätappelussa vastakkain olevien nuorukaisryhmien eli vastaryhmien suhdetta Haavio-Mannila tutkii *ulkoryhmän* ja *sisäryhmän* käsitteitä käyttäen.⁶ Yksilö kokee kuuluvansa sisäryhmään ja samaistuu tähän. Ulkoryhmään puolestaan kuuluvat ”muut”, eikä yksilö samaistu tähän.⁷ Haavio-Mannilan aineistossa sisäryhmiä edustavat muun muassa kyläyhteisöt ja pitäjäyhteisöt. Ulkoryhmiä edustavat toiset kylä- ja pitäjäyhteisöt.⁸

Haavio-Mannilan väitöskirja on yhä nykyaikanakin kattavin kylätappeluista Suomessa laadittu esitys. Tutkimusaineistonaan Haavio-Mannila on käyttänyt sekä arkistolähteitä – joiden joukkoon kuuluu professori Esko Aaltosen organisoima Kylätappelut 1937 -keruu – että itse alulle panemansa Joukkotappelut 1955 -muistitietokeruun vastauksia.⁹ Molempien yllä mainittujen tuottamaa materiaalia säilytetään nykyään Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkistossa, ja tässä tutkimuksessa käytetty aineisto koostuu niihin lähetetyistä vastauksista.

⁶ Haavio-Mannila 1958, 1–2.

⁷ Schaefer 2012, 120.

⁸ Haavio-Mannila 1958, 2.

⁹ mt.

Haavio-Mannila nimeää tutkimuksensa keskeisimmiksi tarkoituksiksi kylätappeluinstituution rakenteen ja tehtävien selvittämisen. Hän tarkastelee muun muassa kylätappeluryhmän rakennetta ja yhtenäisyyden ja koossapysyvyyden astetta sekä pyrkii paikantamaan ryhmänormeja, jotka ohjaavat tappeluryhmän käyttäytymistä tappelutilanteessa. Tappelukuvauksissa esiintyviin piirteisiin ja niiden samankaltaisuuteen ja erilaisuuteen huomionsa kiinnittämällä hän tutkii tappelun kaavaa ja muotoilee kylätappelun ideaalityypin, johon sisältyvät aineistosta kumpuavat, toistuvasti esiin nousevat elementit. *Ideaalityyppimenetelmän* ohella Haavio-Mannila tarkastelee kylätappeluinstituutiota *funktioanalyttisesti* käyttäen apunaan Bronislaw Malinowskin ja A.R. Radcliffe-Brownin teorioita. Keskeinen lähtökohta tarkastelulle näiden ohella on Robert K. Mertonin ajatus *funktioista*, jotka ovat tavan tai instituution objektiivisesti havaittuja seurauksia, jotka edistävät yhteiskuntajärjestelmän mukautumista ja soveltamista.¹⁰

Kylätappeluryhmien toiminnan ohella Haavio-Mannila tarkastelee väitöskirjassaan kylätappeluinstituution sosiaalista perustaa ja tappeluinstituution asemaa kyläyhteisössä sekä pyrkii selvittämään, onko kylätappeluinstituutio funktionaalinen käyttäytymismuoto tappeluryhmän ja kyläyhteisön kannalta. Hän havaitsee tappeluiden olevan yhteydessä sisäryhmäsolidaarisuuteen, ja esittää sisäryhmäsolidaarisuuden olevan tärkeä kylätappeluinstituution olemassaolon edellytys. Mittely vastustajiksi miellettyjen ulkoryhmäläisten kanssa on vahvistanut kylän yhteishenkeä, pitänyt yllä ajatusta vastapuolen erilaisuudesta ja luonut tätä kautta sisäryhmäsolidaarisuutta. Kylän yhteishengen säilyttämisen ohella tappeluinstituution funktioihin kuuluvat tasapainon ylläpitäminen kylien välillä, sisäryhmäavioliittojen solmimisen edistäminen sekä tappeluryhmän jäsenten mahdollisuus saavuttaa arvontaa ja kunniaa muiden kyläläisten silmissä.¹¹ Oman tutkimukseni kannalta huomionarvoista on, että kylätappeluinstituution funktiot vaikuttavat palvelevan suurimmin kylätappeluryhmään kuuluvien nuorten miesten etua. Kylätappeluinstituution edut nuorukaisryhmiin kuulumattomille kyläläisille ovat vähäisempiä, eivätkä kaikissa tapauksissa yksiselitteisen hyödyllisiä.¹²

¹⁰ mt., 3–4.

¹¹ mt., 131–144.

¹² mt., 143.

1900-luvun alkuun ajoittamansa kylätappeluinstituution katoamisen syiksi Haavio-Mannila mainitsee muun muassa taloudellisten ja henkisten mullistusten myötä tapahtuneet vanhakantaisten kyläyhteisöjen hajoamiset ja tappeluiden väkivaltaistumisen, jonka taustalla vaikutti lisääntyvä individualismi. Ilmeisesti viimeksi mainittua mentaliteettien muutosta on Haavio-Mannilan aikalaistutkijoiden keskuudessa pidetty useita ilmiöitä selittävänä voimana.¹³ Muun lukemani tutkimuskirjallisuuden perusteella olen Haavio-Mannilan havainnoista poiketen tullut siihen tulokseen, että häviämisen sijaan kylätappeluinstituutio ennemminkin muutti muotoaan kuin katosi kokonaan.

Kari Koskelan katuelämää Helsingin itäisessä kantakaupungissa 1900-luvun alussa tutkiva *Huligaanit*-teos osoittaa eri kaupunginosista kotoisin olevien lasten käymien kivisotien ja muiden mittelöiden sisältäneen yhtymäkohtia kylätappeluinstituutioon. Nuorten poikien kivisodat ja tappelut toteutettiin ryhmässä toista ryhmää vastaan oman reviirin ja sakin kunnian puolustamiseksi, mutta toiminta ei tähdännyt vastustajan totaaliseen nöyryyttämiseen, vaan tappelukuvauksista välittyä ääneen lausumaton reilun pelin henki.¹⁴

Turun poikasakkeja 1940-luvulta 1950-luvulle tutkinut Rafael Helanko saavutti työssään vastaavia tutkimustuloksia. Helangon kuvaamissa sakeissa ei ollut tyttöjä, mutta hän ei kerro, oliko tytöillä roolia kivisotien ja tappeluiden yleisönä tai kiistojen kohteena. Poikasakkien jäsenet olivat sakkeihin liittyessään tyypillisesti 9-10 vuoden ikäisiä. Sakin syntyessä sen alue laajeni lähimaastoon ja lopulta kotikorttelin ja sen lähistön ulkopuolelle. Muiden aktiviteettiensa ohella Turun poikasakit puolustivat aluevaltauksiaan toisia sakkeja vastaan tapellen ja kivisotia käymällä. Sakin kotialuetta oli oma kortteli tai kaupunginosa, kaikki muu käsitettiin vihollisalueeksi.¹⁵ Myös Helsingin itäisen kantakaupungin poikasakit tappelivat vihollisalueiden sakkeja vastaan.¹⁶ On nähtävissä, että ajatusmallilla on paljon yhteistä maaseudun reviiriajattelun kanssa.

¹³ mt., 149–158

¹⁴ Koskela 2002.

¹⁵ Helanko 1953, 235–256.

¹⁶ Koskela 2002, 67–73.

Koskelan mukaan moni korttelisodissa ja nuorten poikien tappeluissa 1900-luvun alun Helsingissä kunnostautunut nuori mies ajautui kasvaessaan kohti sakilaista elämäntapaa. Vanhempien läsnäolon ja paremman tekemisen puutteessa monen nuoren identiteetti muodostui tihutöitä ja tuttuihin ja tuntemattomiin kohdistunutta väkivaltaa sisältäneen ”puolirikollisen” elämäntavan ympärille. Sakilaisten keskuudessa osaksi maskuliinisuutta miellettiin kyky käyttää väkivaltaa ja tarvittaessa puolustaa itseään sitä vastaan. Maskuliininen sakilainen oli kykenevä voimankäyttöön, taitava teräaseen käyttäjä ja valmis nöyryyttämään vastustajaksi määriteltä väkivalloin. Ruumiillisen voiman ja kestävyuden ihailulla oli yhteys työväenkulttuuriin ja maaseudullakin arvossa olleisiin miesten ominaisuuksiin. Vetelehtiessään ja väkivaltaisilla ilkitöillä sakilaiset loivat maskuliinista identiteettiään.¹⁷

Koskela sivuaa teoksessaan myös sukupuolta ja väkivaltaa sakilaisten keskuudessa. Helsingin sakilaisten joukossa liikkui myös tyttöjä. Naiset eivät olleet vain väkivallanpurkausten väitetty syy, vaan tarvittaessa he olivat valmiita käyttämään väkivaltaa myös itse. Maaseudun tapaan yhteenottoja syntyi kaupunginosat ylittävän nuorten seurustelun ansiosta. Väärässä kaupunginosassa näyttäytyminen yhdessä sieltä kotoisin olevan tytön kanssa tiesi toisesta kaupunginosasta saapuneelle nuorelle miehelle harmeja. Nais- ja miespuoliset huligaanit tappelivat myös keskenään. Useimmiten kahden kesken käydyissä tappeluissa oli kyse itsepuolustuksesta, johon sakintytöt turvautuivat välttääkseen raiskauksen tai muun miehen heihin kohdistaman väkivallanteon. Sakilaistytöt kantoivat puukkoja mukanaan ja olivat myös valmiita käyttämään aseitaan tilanteen vaatiessa. Valtaväestöstä poiketen väkivaltainen käytös oli naispuolisille sakilaisille sosiaalisesti hyväksyttävää. Toisin kuin miespuoliset vastineensa, he eivät kuitenkaan rakentaneet identiteettiään sen varaan ja hakeutuneet tietoisesti väkivaltaisiin tilanteisiin.¹⁸

3.2. Ajanvieteväkivallan kansainvälinen tutkimus

Sosiaalishistoriallisen kirjallisuuden perusteella suomalaisia kylätappeluja muistuttava ilmiö on tunnistettu myös Keski-Euroopassa ennen laajamittaista kaupungistumista. Natalie Zemon Davies

¹⁷ mt., 73–83.

¹⁸ mt., 83–88.

kuvaa artikkelissaan *The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth-Century France* nuorten naimattomien miesten ryhmiä, joiden tärkein sosiaalinen funktio oli pitää yllä yhteisön moraalia kohdistamalla pilkkaa ja häirintää sääntöjen rikkojiin. Ryhmät myös tappelivat vieraiden kylien nuorukaisten kanssa. Tarkoituksena ei ollut vastustajan vakava vahingoittaminen, vaan yhteenottojen luonne oli rituaalimaisempi. Kuten Suomenkin oloissa, oli tappelun syynä usein pyrkimys rajoittaa kuin oman kylän poikien omaisuudeksi miellettyjen nuorten naisten kanssakäymistä ulkopuolelta tulevien nuorten miesten kanssa. Suomen tapaan paikallinen tappeluinstituutio on edistänyt sisäryhmäavioliittojen solmimista ja pitänyt erityisesti tappeluryhmien näkökulmasta yllä kylien yhteishenkeä. Suomalaisia kylätappeluja muistuttava nujakointi muuttui ja väheni Keski-Euroopan kaupungistuessa, kun kyläyhteisön nuorukaisryhmät vaihtuivat kaupunginosa- ja kiltapainotteiseen kanssakäymiseen nuorten välillä.¹⁹

Otaksun Keski-Euroopan kaupungistumisen vaikuttaneen tappelujen kehitykseen samaan tapaan kuin Suomessa. Uudessa ympäristössä hovin vuoksi tappeleminen jäi pääasiassa nuorten (poikien) aktiviteetiksi ja aikuisuutta lähestyvien tai aikuisuuden rajapyykin ylittäneiden (miesten) spontaanit väkivallanpurkaukset ilmenivät rajatussa ihmisjoukossa, jonka elämänmenoa muut yhteiskunnan kerrokset paheksuivat. Sörkan sakilaisten maskuliinisuuskäsitykseen kuulunut arvonanto ruumiilliselle voimalle ja kovuudelle on ollut myös osa englantilaista työväenkulttuuria. Andrew Daviesin mukaan fyysisesti vahvojen ja reaktiovalmiiden miesten ihailu edesauttoi nuorten miesten jengitappeluiden syntyä Manchesterissa ja Salfordissa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Tappeluporukoiden jäsenet norkoilivat yhdessä ulkona ja ottivat yhteen muilta alueilta lähtöisin olevien ulkoryhmäläisten kanssa. Toisinaan väkivallan kohteiksi valikoituivat joko yksin tai ryhmässä liikkuneet sivulliset. Aseinaan nuoret käyttivät yleensä veitsiä, nahkavöitä ja näiden messinkisolkia.²⁰

Tehtaissa työtä tekevien ja väkivaltaisesti vapaa-ajallaan käyttäytyneiden nuorten joukossa liikkui myös harvalukuinen, joskaan ei näkymättömiin jäänyt joukko tyttöjä. Tytöt eivät olleet Manchesterissa ja Salfordissa vain tappelujen väitetty syy, vaan osa heistä otti myös osaa pienissä ryhmissä käytyihin kahinoihin. Manchesterin ja Salfordin jengeissä liikkuneet työväenluokkaiset

¹⁹ Zemon Davis 1971.

²⁰ Davies 1998.

tytöt tappelivat sekä keskenään että yhdessä poikien kanssa. Vastustaja saattoi olla mies, nainen tai ryhmä, joka koostui saman tai molempien sukupuolten edustajista.²¹

Ajan viranomaislähteistä ja lehdistön reaktioista käy ilmi, että väkivaltaisten nuorten naisten olemassaolo oli monelle tuntematon ilmiö ja suuri ihmetyksen aihe. Passiivisesta ja hoivaavasta ihanteesta poikkeavia, tappeluihin osallistuneita naisia ja tyttöjä nimitettiin muun muassa amatsoneiksi ja äkäpusseiksi, niin vieras oli ajatus väkivaltaisesta naisesta monelle aikalaiselle. Tappeluihin osallistuneita naisia tutkinut Andrew Davies esittää, että tuomioistuimissa huoli ei kohdistunut niinkään väkivaltaisten naisten aiheuttamiin vahinkoihin vaan heidän sukupuolirooleista poikkeavaan käytökseensä. Katuväkivaltaan osallistuneiden naisten rangaistukset olivat yleensä kevyitä ja uudelleenkoulutusta painottavia verrattuna tuomioihin, joita langetettiin heidän miespuolisille vastineilleen. Miesten taipumus väkivaltaan otettiin annettuna ja luontaisena, ja vihanpurkauksen tullen väkivallantekijää piti rangaista itsehillinnän puutteesta ja aiheutetuista vahingoista. Naisten väkivaltainen käytös poikkesi sukupuoleen liitetystä käsityksestä niin paljon, että väkivaltaisuus itsessään koettiin uhkaavana ja yhteiskunnan tasapainoa horjuttavana.²²

Pieter Spierenburg on tutkinut Amsterdamiin sijoittuneita, oluttupatappeluita kummunneita puukkotappeluita, joita rahvaan kaksintaisteluperinteeksi voi nimittää. Tutkimuksessaan hän käsittelee miesten välisiä, suurempia tappeluita usein seuranneita yksilöiden välienselvittelyjä ja osoittaa samalla, että vähäisiä vammoja osanottajilleen aiheuttaneet tappelut ovat olleet tavanomaisia Alankomaissa tai ainakin Amsterdamissa.²³ Daniele Boschi sivuaa 1800-luvun italialaisia puukkotappeluita käsittelevässä tutkimuksessaan roomalaisten väkivaltaisia yhteenottoja ilman tarkoituksellista vakavien vammojen tai kuolonuhrien tuottamista. Artikkelin keskiössä ovat yhteiskunnan marginaalissa eläneiden yksilöiden väliset, teräasein käydyt yhteenotot. Kuten Amsterdamissa, puukkotappelun aikaansaaneet kaunat olivat usein peräisin suuremman kokoluokan vähemmän vammoja tuottaneesta nujakasta.²⁴

²¹ Davies 1999.

²² mt.

²³ Spierenburg 1998a.

²⁴ Boschi 1998.

Daviesin, Spierenburgin ja Boschin artikkelien sisältö avaa ikkunan mahdollisuuteen, että Amsterdamin merimiehet ja Rooman vetelehtijät ovat olemukseltaan sukua 1900-luvun alun Sörkan sakilaisille, joille oli leimallista elämä kaupunkiyhteiskunnan marginaalissa. Koska kaupungistuminen alkoi Keski-Euroopassa aikaisemmin kuin Suomessa, on syytä olettaa, että maaseudun tappeluperinne jalostui urbaaneiksi muodoikseen aikaisemmin kuin Suomessa. Ihmiset ovat näissä ympäristöissä rakentaneet väkivallalla identiteettiään, ja tällä on usein ollut yhteys henkilön itsensä ja muiden silmissä nauttimaan arvonantoon.

4. Teoriat ja käsitteet

4.1. Väkivalta, maskuliinisuus ja feminiinisyys

Pieter Spierenburg esittää maskuliinisuuden, väkivallan ja kunnian suhdetta Euroopassa pitkällä aikavälillä tarkastelevassa esseessään, että väkivallankäytön voi jakaa muun muassa ilmaisulliseen (ekspressiivinen) ja välineelliseen (instrumentaalinen). Käsitteet ovat tutkimukseni kannalta tarkoituksenmukaisia, ja hyödynnän niitä kautta tutkimusaineistoni analyysin. *Ilmaisullista* väkivalta on silloin, kun tilanne saa osapuolet käyttämään väkivaltaa spontaanisti ilman entuudestaan olemassa olevaa motiivia. *Välineelliseksi* väkivaltaa voi luonnehtia, kun sillä pyritään saavuttamaan tietty päämäärä – esimerkiksi hankkimaan taloudellista hyötyä tai kostamaan entuudestaan olemassa olevia kaunoja.²⁵ Jaottelu ilmaisullisen ja välineellisen väkivallan välillä on liukuva, eikä käsitteiden määrittely sulje pois sitä, että väkivallantekojen joukosta löytyy niiden välimuotoja. Esimerkiksi kunniansa tullessa loukatuksi ihminen voi reagoida spontaanisti ekspressiivisellä väkivallalla, pidemmän reaktioajan jälkeen instrumentaalisella väkivallalla tai voimankäytöllä, jonka olemus sijaitsee jossain näiden välillä.

Ihmiset ovat vuosisatojen ajan puolustaneet mainettaan ja kunniaansa enemmän tai vähemmän aggressiivisin keinoin. Maineen ja kunnian merkitys on ollut Euroopan väestön keskuudessa historiallisesti suuri. Tämä on synnyttänyt sekä lainsäädäntöä että yhteisöjen omatoimisesti valvomia menettelyjä, joilla oli mahdollista hyvittää ja sovittaa nimen tahriintuminen silloin, kun joku tunsu kunniansa tulleen loukatuksi. Esimerkiksi 1800-luvun Saksassa porvariston jäsenillä oli lakiin kirjattu oikeus esittää vastaloukkaus tullessaan verbaalisesti loukatuksi oman yhteiskuntaluokkansa jäsenen toimesta. Vastaloukkauksia ei esitetty heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville, sillä heidän kunniakäsitystään pidettiin kehittymättömämpänä, eivätkä he täten voineet kolhia porvariston edustajan mainetta kommentteillaan.²⁶

²⁵ Spierenburg 1998b.

²⁶ Creasman 2017.

Vaikka ylemmät säädyt ja yhteiskuntaluokat pitivät heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien kunniakäsityksiä kehittymättöminä, oli rahvaallakin tapansa sovittaa kiistat ilman hallitsematonta väkivaltaa. Isosta-Britanniasta peräisin olevat lähteet kertovat nyrkkeilyä muistuttavista otteluista, joilla riitaantuneet rahvaan edustajat pyrkivät ratkaisemaan kohtaamansa konfliktin kontrolloidusti ja kunniakkaasti.²⁷ Se onko tappelu vai tappelemattomuus kunniakkaampaa on kuitenkin vaihdellut ajan ja paikan mukaan: esimerkiksi Yhdysvaltain vapaapalokuntalaisten tappeluita tutkinut Amy Sophia Greenberg ei löytänyt vastausta siihen, millaiseen provokaatioon reagoiminen väkivallalla oli oikeutettua, vaan suhtautuminen palokuntalaisten tappeluihin ja niiden syihin oli varsin tilannekohtaista.²⁸

Yhteiskunnan eri kerrosten kunniakäsitysten katsottiin poikkeavan toisistaan. Yhteiskunnallisen aseman ohella kullekin henkilölle kunniakasta toimintaa määritti hänen sukupuolensa. Yleistäen voidaan sanoa, että Länsi-Euroopassa kunniakas ja hyveellinen mies on ollut toimintavalmis ja aktiivinen, nainen passiivinen.²⁹ Usein kunnian puolustaminen ei ole ollut naisille mahdollista samoin keinoin kuin miehille. Esimerkistä käyvät kaksintaistelut, jotka olivat 1800-luvun Länsi-Euroopassa yläluokan miehille varattu välienselvittelyn muoto. Yläluokkaisten miesten kaksintaisteluita pidettiin pitkään urheana ja hyveellisenä toimintana, mutta alempien luokkien miesten ja muutamien naisten käymiin kaksintaisteluihin ei suhtauduttu kaksintaisteluina ollenkaan.³⁰ Ajatus maskuliinisuuden ja fyysisen voiman välisestä yhteydestä ei ole yksin eurooppalainen ilmiö, mutta läheskään kaikissa kulttuureissa miesten voimankäyttöä kunnian puolustamiseksi ei ole pidetty suotavana tai ihailtavana.³¹

Käsitykset sukupuolten keskinäisestä samankaltaisuudesta tai eroavaisuudesta ovat vaihdelleet Länsi-Euroopassa aikakaudelta toiselle. Antiikin Kreikassa ja Roomassa sukupuolet nähtiin keskenään selvästi erillisinä ja erilaisina, kuin kahtena toisilleen sukua olevana lajina.³² Ajan

²⁷ Spierenburg 1991.

²⁸ Greenberg 1998.

²⁹ Spierenburg 1998b.

³⁰ Frevert 1999.

³¹ Spierenburg 1998b.

³² Rose 2010.

kirjoituksissa on myös esitetty pitkään vaikutusvaltainen käsitys, jonka mukaan nais- ja mieskehojen perusta on sama, mutta elinten järjestyksen tähden naiset ovat vähäisempiä miehiä.³³

Keskiajalla henkilön sukupuolen hahmottamiseen vaikutti tämän käyttäytyminen ja toiminta, eikä sukupuolijärjestelmä ollut tiukan kaksijakoinen. Ajanjakson aikana sosiaalinen sukupuoli – henkilön ja yhteisön kokemus ja tulkinta tämän sukupuolesta – vaikutti paljon siihen, miten ulkomaailma häneen suhtautui.³⁴ Myös uudella ajalla naisten ja miesten ruumiita pidettiin keskenään erilaisina mutta ei toistensa vastakohtina. Ajanjakson länsieurooppalaisissa lääketieteellisissä asiakirjoissa naisten kehoja on tarkasteltu säännönmukaisesti kuin vähäisempinä miesten kehoina. Henkilöstä miehen tai naisen teki ensisijaisesti tälle osoitettu ja tämän yhteiskunnassa omaksuma paikka ja rooli, ei tämän keho.³⁵

1700-luvun puolivälin jälkeen asetelma keikahti pääläelleen, ja henkilön biologinen sukupuoli alkoi määrittää sitä, millainen käyttäytyminen oli hänelle hyveellistä ja toivottavaa. Keho oli henkilön ominaisuuksien perusta, ja aikalaistulkintoissa tunnustettiin vain kahden sukupuolen olemassaolo. Sukupuolet nähtiin toisiaan täydentävinä ja vastakohtaisina siten, että miehet olivat hierarkiassa naisia ylempänä.³⁶ Tulkinta kahdesta vastakkaisesta ja toisiaan täydentävästä sukupuolesta ei kuitenkaan saavuttanut välittömästi yleistä hyväksyntää, vaan asiasta keskusteltiin vielä 1900-luvun koittaessa.³⁷ Hiukan kärjistäen on mahdollista sanoa, että ennen 1700-lukua henkilöllä oli mahdollisuus osallistua sukupuolensa määrittelyyn, mutta myöhemmin sukupuoli määritteli henkilön.

Lukemani tutkimuskirjallisuuden perusteella kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä ei kuitenkaan tavoittanut kaikkia yhteiskunnan kerroksia ja onnistunut yksin määrittelemään sitä, miten yksilöt toimivat saavuttaakseen ja ylläpitääkseen statusta. Vaikka viktoriaanisia sukupuolirooleja yritettiin istuttaa Irlantiin Ison-Britannian vallan aikana, osallistuivat maaseudun naiset moninaisista syistä

³³ Laqueur 1990, 26.

³⁴ Spierenburg 1998b.

³⁵ Laqueur 1990, viii-ix, 8, 25, 62.

³⁶ Spierenburg 1998b.; Laqueur 1992, 154.

³⁷ Laqueur 1990, viii-ix, 193.

syntyneisiin tappeluihin ilman paikallisten paheksuntaa.³⁸ Jos keski- tai yläluokkainen irlantilaisnainen olisi 1800-luvulla osallistunut tappeluun, olisi yhteisön reaktio saattanut olla hyvin erilainen ja vaikuttaa tappelijan asemaan ja tulevaisuuteen. Suomessa sakintyttöjen väkivaltaista, perinteisestä sukupuoliasetelmasta poikkeavaa käytöstä ei katsottu kovinkaan karsaasti.³⁹ Muutenkin naisille hyveellisenä pidetystä toiminnasta poikenneina on heihin ehkä suhtauduttu ”vähemmän naisina” kuin moitteetonta elämää viettäneisiin työläisnaisiin ja keskiluokan naisiin. Menetettyinä tapauksina pidetyt yhteiskunnan laitamilla eläneet naiset saivat paljon anteeksi yhteisössä, jossa myös miehet rikkoivat muita yhteiskuntaluokkia sitovia kunnollisuuden normeja.

4.2. Ajanvieteväkivalta irlantilaisessa kontekstissa

Suomalaista kylätappeluinstituutiota monin paikoin muistuttavaa irlantilaista ajanvieteväkivaltaa on tutkinut Carolyn Conley artikkelissaan *The Agreeable Recreation of Fighting*. Sukupuolinäkökulmankin huomioiva artikkeli käsittelee joukkotappeluja ja näiden variaatioita kattavasti irlantilaisessa kontekstissa. Artikkelissä on useita käyttökelpoisia käsitteitä, joista tärkein oman työni kannalta on *recreational violence* eli *ajanvieteväkivalta*.⁴⁰

Oletettavasti brittiläisen virkavallan Irlantiin istuttamista viranomaiskäytännöistä johtuen irlantilaisia joukkotappeluja käsiteltiin 1800-luvun aikana usein käreillä. Kärejintiin liittyvää materiaalia on yhä tallella runsaasti. Kuten Suomessa, viranomaiset kiinnittivät huomiota tappeluihin toden teolla yleensä vasta silloin, kun joku nujakoinnin seurauksena kuoli tai loukkaantui vakavasti. Conley perehtyy artikkelissaan tähän aineistoon ja tutkii sitä laadullisin menetelmin.

Conleyn saavuttamat tutkimustulokset tukevat hänen esittämänsä ajatusta siitä, että väkivaltaisen oloiset yhteenotot eivät aina tähtää vastustajan vahingoittamiseen, vaan väkivalta voi toimia myös osanottajille harmittomaksi tarkoitettuna ajanvietteenä. Samalla se palvelee muita funktioita, kuten lisää tappelijan yhteisössään nauttimaa arvonantoa. Ajanvieteväkivallan pohjimmiltaan leikkisän

³⁸ Conley 1995.

³⁹ Koskela 2002, 86–87.

⁴⁰ Conley 1999.

luonteen ymmärtämiseen aikalaisten keskuudessa viittaa se, että käräjäoikeuksista huolimatta irlantilaiset viranomaiset suhtautuivat joukkotappeluissa tapahtuneisiin kuolemantapauksiin ja loukkaantumisiin useimmiten harmittomaksi tarkoitetun nujakoinnin valitettavana sivutuotteena. Toisiaan vahingoittaneille tappelijoille langetetut tuomiot eivät olleet kovia, eivätkä sivulliset uhritkaan niitä kiristäneet.⁴¹

Vaikka kaikki irlantilaiset tappelut eivät olleet suomalaisen kylätappelon tyyppisiä, olivat ne tavallinen ajanvieteväkivallan muoto. Irlantilaisen ajanvieteväkivallan kuvausten ja suomalaisten kylä- ja joukkotappelukertomusten välillä on paljon samankaltaisuuksia. Sekä Elina Haavio-Mannilan että Conleyn lähteissä esiintyy havainto tappeluiden sijoittumisesta pyhäpäiville ja maataloustöiden kannalta hiljaisiin aikoihin sekä tappelun alkua edeltävä vastapuolen provosoiminen. Tappelun säännöt ovat olleet yhtäläiset kummassakin maassa: muun muassa puukon käyttöä kylä- ja joukkotappelussa on pidetty halveksittavana sekä Suomessa että Irlannissa. Myöskään lyötyä vastustajaa ei ole ollut kunniakasta vahingoittaa, kun on käynyt selväksi, että tämä on hävinnyt tappelun.⁴²

Ajanvieteväkivallasta laadittujen tutkimusten vertailu osoittaa, että Irlannin ja Suomen joukkotappeluperinteessä on saatavilla olevan lähdeaineiston perusteella ollut myös eroja. Irlannissa oli tavallista, että naisetkin ottivat osaa tappeluun, mutta Suomessa he jäivät olemassa olevan tutkimuksen perusteella sivustakatsojiksi.⁴³ Tarkastellessaan naisten perhepiirissä ja sen ulkopuolella käyttämää väkivaltaa Conley esittää, että ajanvieteväkivaltaan osallistuminen ei ole ollut Irlannissa yksin miehinä aktiviteetti, vaan naisten osallisuus joukkotappeluihin oli varsin yleistä.⁴⁴

Conleyn mukaan 1800-luvulla nälänhädän jälkeen Irlannissa koettu maanviljelyksen muutos vaikutti sekä miesten että naisten mahdollisuuksiin saavuttaa yhteisössään arvonantoa. Nälkävuosien

⁴¹ mt.

⁴² ks. alaluku 7.1.

⁴³ Conley 1999; Haavio-Mannila 1958.

⁴⁴ Conley 1995.

jälkeen perheen viljelysmaat peri yleensä talon vanhin miespuolinen lapsi, ja aikuiset sisarukset jäivät tilalle töihin. Koska viljelysmaiden pilkkominen perheen lasten erillisiksi tiloiksi lopetettiin, hankaloituivat täysikasvuisten ihmisten mahdollisuudet itsenäiseen elämään, naimisiinmenoon ja perheen perustamiseen. Kun perinteiset tavat saavuttaa kunnioitusta ja arvontoa muuttuivat saavuttamattomiksi, oli maineen niittäminen tappelussa sekä naisille että miehille tapa osoittaa itsenäisyyttä ja riippumattomuutta.⁴⁵ Kiinnostavasti maineen ja kunnian hankkiminen tapellen oli keskeinen väkivallankäytön motiivi myös Heikki Ylikankaan tutkimien, instrumentaalista väkivaltaa käyttäneiden puukkojunkkarien keskuudessa, joiden mahdollisuudet saavuttaa arvontoa ja kunnioitusta toisin keinoin olivat aikansa Etelä-Pohjanmaalla rajoittuneet.⁴⁶

⁴⁵ mt.

⁴⁶ Ylikangas 1976.

5. Tutkimusmenetelmät

5.1. Diskurssianalyysi

Diskurssianalyttiseen tutkimukseen liittyvää kirjallisuutta on saatavilla runsaasti ja sitä ilmestyy säännöllisin väliajoin lisää. Oman kysymyksenasetteluni kannalta aiheesta julkaistut, pääasiassa 1990-luvulla ilmestyneet mutta yhä ajankohtaiset teokset ovat keskeisimpiä. Tarkoitukseni on lähteä tarkastelemaan aineistoani konstruktionistiseen kielikäsitykseen nojaavan diskurssianalyysin näkökulmasta. Kielen käyttö on käytäntö, joka ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan merkityksellistää, järjestää ja rakentaa, muuntaa ja uusintaa sosiaalista todellisuutta jossa elämme. Kieltä käyttäessään ihmiset niin sanotusti *konstruoivat* eli merkityksellistävät puheen ja kirjoitetun tekstin kohteet.⁴⁷

Konstruoidessaan maailmaa ihmiset rakentavat siitä kielen välityksellä versioita, jotka ovat moninaisia ja hyvinkin vaihtelevia. Konstruktionistisen kielikäsityksen mukaan kerronta rakentuu käytettävissä olevista kielellisistä resursseista, joiden käyttöön liittyy aina valintojen tekemistä joko tietoisesti tai tiedostamatta. Konstruoinnilla on vaikutusta paitsi kieleen myös maailmaan sen ympärillä: tavat puhua asioista vaikuttavat siihen, kuinka niihin elävässä elämässä suhtaudumme. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kielenkäyttöön - jopa kaikista yksinkertaisimpiin ja arkisimpiin kuvauksiin - suhtaudutaan konstruktiivisena ja sosiaaliseen todellisuuteen vaikuttavana toimintana.⁴⁸

Ideaan konstruktiivisuudesta liittyy kiinteästi kielen jäsentäminen sosiaalisesti jaettuina *merkityssysteemeinä*. Merkitykset muodostuvat eritoten suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Esimerkiksi eri värejä kuvaavien käsitteiden merkitykset rakentuvat suhteessa toisiin väreihin ja niiden keskinäiseen erilaisuuteen. Ajatus konstruktiivisista merkityssysteemeistä sisältää *ei-heijastavuuden* idean, jonka mukaan kieltä ja kielen käyttöä ei oleteta todellisuuden kuvaksi. Kielen ei ajatella yksiselitteisesti heijastavan todellisuutta ihmisen ulkopuolella tai tämän sisäistä,

⁴⁷ Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 17–18.

⁴⁸ Potter & Wetherell 2001, 199–200.

psykkistä todellisuutta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, sitä, että kielenkäyttöä tarkasteltaisi erillään sitä ympäröivästä materiaalisesta todellisuudesta.⁴⁹ Diskurssianalyttisesti suuntautuneessa tutkimuksessa pyritään päinvastoin selvittämään, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan kielenkäytön kautta ja kuinka sosiaalista todellisuutta käsittelevät kielelliset selonteot vaikuttavat tapamme hahmottaa maailmaa ympärillämme.

Diskurssianalyttisesti suuntautuneessa tutkimuksessa kieltä ei tarkastella yhtenäisenä ja yksiselitteisenä kokonaisuutena, vaan moninaisten merkityssysteemien tuottajana. Sosiaalinen todellisuus mielletään erilaisten, keskenään usein rinnakkaisten ja kilpailevien merkityssysteemien kentäksi. Nämä systeemit merkityksellistävät maailmaa, sen prosesseja ja suhteita eri tavoin. Merkityssysteemejä voi kutsua diskursseiksi, *verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta.*⁵⁰

Merkityksellistämisen kohteita ovat sekä ilmiöt että ihmiset, jotka voidaan hahmottaa monin eri tavoin, vaikka arkikielessä ne useimmiten konstruoidaan tottumuksesta pelkistetysti.⁵¹ Yksittäisen kylätappelijan voi merkityksellistää esimerkiksi mieheksi, nuoreksi, oman kylän edustajaksi, voimamieheksi, öykkäriksi tai kaikiksi edellä mainituista. Tutkija tunnistaa diskurssit – jotka esiintyvät monesti rinnakkain ja vastakkain muiden diskurssien kanssa – tulkintatyönsä tuloksena. Tutkimuksen kohteena olevalle materiaalille on ominaista se, ettei sen sisältö ole yksiselitteisiä, vaan usein hyvinkin ambivalenttia ja avointa erilaisille tulkinnoille.⁵²

Diskurssit ovat aina yhteydessä tapahtumatilanteeseen eli *kontekstiin*, joka vaikuttaa merkityssysteemien rakentumiseen. Historiallisen aineiston analyysissa *kulttuurinen konteksti* kuuluu diskursseihin vaikuttavista lukuisista konteksteista keskeisimpiin. Analyysin kannalta tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta pyritään tunnistamaan ominaisuuksia, joiden tulkinta edellyttää

⁴⁹ Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 19–21.

⁵⁰ mt., 24–27.

⁵¹ mt., 25.

⁵² mt., 28.

tutkijan omien kulttuuristen tapojen, stereotyyppien sekä yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin tuntemuksen tietoista tarkastelua. Analyysissa tulee huomioida myös reunaehdot, jotka ovat lyöneet leimansa tutkimuksen kohteena olevan aineiston syntyyn ja muotoutumiseen.⁵³ Kirjallisen muistitietoaineiston syntyyn vaikuttavat, sille ominaiset reunaehdot liittyvät esimerkiksi kirjoituskutsujen julkaisupaikkoihin.⁵⁴

Jo tekstissä aikaisemmin sivuttu konstruktionistinen kielikäsitys lähtee liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan kieli rakentaa sosiaalista todellisuutta. Tekstissä tai puheessa käsitellyn kohteen merkitykset ovat sidoksissa siihen, miten kohteesta puhutaan tai kirjoitetaan. Sosiaalinen konstruktionismi on jaettavissa ontologiseen ja episteemiseen konstruktionismiin. Episteemiseen konstruktionismiin kiinnittyneen diskurssianalyysin tehtävänä on selvittää, miten maailma rakentuu kielellisissä käytännöissä.⁵⁵

Episteemisen konstruktionismin periaatteisiin nojaavaa diskurssianalyysia hyödyntäessään tutkija ei pyri selvittämään, onko tieto todenmukaista ja onko sen kertoja rehellinen, vaan tärkeämpää on saada selville, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan tekstissä kielenkäytön kautta. Tällä tavoin episteemiseen konstruktionismiin nojaava, relativistinen diskurssianalyysi poikkeaa realistisesta diskurssianalyysista, joka pohjautuu ontologiseen konstruktionismiin. Realistisessa diskurssianalyysissa lähdetään liikkeelle olettamalla, että kieli on ulkopuolisen todellisuuden kuva. Relativistisen diskurssianalyysin näkemyksen mukaan sosiaalinen todellisuus puolestaan rakentuu kielessä, ja kieli vaikuttaa siihen, miten hahmotamme sosiaalisen todellisuuden. Realistisen diskurssianalyysin mukaan kieli ei rakenna todellisuutta, vaan kielen ulkopuolista todellisuutta kuvataan sitä käyttäen.⁵⁶

Episteemiseen konstruktionismiin pohjautuva, relativistinen diskurssianalyysi sopii valikoimani aineiston tarkasteluun, sillä joukko- ja kylätappelukuvaukset ovat tietyssä sosiaalisessa

⁵³ Jokinen & Juhila & Suoninen 1993, 28–35.

⁵⁴ mt., 35.

⁵⁵ Edwards 1997, 47–48.

⁵⁶ Juhila 1999, 163–167.

todellisuudessa syntyneitä tekstejä, jotka vaikuttavat siihen, millaisena ilmiö tarkastelijalle hahmottuu. Relativistisen diskurssianalyysin periaatteiden mukaisesti kiinnitän huomioni siihen, mitä ihmiset teksteillään tekevät ja miten maailmaa rakennetaan teksteissä olevaksi. En suhtaudu kylätappelukuvauksiin neutraaleina raportteina, jotka tulee ottaa kirjaimellisesti, sillä ne saattavat sisältää muun muassa liioittelua, vähättelyä, virheitä, ironiaa ja huumoria.⁵⁷ Muiden arkistolähteiden puutteen ja aikaisemman tutkimuksen suppeuden tähden kylä- ja joukkotappeluita kannattaa tarkastella tässä tutkielmassa sen perusteella, mitä ilmiöstä on yksityisten ihmisten toimesta sanottu, sillä minulla ei ole hallussani tietoa ontologisesta maailmasta, johon analyysin kohteena olevia tekstejä voisi verrata. Kertomukset ovat osa sosiaalista toimintaa, ja ne rakentavat todellisuutta muun muassa tiettyjä asioita korostamalla ja toiset sivuuttamalla. Menetelmänä relativistinen diskurssianalyysi sopii yhteen tutkimuskysymysteni kanssa.

Episteemisyyteen ja ontologisuuteen pohjautuvan konstruktionismin ohella diskurssianalyysin sisäisiä metodisia painotuksia voidaan jäsentää useiden eri ulottuvuusparien kautta. Omassa työssäni tärkeimmät ulottuvuusparit ovat *tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välinen suhde ja merkitysten ja merkitysten rakentamisen tapojen välinen suhde*. Ulottuvuuspareista ensimmäinen eli *tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välinen suhde* liittyy merkitysten rakentumiseen ja rakentamiseen. Merkitykset rakentuvat käyttöyhteyksissään, mutta tutkimuksessa on mahdollista painottaa joko niiden tuottamisen paikallisia prosesseja – esimerkiksi yksittäistä keskustelua – tai näiden prosessien yhteyttä laajempiin kulttuuriin merkityksiin ja kielellisiin käytäntöihin.⁵⁸ Tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon läsnäolon voi huomioda samassa tutkimuksessa, mutta oma tutkimukseni on kulttuurista jatkumoa näistä runsaammin painottava.

Tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon väliseen jännitteeseen voi reagoida liittämällä analyysin kohteena olevan aineiston laajempaan kontekstiin ja näkemällä sen osana suurempaa kokonaisuutta. Oman tutkimukseni tapauksessa tulen tarkastelemaan joukko- ja kylätappeluja pitäen mielessä ilmiön historiallisen kontekstin, joka näkyy sekä tappeluiden tapahtuma-ajassa, että muistelun ajankohdassa. Nämä asiat luovat käsittelemälleni muistitietoaineiston analyysille tietyt

⁵⁷ Potter 1996, 112–114.

⁵⁸ Jokinen & Juhlia 1999, 55–57.

kehykset, mutta kehysten sisäisiä tapahtumia on analysoitava aineistosta itsestään. On myös kiinnostavaa tutkia tappeluilmion kulttuurista kattavuutta eli sitä, toistuvatko tietynlaiset merkityksellistämisen tavat ja diskurssit tilanteesta toiseen.

Merkitysten ja merkitysten rakentamisen tapojen välinen suhde liittyy edellisten painotusvalintojen tapaan siihen, mihin tutkija aineistossa huomionsa kiinnittää. Merkityksiä korostavassa tutkimuksessa kysymykset ovat useimmiten mitä-muotoisia, ja tutkijan mielenkiinto kohdistuu tekstin sisältöön. Merkitysten tuottamisen tapoihin keskittyvässä tutkimuksessa panostetaan miten-kysymyksiin eli pyritään selvittämään, miten merkitysten tuottaminen tekstissä tapahtuu.⁵⁹ Tutkielmassani merkitysten analyysi on merkitysten tuottamisen tapojen tutkimusta tärkeämpi päämäärä, vaikka merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat toisiinsa kietoutuneita ja vaikuttavat väistämättä toinen toisiinsa aineistotyyppistä riippumatta.

5.2. Omaelämäkerrallisten aineistojen tutkimus

Tutkielmassani käytetty aineisto pohjautuu omaelämäkerrallisia piirteitä sisältävään muisteluaineistoon. Aineistossa näkyvät myös naisten ja miesten tuottamissa teksteissä aikaisemman tutkimuksen perusteella havaitut kerronnalliset erot. Sen vuoksi on paikallaan pohtia myös omaelämäkerrallisten tutkimusaineistojen lukutapoja ja naisten ja miesten omaelämäkertoissa aikaisemman tutkimuksen tuloksena havaittuja yhtäläisyyksiä ja eroja. Koska omaelämäkerrallisten aineistojen tutkimukseen sovelletut metodit ja tekstissä myöhemmin sivuttavat muistitietotutkimuksen menetelmät ovat keskenään hyvin heterogeenisiä, keskityn tässä tarkastelemaan näkökohtia, jotka ovat yhteydessä omiin tutkimuskysymyksiini. Sekä omaelämäkerrallisia aineistoja hyödyntävässä tutkimuksessa että muistitietotutkimuksessa referoidaan edelleen 1990-luvulla ilmestynyttä tutkimuskirjallisuutta, johon myös oma katsaukseni keskittyy.

⁵⁹ mt., 66.

Feministiseen omaelämäkerralliseen kirjallisuustieteeseen liittyvissä kansainvälisissä puheenvuoroissa 1900-luvun lopulla on pyritty jäljittämään ja selittämään naisten kirjallisen itsen esittämisen erityispiirteitä. Puheenvuorot sivuavat myös vertailukohtina toimineiden miesten omaelämäkertoja. Naisomaelämäkerrat herättivät kiinnostusta tutkijoissa, sillä niitä oli aikaisemmin tutkittu lähinnä miesten näkökulmasta ja miehisinä pidettyihin omaelämäkerrallisiin konventioihin suhteuttaen.⁶⁰

Jotkut naisomaelämäkertojen tutkijat ovat esittäneet puheenvuoroissaan, että naisten ja miesten laatimissa omaelämäkertoissa tulkitaan ikään kuin erilaisia maailmoja. Naiset ovat kirjoittaessaan uusintaneet joko tietoisesti tai tiedostamattaan sukupuoleen liitettyjä oletuksia, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi kirjoittaen tuotettuun kuvaukseen itsestä.⁶¹ On muun muassa esitetty, että naisten omaelämäkertoissa painotetaan *yksityisen* ja henkilökohtaisen elämän alueelle sijoittuvia asioita, kun miesten omaelämäkertoissa merkittävintä roolia näyttelevät *julkiseen* elämään kuuluvat tapahtumat ja saavutukset. Muita paikannettuja eroja ovat naisten omaelämäkertojen *fragmentaarisuus* suhteessa miesten tuottaman aineiston koherenttiudelle ja *lineaarisuudelle* sekä naisten tapa esittää itsensä suhteessa toisiin ihmisiin ja miesten tyyli esiintyä kertomuksissa autonomisina ja muista riippumattomana yksilönä. Naisten taipumus esittää itsenä *passiivisina* kohteina miesten teksteissään hahmottelemien *aktiivisten* toimijoiden sijaan on neljäs sukupuolten kerrontaan liittyvä, tutkijoiden havaitsema ero.⁶² Yksinkertaistaen voi tiivistää, että yllä esitellyssä keskustelussa päädyttiin siihen, että länsimaisilla valkoisilla miehillä on omaelämäkertoissaan tapana kuvata itseään autonomisina, itsenäisinä ja aktiivisina toimijoina, kun taas naiset, vähemmistöt ja erilaiset marginaaliryhmät kirjoittavat itsestään suhteessa muihin ihmisiin ja yhteisönsä osana.⁶³

1900-luvun loppupuolen feministisen omaelämäkertoja koskevan tutkimuksen keskeisiin lähtökohtiin kuului halu tehdä näkyväksi naisten alisteista asemaa yhteiskunnassa ihmisten itse itsestään kertovia aineistoja käsitellen. Osa tutkijoista suhtautui – ja saattaa edelleen suhtautua –

⁶⁰ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 8–9.

⁶¹ Kolodny 1985, 49

⁶² Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–11.

⁶³ Huttunen 2002, 39.

sukupuolten väliseen eroon tutkimuksen lähtökohtana⁶⁴, mutta kaiken kaikkiaan oletukset kertojan sukupuolen aiheuttamista jyrkistä eroista eivät jääneet leimaamaan vertailevan tutkimuksen kenttää, vaan miesten ja naisten tekstien rinnakkainen lukeminen on nykyään ennemmin sääntö kuin poikkeus.

2000-luvun lähestyessä omaelämäkertoja ja sukupuolta koskevassa teoretisoinnissa alkoivat näkyä vahvasti myös ajatukset ihmisen identiteettien moninaisuudesta sekä sukupuolikäsitysten jatkuvasta liikkeestä, joka vaikuttaa tekstien tuottamiseen. Feminiinisyteen ja maskuliinisuuteen liittyviä piirteitä ei nykytutkimuksessa pidetä biologiseen sukupuoleen kiinnittyneinä staattisina ominaisuuksina. Ympäristön ja ihmisyyksilön itsensä tuottamissa teksteissä nämä voivat esiintyä ja esiintyvät rinnakkain yhdestä ja samasta henkilöstä puhuttaessa.⁶⁵ Sukupuolieroa käsitellessään tutkijat voivat vertailla niin naisten ja miesten omaelämäkertoja, samaa biologista sukupuolta edustavien kirjoittajien tekstejä kuin yksittäisen ihmisen kertomuksesta löytyviä, toisistaan poikkeavia identiteettejä.⁶⁶ Esimerkiksi Tommi Hoikkala on soveltanut lähestymistapaa suomalaisessa kontekstissa tutkiessaan vanhemmuutta ja kasvatusta suomalaismiesten omaelämäkerrallisten tekstien välillä ja sisällä.⁶⁷

2000-luvun omaelämäkerrallisiin aineistoihin kohdistuvassa tutkimuksessa on ryhdytty ottamaan kantaa myös tekstin syntyyn vaikuttaviin olosuhteisiin, kuten ajan merkitykseen tekstin synnyssä. Omaelämäkerrallinen aineisto ei kerro vain laatijansa menneisyydessä vaan myös aineiston tuottamisen ajankohdasta. Niin sanottuun omaelämäkerralliseen aikaan kiinnitetty huomio on osoittanut, että omaelämäkerta ei ole vain menneisyyteen paneutumista vaan sen ohella tulevaisuuteen ja muutokseen suuntautuva projekti.⁶⁸ Omaelämäkerta ei kerro objektiivista totuutta ajasta ja ympäristöstä johon se sijoittuu, vaan muistelijan käsitys itsestään nykyisyydessä ja tulevaisuudessa vaikuttaa tekstin muotoon ja sisältöön.⁶⁹ Analyysit tavallisten ihmisten omaelämäkertoista voivat sekä vahvistaa että kyseenalaistaa havaintoja, joita ammattimaisten

⁶⁴ Summerfield 2018, 100.

⁶⁵ Frisk 2019, 19–22.

⁶⁶ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–15.

⁶⁷ Hoikkala 1994.

⁶⁸ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 13.

⁶⁹ Summerfield 2018, 80.

kirjoittajien omaelämäkerrallisista aineistoista on tehty, mutta erot erityyppisten omaelämäkerrallisten aineistojen välillä mielletään nykyään varsin suhteellisiksi.⁷⁰

Toisistaan eroavat tarkastelutavat ovat jäsentäneet elämäkertatutkimuksen kenttää myös lukutapoihin liittyen. Omalta kannaltani kiinnostavia ovat ennen kaikkea elämäkertojen niin sanottu *realistinen lukutapa* ja *tekstuaalinen* tai *narratiivinen lukutapa*. Realistisessa lukutavassa elämäkertoja tarkastellaan ikään kuin ikkunoina niiden kuvaamiin tapahtumiin tai ilmiöihin, kun taas tekstuaalinen tai narratiivinen lukutapa lähtee siitä ajatuksesta, että elämäkerta on aina kirjoitushetkellä tuotettu tulkinta elämästä, ja ettei kieli koskaan heijasta todellisuutta peilin tavoin.⁷¹ Oma lukutapani muistuttanee enemmän viimeksi mainittua – omaksumani konstruktivistisen kielikäsityksen mukaisesti ajattelen, että lukemani omaelämäkerrallisia piirteitä omaavat tekstit ovat tiettyinä aikana, tietyssä paikassa ja tietynlaiselle (kuvitellulle) vastaanottajalle kirjoitettuja tulkintoja menneisyyden tapahtumista.

5.3. Muistitietotutkimus

Suomalaisia omaelämäkerrallisia aineistoja voidaan tarkastella paitsi elämäkertatutkimuksen näkökulmasta myös muistitietotutkimuksen näkökulmia hyödyntäen. Muistitieto suomalaisessa kontekstissa 2000-luvun alussa oli määritelty *tiedoksi, joka ei pohjaudu kirjallisiin lähteisiin vaan tiedonantajan muistiin*. Muistaminen ja muistamisen tulkinta ovat yhteydessä historialliseen muistiin.⁷² Muistaminen on siis sekä yhteisöllistä että yksilöllistä: muistelutilanteessa henkilö ikään kuin käy vuoropuhelua menneisyydestä kertovien, virallistetussa asemassa olevien lähteiden kanssa sekä muiden samaan aikaan samassa paikassa eläneiden historian kokijoiden kanssa.

Suomalainen kirjallisiin kuvauksiin ja puheeseen pohjautuva muistitieto poikkeaa englanninkielisestä *oral history* -termistä, vaikka määrittelyjen sisältö on sama. Muistitietolähteet käsittävät sekä puheen että tekstit, ja muistitieto voi olla sekä tutkimuksen lähde että kohde.

⁷⁰ mt., 16.

⁷¹ Huttunen 2002, 35.

⁷² Fingerroos & Peltonen 2006, 8.

Muistitietoa lähteenä käyttävän tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille muistelijoiden näkökulmia menneisyyteen, ja tutkijan tehtävänä on lähteidensä välityksellä esittää mahdollinen menneisyys tai tehdä siitä tulkintoja.

Erityisesti englanninkielisessä maailmassa muistitiedon tutkimus on perinteisesti keskittynyt haastattelujen kautta syntyneisiin aineistoihin, ja niillä on omaelämäkerrallisten aineistojen tutkimuksessa Suomea hallitsevampi jalansija. Isossa-Britanniassa haastatellen syntyneet *oral history* -aineistot herättivät ensin mielenkiintoa varsinkin työväenluokan tutkijoissa, mutta sittemmin niiden käyttö on laajentunut esimerkiksi muuttoliikkeiden, naisten ja lapsuuden historiaan kohdistuvaan tutkimukseen. Kuten Suomessa, myös maailmalla virallisten lähteiden ja muistitiedon vuoropuhelu rikastuttaa historian tutkimusta ja haastaa entuudestaan olemassa olevia tulkintoja.⁷³

Muistitietotutkimuksen ydin on niin kutsutussa toisessa tiedossa, joka on vastakohta viralliselle tiedolle. *Virallinen tieto* kuvaa viranomaisten ja instituutioiden näkemystä eräänlaisesta julkisesta totuudesta kulloisenakin ajankohtana. *Toinen tieto* puolestaan on yksityiskohtaista, kokemuksellista ja pohdiskelevaa tietoa, joka liittyy yksilöiden elämäntapahtumiin ja -kokemukseen. Toisen tiedon tavoittaminen ja kuunteleminen lukeutuu muistitietotutkimuksen tärkeimpiin tavoitteisiin. Lisäksi tutkimuksen pyrkimyksenä on laventaa erilaisia menneisyyden tulkintoja tai vallitsevia totuuksia sekä haastaa ja kommentoida näitä.⁷⁴

Yksittäisen muistelijan näkökulmasta muistelun avulla voi pohtia omaa elämänkulkuaan ja kokemuksiaan sekä suhteuttaa niitä muiden kokemuksiin. Muistelun avulla voi lisäksi käsitellä oman, eletyn elämän suhdetta historiaan ja tuottaa julkista historiankirjoitusta täydentäviä, myötäileviä tai kritisovia menneisyyden tulkintoja. Koska muistitiedon tutkimuksella pyritään oikomaan pelkän virallisen tiedon käytöstä aiheutunutta historiakuvan vinoutta, sen kiinnostuksen

⁷³ Thompson, 1988.

⁷⁴ mt.; Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

kohteena ovat olleet tavalliset ihmiset ja sellaiset yhteisöt, jotka eivät ole jättäneet olemassaolostaan jälkeensä kirjallisia dokumentteja.⁷⁵

Kirjoituskilpailujen ja -kutsujen tuottamia aineistoja on käytetty elämäkerran ja muistitiedon käsitettä hyödyntävien tieteiden piirissä Suomessa 1970-luvulta alkaen.⁷⁶ Kansainvälisesti vertaillen näiden aineistojen määrä on runsas. Suuri osa kirjoituskilpailujen ja -kutsujen avulla alulle pannusta aineistosta on tavalla tai toisella omaelämäkerrallista, ja nämä aineistot ovat yksi elämäkertatutkimuksen tyypillisimmistä lähteistä.⁷⁷ Kirjoitustaitoon ja -halukkuuteen perustuvat kilpakeräykset mahdollistivat henkilökohtaisten kokemusten kuvaamisen ilman suoraa yhteyttä tiedonantajan ja kerääjän välillä. Kertojan itsenäisesti ilman haastattelijan läsnäoloa laatima tekstimuotoinen kertomus eroaa tällä tavoin haastatteluun perustuvasta muistitiedon keräämisestä, jossa keskeistä on haastateltavan ja haastattelijan välinen vuorovaikutus.

Kirjoittamalla tapahtuvan muistelun ominaispiirteistä keskeisimpiin kuuluu yksityisyys. Haastattelijan ja haastateltavan välisen vuorovaikutuksen puuttuessa puuttuu tilanteesta myös suora interaktiivinen ohjailu. Kirjoitustilanteen voi jakaa useiksi kirjoittamiskerroiksi, tekstiä voi editoida tuottamisen jälkeen ja muistelun ajankohdan ja paikan voi valita itse. Tekstin tuottamisessa korostuu myös kuviteltu vastaanottaja, jonka oletettuja toiveita ja kysymyksiä silmällä pitäen kirjoittaja laatii tekstin. Kirjoitusprosessia voi luonnehtia jopa intiimiksi: käsitteen osuvuuteen viittaa muun muassa se, että kirjoitustilanteen seuraamista ulkopuolelta pidetään yleensä tungettelevana.⁷⁸

Kirjoittaen toteutettu muistelu eroaa haastattelutilanteesta myös siten, että muistelija pystyy ilmaisemaan itseään harkitummin. Tuotettuun tekstiin voi formaatista riippuen palata helpostikin kirjoitusta uudelleen muotoillen sekä asioita tekstistä poistaen ja niitä sinne lisäten. Minäkuvan kontrolloinnin ohella muistelutilannetta ohjaa vastausohje, joka on teema- ja keruukutsujen

⁷⁵ Ukkonen 2000, 11–16.

⁷⁶ Pöysä 2006, 224–228.

⁷⁷ Hyvärinen et al. 1998, 18.

⁷⁸ Pöysä 2006, 228–229.

yhteydessä usein hyvinkin yksityiskohtainen. Ohjeistus vastaa näin jossain määrin haastattelijan toimintaa haastattelutilanteessa. Kirjoittaja on kuitenkin vapaampi noudattamaan muistelun aikana itse tietoisesti tai tiedostamatta tehtyjä valintoja, sillä haastattelija ei ole paikalla palauttamassa tekstiä ”takaisin asiaan” sen alkaessa rönsyillä, esittämässä lisäkysymyksiä tai pyytämässä tarkennuksia. Kirjoituskutsuun vastaaminen ei myöskään sisällä omien käsitysten ”harmonisointia” haastattelijan käsityksiin, vaan konsensuksen etsimisen sijaan muistelija on vapaa valitsemaan näkökulmansa aiheeseen itse ilman tilanteessa tapahtuvaa vuorovaikutusta tai ohjailua.⁷⁹

Kirjoittaen toteutetun omaelämäkerrallisen muistelun on todettu olevan yhteydessä sekä autenttisuuteen että fiktiivisyyteen, sillä haastattelutilanteen tuottaman tilanteisen minän sijaan voi kirjoittamisen seurauksena syntyvä teksti käsitellä pikemminkin kuviteltua minää, joka on vapaa irrottautumaan kirjoittamistilanteesta.⁸⁰ Toisaalta myös haastatellen kerätyissä omaelämäkerrallisissa aineistoissa on havaittu poikkeamia kertojan reaali maailman minän ja kertomuksessa esiintyvän minän välillä. Esimerkiksi tästä käy muun muassa kertojen tapa sivuuttaa identiteettien prosessinomainen muodostuminen ja kuvata identiteettejään staattisina, kuin aina samanlaisina säilyneinä.⁸¹

⁷⁹ mt., 230–231.

⁸⁰ mt., 230–231.

⁸¹ Passerini 1987.

6. Aineistot

Käsittelen tässä tutkielmassa kylä- ja joukkotappeluita muistitietoon pohjautuvaa, Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkistossa sijaitsevaa aineistoa tutkimusmateriaalinani käyttäen. Arkistosta löytyy kylä- ja joukkotappeluihin liittyvää aineistoa vuosilta 1937 ja 1955 yhteensä viiden sidoksen verran. Varhaisempaan, Esko Aaltosen aloitteesta syntyneeseen keruuseen liittyvää materiaalia on olemassa yksi sidos, yhteensä 51 vastausta. Myöhemmän, Elina Haavio-Mannilan alulle paneman keruun tuloksena arkistoitua materiaalia on neljä sidosta. Sekä Esko Aaltonen että Elina Haavio-Mannila organisoivat keruut omaa akateemista tutkimustaan varten. Selvitysy yrityksistä huolimatta Turun yliopiston sosiologian professori Aaltosen tapauksessa en osaa sanoa, missä julkaisussa tai julkaisuissa hän keruuvastaksia hyödynsi.

Sekä Haavio-Mannilan että Aaltosen laatimassa kyselylomakkeessa vastaajia pyydetään kertomaan muun muassa tappelun osapuolista, tappeluun valmistautumisesta, tappeluaseista sekä ajankohdista ja tilaisuuksista, joissa tappelemista esiintyi. Molemmissa lomakkeissa esitetyt kysymykset löytyvät tutkielmani liitteistä. Aaltosen lomakkeessa kysymykset on jaoteltu 19 eri kokonaisuudeksi, Haavio-Mannilan lomakkeessa vastaavia kokonaisuuksia on 20. Keruuvastauksia tutkiessani huomasin niiden olevan keskenään hyvin heterogeenisiä: osa vastaajista on kommentoinut lomakkeen jokaista kohtaa, toiset eivät niistä ainuttakaan. Aaltosen lomakkeessa sivullisten suhtautumisesta tappeluihin kysytään vain viranomaisten suhtautumista tiedustellen.⁸² Haavio-Mannila puolestaan tiedustelee vastaajilta, miten muut kyläläiset, vanhemmat henkilöt, papit ja viranomaiset suhtautuivat tappeluihin.⁸³ Molemmissa lomakkeissa tappeluiden oletetaan olevan yksin miessukupuolen asia, eikä naisten toiminnasta tappelutilanteessa kerrota tai kysytä.

Haavio-Mannilan kyselyyn saapui 41 vastausta Sanakirjasäätiön vakinaisilta vastaajilta, joille aineistokeruun kyselylomake postitettiin. 120 vastausta saatiin suurlevikkisten sanomalehtien lukijoilta, jotka lähettivät vastauksensa 41 sanomalehdessä julkaistun, samaisen keruulomakkeen innoittamina. Esko Aaltosen alulle panemassa keruussa hylättyjä vastauksia - eli niitä, joita Elina

⁸² ks. Liite 2.

⁸³ ks. Liite 3.

Haavio-Mannila ei Kylätappelut-väitöskirjaansa tehdessä hyödyntänyt - oli 4, Haavio-Mannilan keruussa 22.⁸⁴

SKS:n arkistosta löytyvät kylä- ja joukkotappelukeruun tulokset eivät ole satunnaisotos kaikista Suomen pitäjistä, mutta Haavio-Mannilan mukaan niitä voidaan pitää edustavina. Tietyillä Suomen alueilla muistitietokeruuihin on perinteisesti vastattu innokkaammin kuin toisilla, ja tämä näkyy myös kylä- ja joukkotappeluista koskevien keruiden tuloksissa. Tappelukuvaukset eivät edusta Haavio-Mannilan mukaan kylätappeluinstituution kukoistusaikaa, vaan niistä moni käsittelee ajanjaksoa, jolloin kylätappelut hänen mukaansa sekä vähenivät että muuttuivat tapahtumiltaan väkivaltaisemmiksi ja arvaamattommiksi.⁸⁵ Myöhemmässä tutkimuksessa havainnon paikkansapitävyys asettuu kyseenalaiseksi.⁸⁶ Kylätappeluiden peruspiirteet ovat kuitenkin aineistossa näkyvillä siinä määrin, että Haavio-Mannila katsoo tappeluinstituution rekonstruktion oman väitöskirjatutkimuksensa edellyttämällä tavalla mahdolliseksi.

Tarkastelen analyysissani miespuolisten kirjoittajien ja naispuolisten kirjoittajien tekstejä, joita on yhteensä 14 kappaletta, 7 miespuoliselta kirjoittajalta, 7 naispuoliselta kirjoittajalta. Kirjoittaja on myös tekstin kertoja, ja hänellä on kaikissa analysoimissani teksteissä omakohtaista kokemusta joukkotappeluista. Kaksoisroolinsa tähden näitä ihmisiä voi nimittää *kertoja-kirjoittajiksi*. Tapauksesta riippuen omakohtaiset kokemukset sisältävät sekä tappelun passiivista havainnointia että aktiivista osallistumista tapahtumiin. Yksittäisistä, itse koetuista tappeluista kertomisen ohella tekstit sisältävät tapauksesta riippuen enemmän tai vähemmän yleistä keskustelua tappeluilmioista. Kaikissa kertomuksissa tarkastelun keskiössä ovat kuitenkin kertoja-kirjoittajan omat tappelukokemukset.

Olen valinnut omakohtaisista tappelukokemuksista kertovat analysoimani tarinat siten, että kertomuksia yhdistää omakohtaisen tappelukokemuksen lisäksi myös tappelun tyyppi. Jos joku naispuolisista kertojista on nähnyt esimerkiksi yksittäisen häätappelun ja kertoo tästä, on myös

⁸⁴ Haavio-Mannila 1958.

⁸⁵ mt., 44–47.

⁸⁶ Nevala 2014.; Koskela 2002.

analysoitavien miespuolisten kertojien joukossa henkilö, joka keskittyy tarinassaan yksittäiseen, itse kokemaansa häätappeluun. Oletukseni on, että vertailemalla ominaisuuksiltaan samankaltaisia naisten ja miesten kertomuksia kerronnan mahdolliset sukupuolierot on helpointa tunnistaa.

Naispuolisia kirjoittajia, jotka kertovat tarinoissa itse kokemistaan tappeluista, oli koko aineistossa yhteensä 7 kappaletta, joten analyysini käsittää kaikki nämä kertomukset. Sekä vuoden 1937 keruuaineistossa että vuoden 1955 keruuaineistossa oli runsaasti miespuolisten kertojien omakohtaisia tappelukokemuksia käsitteleviä tekstejä. Naispuolisten kertoja-kirjoittajien omakohtaista tappelutuntemusta hyödyntävien tarinoiden jälkeen valitsin miesten kertomusten joukosta vertailukohdaksi tekstit, joissa on samankaltaisia elementtejä kuin naisten kuvauksissa. Miesten kertomuksista olen valinnut analyysini kohteeksi ne tekstit, joissa käsitellyt tapahtumat muistuttavat naisten omakohtaisten tappelukokemusten kuvausta ylemmässä kappaleessa esitellyn mallin mukaisesti.

Olen valinnut miesten kokemia tappeluista käsittelevistä teksteistä analysoitavakseni 7 kappaletta, siis yhtä monta kuin tarkastelemiani naisten tarinoita. Analyysin kohteena on siis yhteensä 14 kertomusta, joista 12 on saapunut vastauksena vuoden 1955 muistitietokeruuseen ja 2 vuoden 1937 muistitietokeruuseen.

Kertoja-kirjoittajien tekstejä analysoidessani kiinnitän huomiota ennen kaikkea henkilön sukupuoleen ja miesten ja naisten tekstejä yhdistäviin ja erottaviin tekijöihin. En jaottele kertoja-kirjoittajia kahteen tai useampaan ryhmään muulla tapaa, esimerkiksi sosioekonomista asemaa tai asuinpaikkaa jaon perusteena käyttäen. Analyysissa esiintyy huomioita, joissa viitataan esimerkiksi henkilön ikään, mutta nämä huomiot ovat syntyneet sukupuolen perusteella tehdystä jaottelusta käsin, eivät kertoja-kirjoittajia ikäluokan mukaan ryhmiin jakamalla.

Olen käyttänyt aineiston tarkasteluun 29 koodia. Listan koodeista olen sisällyttänyt tutkielman loppuun liitteeksi.⁸⁷ Suuri osa käyttämistäni koodeista on toistensa vastakohtia. Lähes yhtä suuri osa liittyy konkreettisiin kertomuksissa mainittuihin asioihin, kuten tappelun tyyppiin (esimerkkinä hää- ja tanssitappelut), aikaan, paikkaan ja kirjoittajan/kertojan asemaan tappelutilanteessa.

Kertoja-kirjoittajan tuntemusta tappeluilmioista olen pyrkinyt kartoittamaan käyttämällä koodeja tuttu ja tuntematon, jotka liittyvät erityisesti tappelukuvausten tarkkuuteen tai epätarkkuuteen. Käyttämällä koodeja positiivinen, negatiivinen ja neutraali olen tarkastellut kertomusten sanavalintoja ja kuvausta. Näiden perusteella yritän etsiä vihjeitä siitä, millainen on ollut kertojan/kirjoittajan suhtautuminen tappeluilmioon. Olen käyttänyt tarinoiden tarkasteluun myös muita sanavalintoihin ja kerrontaan liittyviä koodipareja paikantaakseni suhtautumista tappeluinstituutioon. Näitä ovat huumori - vakavuus, pelko – rohkeus ja ymmärrys – paheksunta. Koodiparia ekspressiivinen - instrumentaalinen olen käyttänyt tutkiakseni, onko teksteissä kuvattu väkivalta ilmaisullista vai välineellistä.

Miehet - naiset –koodipari kertoo, onko tarinoissa mainintoja sekä miesten että naisten paikallaolosta ja toiminnasta vai keskittyykö teksti yhteen sukupuoleen ja sen edustajien tekemisiin. Maskuliinisuus - feminiinisyys koodiparin avulla olen merkinnyt kertomuksista kohtia, joissa puhutaan miehille tai naisille tyypillisistä rooleista tai käyttäytymisestä. Koodit aktiivinen ja passiivinen kuvaavat tappelun kokijoiden toimintaa, ja osapuolet-koodi kertoo siitä, kuka/ketkä osallistuivat kuvauksen kohteena olevaan tappeluun ja kuka/keitä oli vastapuolella.

⁸⁷ ks. Liite 1.

7. Analyysi

7.1. Kylä- ja joukkotappelut ajanvieteväkivaltana: kylätappelun käsitteellistäminen

Analyysin aikana käsittelemistäni kertomuksista käy ilmi, että ne tappelut, joissa osanottajat toimivat kertojan mukaan ”reilusti”, saivat osakseen positiivisia tai neutraaleja äänenpainoja. Reilun tappelun konstruointiin kuuluu useita elementtejä, joista kertomalla kylätappeluinstituutio merkityksellistetään erilaiseksi kuin vastustajan vakavassa vahingoittamistarkoituksessa käytetty väkivalta. Analyysini perusteella tappelijoille osoitettiin ymmärrystä, kun tappelu alkoi ilman selkeää syytä tai vähäiseltä vaikuttavan tekosyyin nojalla. Näitä tekosyitä olivat muun muassa tappelun aloittaminen pelin tai leikin aikana havaitun vääryyden nojalla sekä omasta ryhmästä eroavan ”vastustajien ryhmän” sanallinen hännäminen tappelun aikaansaamiseksi.

”Muistan, kun nuoret löivät ”hyryä”, maantien molemmilla puolilla oli yhtä monta lyöntimiestä. Jos siinä voitti vääryys, syntyi tappelu. Me pienet katselijat juoksimme nurkan taakse kurkistamaan, kumpi puoli voitti. Kova huuto kävi koko ajan tässä pelissä. Hyryn lyönti oli aikalaisten yleisin peli sunnuntaisin. - - Näissä tappeluissa kävi kylänvanhin selvittämässä ja sovittelemassa.”⁸⁸

Reiluiksi miellettyissä tappeluissa osallistujat eivät käyttäneet ampuma-aseita, puukkoja tai muita teräaseita. Elina Haavio-Mannila on väitöskirjassaan havainnut saman tappelun säännöistä kirjoittaessaan.⁸⁹ Edellä mainittujen aseiden käyttö herätti tarkastelemieni kertomusten perusteella aikalaisissa paheksuntaa, joka ilmenee teksteistä joko suoraa tai välillisesti. Sen sijaan tappelun osanottajat käyttivät tilanteesta riippuen aseinaan aidan seipäitä, halkoja, kalosseja, puntaria, erilaisia pamppuja ja muita tylppiä lyömäaseita. Joskus ottelu käytiin nyrkein ilman aseistusta. Reilun tappelun kirjoittamattomiin sääntöihin kuului myös, että nujakoijat osasivat lopettaa tappelun ajoissa välttämällä kuolonuhrit ja vakavat loukkaantumiset. Lyödyn vastustajan kimppuun käyminen ja nöyryyttäminen ei kuulunut asiaan, vaan tappelun aikana tuupertuneet ja

⁸⁸ Heinonen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

⁸⁹ Haavio-Mannila 1958, 117.

loukkaantuneet osanottajat pyrittiin virvoittamaan tappelupaikalla takaisin sellaisiin hengen ja ruumiin voimiin, että he saattoivat poistua tapahtumapaikalta omin jaloin.

”Minä kömmin kärryjen alta piilosta ja Jussi makasi siellä selällään lattialla Meitän kylässä oli Renkinä sanottiin Sysmän Matiksi. Matti toi ulkoa semmoista pään koista kiveä sylissään ja nosti ylös ja puotti sen jussin vatsan päälle. Takapuoli kuului jussilta narahtavan ja jussikin kömpi ulos konttasi ovelle ja lähti juoksemaan minkä ikinä kerkisi.”⁹⁰

Ajanvieteväkivaltaa muistuttavat, tasapuoliset tappelut eivät kertomusten perusteella alkaneet ilman ennakkovaroitusta. Tiettyihin aikoihin ja paikkoihin liittyi reilun tappelun mahdollisuus, josta moni tappelukokemuksistaan kirjoittanut vaikuttaa olleen tietoinen. Kertoja-kirjoittajat vaikuttavat usein hahmottavan, että reilun tappelun mahdollisuus on historiallisesti sisältynyt tietynlaisiin kokoontumisiin ja kohtaamisiin, ja he peilaavat omia kokemuksiaan tätä historiallista jatkumoa vasten. Tyypillisiä, aineistosta esiin nousevia tasapuolisen tappelun tapahtumapaikkoja olivat kylänraitit, häiden pitopaikat sekä nuorison tanssitilaisuudet ja muut juhlat. Moni kertoja-kirjoittajista ilmaisee, että tappelun alkaminen näissä tilanteissa ei ollut heille täysi yllätys. Ajanvieteväkivallaksi mielletty, reiluina pidetyt tappelut sijoituivat kertomuksissa useimmiten edellä mainittujen yksittäisten juhlien yhteyteen tai kalenterin sanelemien juhlapäivien, kuten nimipäivien ja nuutinpäivän aikaan. Elina-Haavio Mannila mainitsee väitöskirjassaan edellä mainittuja ajankohtia yhdistäväksi tekijäksi sen, että ne olivat maataloustöiden kannalta usein hiljaista aikaa.⁹¹ Edellä mainittujen lisäksi nuorten miesten mainitaan tapelleen toistuvan koreografian mukaisesti viikonloppuisin lauantaina ja sunnuntaina useammallakin paikkakunnalla.

”Vieläkin selkeämmin muistan vuosisadan alussa kehittyneen joka lauantai tai sunnuntai iltaiset tappelut Kyrön aseman seutuvilla. Ne eivät olleet kylien väliset ainakaan viime vuosinaan. Ne olivat `Maajussien` ja `Sällien` väliset. Maajusseja

⁹⁰ Paloposki, V. SKS KRA. E 219-222. mies

⁹¹ Haavio-Mannila 1958, 84–85.

edustivat talollisten rengit ja pojat. Sällejä edustivat huonekalutehtaiden puusepät. Tappeluihin otti osaa 10-20 miestä kummallakin puolella. Iltahämärissä vaanittiin toisiaan, tehtiin tiedusteluja kuten ainakin sodassa. Suotuisessa tapauksessa tehtiin äkillinen suurhyökkäys sakilla. Aseina ei juuri käytetty puukkoa. Sen sijaan kylläkin kiviä ja seipäitä. Sällit käyttivät myös kalosseja koska heidän alueellaan löytyi vähemmän seipäitä ja kalossit olivat aina saatavana.”⁹²

”Parhain tappelu aika oli syksyn aika koska silloin oli eniten häitä, eli niin kuin niitä yleensä sanottiin kuokkajaisiksi, joissa tappelu suoritettiin.”⁹³

Käsitlemissäni kertomuksissa esiintyvät, reiluiksi mielletyt tappelut päättyivät yleensä kuin itsestään molempien osapuolten saatua voimainkoitoksesta tarpeekseen tai toisen osapuolen vetäytyessä pakosalle tappelupaikalta. Teksteistä käy ilmi, että aikalaiset palasivat usein nopeasti tavanomaisiin toimiinsa tappelun päätyttyä. Tappelupaikalta lähdettiin pois kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan tai väkijoukon paikalle kerännyt tilaisuus jatkui lähes samaan tapaan kuin ennen tappelua.

” - - lopulta tappelu sammui muutenkin. Oli aika lähteä kotiin muitten mukana.”⁹⁴

”Ja niin kylä hiljaa nukkui yö untansa [kylänraitille sijoittuneen tappelun jälkeen].”⁹⁵

Rauha palasi tappelupaikalle yleensä nopeasti kärhämöinnin päätyttyä, vaikka tappeleminen olisi aiheuttanut loukkaantumisia. Näihin kiinnitettiin huomiota taiston päätyttyä, mutta loukkaantuneiden jaloilleen saattaminen ei ollut paikallaolijoiden kollektiivinen tehtävä, vaan siitä huolehtivat melko sattumanvaraisesti eri ihmiset tilanteen mukaan. Analysoimieni kertomusten

⁹² Ketola, P. E 219-222. mies

⁹³ Maunukka, P. SKS KRA. E 149. mies

⁹⁴ Saarenheimo, M. SKS KRA. E 219-222. mies

⁹⁵ Lehtimäki, E. SKS KRA. E 219-222. nainen

perusteella tuupertuneiden tappelijoiden virvoittajilla on yleensä ollut siteitä tappelun tapahtumapaikkaan työn tai asumisen kautta.

”Hilda meni herättelemään ja käänsi Aatun selälleen ja silloinkos [osuuskaupassa työskentelevälle] Hildalle kiire osuuskaupan räystäään alla oli tyhjä silli tynnyri, sieltä Hilda vanhaan ruostuneeseen tuoppiin suolavettä lirutteli ja Aatun luokse riensi suuhun kaatoi - -.”⁹⁶

Reilu tappelu käytiin tasavahvoin kokoonpanoin, nuorten miesten joukko toista vastaan. Kertomuksissa esiintyvien tappeluporukoiden koko vaihteli muutamasta miehestä noin kahteenkymmeneen, mutta tappelusakkien tasaväkisyys toisiinsa nähden oli aina osa reilua tappelua. Kertomuksista käy selväksi, että tappeluiden silminnäkijät paheksuivat hyökkäyksiä, joissa vastustajan kimppuun käytiin ylivoimalla. Reilun tappelun konstruointiin eli sen kielelliseen käsitteellistämiseen teksteissä kuuluu väistämättä kertoja-kirjoittajan selonteko tappelun tasaväkisyydestä.

Ylivoimalla vastustajan kimppuun käymisen tapaan humalassa tappeleminen herättää teksteissä negatiivissävytteisiä reaktioita. Kertomusten perusteella on tulkittavissa, että perinteiden mukaiseen kylätappeluun ei kuulunut tuntuvassa humalassa tappeleminen. Toisinaan tarinoissa epäiltiin tappelijoiden ottaneen Elina Haavio-Mannilankin kylätappelun ideaalityyppiin sisällyttämän rohkaisuryypyn⁹⁷ ennen ottelun käymistä, mutta yleensä reilun tappelun tunnuspiirteet täyttäneiden tapahtumien yhteydessä ei puhuttu alkoholista. Rohkaisuryyppyihin liittyvien mainintojen ohella useampi kirjoittaja mainitsi, että alkoholilla ei ollut osuutta tapahtumissa.

⁹⁶ Lehtimäki, E. SKS KRA. E 219-222. nainen

⁹⁷ Haavio-Mannila 1958, 105–106.

”Eräät tappeluun osallistuneista olivat nauttineet miestä väkevämpää, mutta tuskin kaikki.”⁹⁸

”Väkijuomilla ei ollut osuutta tässä tappelussa.”⁹⁹

”Talkoissa tuli usein riita ja väkijuoma antoi vauhtia tappeluun.”¹⁰⁰

Reiluun tappeluun ei myöskään kuulunut tapahtumien käsitteleminen käräjillä. Kertoja-kirjoittajat merkityksellistävät reilun tappelun ytimeltään harmittomaksi ajanvietteeksi, jonka jälkiselvittelystä ei kerrota sen tarpeettomuuden tähden. Jos maininnat käräjistä ja reilusta tappelusta seuraavat toisiaan, mainitaan tarinoissa, ettei viranomaisilla ollut syytä puuttua tappeluiden seuraamuksiin. Vakavien loukkaantumisten ja kuolonuhrien puute ei antanut viranomaisille aihetta tappeluiden selvittelyyn, sillä vähäiset loukkaantumiset ja vammat pystyttiin hoitamaan kotikonstein ilman pysyvää työkyvyn ja kunnon heikkenemistä. Yleensä tappelijat ”nuolivat omat haavansa” ja tulivat nujakan jälkeen kuntoon vailla tarvetta vastapuolelta vaadittuun kompensaatioon. Aineistossa poikkeukseksi muodostuivat maininnat kunniatta käydyistä tappeluista, joissa vastustajaa pyrittiin vahingoittamaan ilman kylätappeluinstituution ääneen lausumattomien sääntöjen noudattamista. Poliisi, oikeuslaitos ja muut järjestystä ylläpitävät tahot puuttuivat tarinoiden perusteella ampumavälikohtauksiin ja puukotuksiin, joissa väkivallalla pyrittiin vastustajan vahingoittamiseen.

”Huhupuheena mainittiin että käräjille jouduttaessa ei kalossilla lyömisestä saa rangaistustakaan koska se voidaan tulkita itsepuolustukseksi. En kuullut että näistä tappeluista olisi koskaan kärjäasioita tehty. Sehän ei olisi ollut kunniallista.”¹⁰¹

⁹⁸ Saarenheimo, M. E 219-222. mies

⁹⁹ Kärkkäinen, T. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁰⁰ Heinonen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁰¹ Ketola, P. E 219-222. mies

”Ei ammuttu yhtään laukausta kun aseita ei ollut. - - Ei siitä oikeus juttuja tullut jokainen saivat nuolla omat kipunsa.”¹⁰²

Viranomaisten hiljainen hyväksyntä tasapuolisiksi ja reiluiksi mielletyille tappeluille antaa syyn olettaa, että myös he tunnistivat reilun, ajanvieteväkivaltaa vastaavan tappelun ja vastapuolen vahingoittamistarkoituksessa käytetyn väkivallan välisen eron. Kertoja-kirjoittajat rakentavat teksteissään implisiittisesti kuvaa viranomaisista, jotka ovat hahmottaneet kylätappelut osana kulttuurista jatkumoa. Viranomaiset eivät puuttuneet tappeluihin, sillä he ollettivat tappelijoiden osaavan lopettaa ottelun ajoissa ilman vakavien vammojen ja kuolemantapausten syntyä.

Tutkimieni kertomusten perusteella vaikuttaa siltä, että tappeluiden kontrolli ja valvonta olivat paitsi tappelijoiden itsensä myös ympäröivän paikallisyhteisön vastuulla. Reilu tappelu merkityksellistetään kertoja-kirjoittajien selonteoissa muitakin kuin tappelijoita itseään koskevaksi asiaksi. Tarinoissa esiintyy runsaasti tilanteita, joissa tappeluporukoihin kuulumattomat paikallaolijat pyrkivät puuttumaan tappelun kulkuun. Sivustaseuraajat saattoivat sekä innostaa että hillitä tappelijoita heitä toppuutellen tai tappelemaan rohkaisten. Tarkastelemieni tarinoiden perusteella viranomaiset eivät ryhtyneet tutkimaan tappelun kulkua tai tapahtumien syy-seuraussuhteita ilman vakavaa loukkaantumista tai kuolemantapausta. Yhteisön jäsenten toimesta näin saatettiin kuitenkin tehdä: aivan analyysin alussa lainatussa kertomuksessa mainitaan kylänvanhimman toisinaan sovitelleen nuorison nujakointia.¹⁰³

Edellä aloittamaani keskustelua viranomaisten mahdollisesta tappelutuntemuksesta ei pidä ylikorostaa: tappeluihin puuttumattomuus kertonee virkavallan vähäisestä läsnäolosta 1900-luvun alun agraari-Suomessa siinä missä kylätappeluinstituution laajasti nauttimasta hiljaisesta hyväksynnästäkin. Tappeluihin puuttumattomuus on saattanut kummuta ainakin osittain virkavallan resurssipulasta, ei kylätappeluinstituution saavuttamasta sanattomasta tunnustuksesta. Tutkimieni tappelukuvausten joukosta löytyy kertomus, jossa tappelupaikalla liikkunut poliisi

¹⁰² Paloposki, V. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁰³ Heinonen, I. E 219-222. nainen

havait si tappelun, mutta jatkoi matkaansa tapahtumista välittämättä tai niitä tarkastelemaan jäämättä. Tietois en välinpitämättömyyden ohella ratkaisuun lienee vaikuttanut tilanteen epäsuhtainen voimatasapaino. Parinkymmenen tappelijan pysäyttäminen yhden poliisin toimesta olisi ollut miltei mahdoton tehtävä.

”Pitäjän vanha, valkopartainen poliisi, Valo nimeltä, läksi iltamapaikalta ajaen hevosellaan kotiin. Tappeleva joukko teki tietä, kun Valo asioihin puuttumatta ajoi ohitse, mutta hänen jälkeensä taas sulkeutui antaen ja ottaen iskuja.”¹⁰⁴

Analyysin aikana soveltamassani koodauksessa käytin koodeja ekspressiivinen - instrumentaalinen tutkiakseni, onko teksteissä kuvattu väkivalta ilmaisullista vai välineellistä. Ilmaisullista väkivalta on silloin, kun tilanne kirvoittaa osapuolten välille tappelun spontaanisti ilman entuudestaan olemassa olevaa motiivia. Välineelliseksi väkivaltaa voi luonnehtia, kun sillä pyritään saavuttamaan tietty päämäärä – esimerkiksi kostamaan entuudestaan olemassa olevia kaunoja tai hankkimaan taloudellista hyötyä. Kertomukset sisälsivät molempiin kuvauksiin sopivaa väkivaltaa.

Kuten jo aikaisemmin olen tuonut esiin, on jaottelu ilmaisullisen ja välineellisen väkivallan välillä liukuva. Käsitteiden määrittely ei sulje pois sitä, että väkivallantekojen joukosta löytyy niiden välimuotoja. Esimerkiksi verbaalisesti loukatuksi tullessaan ihminen voi reagoida spontaanisti ekspressiivisellä väkivallalla tai pidemmän reaktioajan jälkeen instrumentaalisella väkivallalla. Kolmas vaihtoehto on voimankäyttö, jonka olemus sijaitsee jossain näiden välillä.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta maininnat ilmaisullisesta ja välineellisestä väkivallasta olivat läsnä kaikkien 14 tappelukuvauksen sisällä kuin yhteen kietoutuneina. Ekspressiivinen väkivalta, joka oli naamioitu instrumentaaliseksi, oli kuvausten joukossa toistuva teema. Tämä tarkoittaa sitä, että tappelut, jotka aloitettiin vähäisen (teko)syy n nojalla, tuskin pohjautuivat osallistujien henkilökohtaisiin kaunoihin, vaan me vastaan muut -asetelma nostettiin esiin silloin, kun kyläläiset

¹⁰⁴ Saarenheimo, M. E 219-222. mies

halusivat tapella viihteen vuoksi. Tarkastelemieni kertomusten joukosta löytyy tekstejä, joissa tarinan kertoja ja tapahtumien kokija konstruoi implisiittisesti eron ajanvieteväkivallan piirteet täyttävien kylätappeluiden ja instrumentaalisen, vastustajan vahingoittamistarkoituksessa käytetyn väkivallan välille. Vaikuttaa siltä, että jo tekstissä aikaisemmin sivutut viranomaisetkin reagoivat väkivaltaan eri tavoin riippuen siitä, oliko tappelussa kyse leikillisestä ottelusta vai vastustajan vahingoittamistarkoituksessa käytetystä väkivallasta, joka johti vakaviin loukkaantumisiin ja kuolonuhreihin. Reilun tappelun diskurssin ollessa läsnä tilanteeseen ei ollut syytä suhtautua turhan vakavasti, mutta asia oli toinen välineellisen väkivallan diskurssin alueella.

Viihteen vuoksi käydyistä tapeluista kirjoittaessaan tappeluiden silminnäkijät mainitsevat usein yhteenottojen taustalla olleet oikeat mutta vähäiset kaunat. Vaikuttaa siltä, että tyypillisin tekosyy tappelun aikaansaamiseksi oli Elina Haavio-Mannilankin tunnistama ”vanhojen kalavelkojen maksu”, jonka tähden nuorten miesten joukkiot hakeutuivat toistensa läheisyyteen tappelutarkoituksessa.¹⁰⁵ Aikojen saatossa monesti yhteen ottaneet porukat tappelivat kertomusten perusteella toistuvasti hakeakseen revanssia tai säilyttääkseen asemansa taistelutantereen menestyneimpänä joukkiona. Tämä asetelma vaikuttaa pysyneen muuttumattomana vuosia tai vuosikymmeniä, joiden aikana tappeluporukan jäsenet vaihtuivat uusiin ja taas uusiin väen varttuessa. Sotajalalle päädyttiin tuntematta henkilökohtaista vastenmielisyyttä vastustajia kohtaan, mutta väitettyä muiden erilaisuutta käytettiin poikkeuksetta tekosyynä tappelun aikaansaamiseksi. Tappeluilmiön taustojen tiedostaminen liittää kertoja-kirjoittajien kokemukset taas osaksi pitkää historiallista jatkumoa.

”Puukkoja ei käytetty, mutta nyrkkirautoja ja muita vähemmän tuhoisia aseita. - - Iskuja annettiin ja iskuja saatiin, toiset käsirysyssä koittelivat voimiansa. Jonkin aikaa temmellys kuitenkin kesti, ennenkuin Kimonkylän miesten ylivoimaisuus sai rauhan rikkojat hädetyksi pakosalle. - - Kolmantena joulupäivänä illalla oli häätanssit Katajalassa. Metsämotin miesten lisäksi uhkasi koko Mustilan kartanon iso lääni tulla maksamaan vanhoja kalavelkojaan.

¹⁰⁵ Haavio-Mannila 1958, 60.

Niin tapahtuikin. Katajalan iso tupa täyttyi niin tiukkaan tungokseen, että tanssimisesta ei tahtonut tulla mitään. Ison läänin miehet eivät tulleet yhtäkaaa, vaan kuinka kunkin kylän miehet ehti tanssitaloon. Kun he katoivat joukkonsa olevan täysilukuisen alkoi rähinöiminen, joka jatkui kiivaana tappeluna. Kimonkylän miehet olivat myöskin varautuneet tällaista varten ja koonneet voimansa. Tappelu alkoi kai tuvassa, mutta laajeni porstuaan ja pihalle. Tässäkään tappelussa ei käytetty puukkoja. Tämän kertoja [kirjoittaja itse] yritti mennä ulos, mutta porstuvassa oli niin kiivas tiimellys, että ei päässyt. Jonkin ajan kuluttua alkoi lääninmiehiä tulla ulos tuvasta, mutta porstuvassa miltei jokainen vielä sai maistaa patukkaa. Tanssituvan herroiksi jäivät Kimonkyläläiset. Vaikka tappelu kesti aika kauan, olivat vammat siihen verrattain vähäiset. Pahin vamma oli se, että eräältä lääninmieheltä katkesi solisluu. [Tappelu] tapahtui 1892.”¹⁰⁶

Vihollisuudet vailla henkilökohtaisia kaunoja tappeluporukoiden välillä eivät olleet kuvausten perusteella niin suuria, että ne olisivat johtaneet muuhun kuin reiluun otteluun, jossa vakavia loukkaantumisia sattui korkeintaan vahingossa. Instrumentaaliseksi naamioitua, todellisuudessa ekspressiivistä väkivaltaa edelsi usein vastapuolen ärsyttäminen verbaalisesti tai erilaisin teoin, kuten vastapuolen kylän tyttöjä tanssiin hakemalla. Kuten tämän analyysiluvun avaavasta sitaattistakin käy ilmi¹⁰⁷, kyläläisten keskinäiset leikit ja pelit tarjosivat myös tilaisuuden meidän ja muiden välisten erimielisyyksien aikaansaamiseen, joiden perusteella tappelu oli helppo aloittaa. Rituaalinomainen, kerrasta toiseen toistuva provosointi päättyi tappeluihin, jotka kuitenkin käytiin edellä kuvaamallani tavalla tasavahvoin kokoonpanoin vailla terä- tai tuliaseita. Tappeluilmiön tuntemus näkyi joissain kertomuksissa otteluun ennakkoon valmistautumisena ja kaikissa välineelliseksi naamioitua väkivaltaa kuvaavissa tapauksissa ottelijoiden kykynä lopettaa tappelu ajoissa ilman vakavia seuraamuksia.

”Minä lähdin ensimmäisenä [tanssiin] ja otin parhaan tytön sakista, toiset seurasivat esimerkkiä. Vastapuolelta ei lähtenyt yksikään poika. Me tanssittiin useampia tansseja

¹⁰⁶ Pietala, E. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁰⁷ Heinonen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

ja minä hain aina sen saman tytön sillä tiesin että se oli yhden talonpojan morsian, ja poika kyräili siellä sakissa. Tyttö kuiskasi tanssiessa minulle, että olkaa varuillanne meidän kylän pojat ovat luvanneet teidät hakata. Minä vain nauroin ja pidin lystiä tytön kanssa. Kun tämä synkkä joukko [vastapuolen pojat] ei tehnyt mitään aloitetta niin me pantiin se höhlä poika kysymään vasta puolen sakilta että onko teidän äitinne kuollut kun olette kuin hautajaisissa. Joku vastapuolen pojista löi nyrkillä meidän höhlää poikaa niin että se kostui. Tanssi loppui heti ja tytöt heitettiin sivuun. Minä hyppäsin etualalle ja sanoin että ettekö te uskallakaan miesten niskaan tulla kun tuollaista poikaa rupeatte kurittamaan ja lisäsin vielä että turhaa me ne puhtaat kuolinpaidat päällemme pantiin, sillä kaverit taitavat ollakkin jänishousuja. Silloin oli jo vastapuolella joka miehen kädessä seiväs ja kovalla huudolla päin.”¹⁰⁸

Yltä löytyvä lainaus tarjoaa malliesimerkin instrumentaaliseksi naamiodusta ekspressiivisestä väkivallasta. Tekstin tuottanut kertoja-kirjoittaja ei oikeasti tuntenut mielenkiintoa tanssittamaansa tyttöä kohtaan, vaan vieraan kylän tyttöjen kanssa lähdettiin tanssimaan pelkästään vastapuolen provosoimiseksi. Maininta tyttöjen sivuun heittämisestä ja vastapuolen hännäämisestä paljastaa nurkkatansseihin lähdön todellisen motiivin: toimillaan tappelusakin jäsenet halusivat saada aikaiseksi nujakan tekosyyn nojalla. Tappelijoiden toiminta muistuttaa yllä kuvattua myös seuraavissa esimerkeissä:

”Pöytyän pitäjän Jalkalan kylän ja Karinaisten pitäjän (siihen aikaan kappeli) miehet näyttelivät voimiaan ja urhoollisuuttaan toisinaan melko raa’allakin tavalla. Lyötiin nyrkillä vasten suuta niin että veri tulvahti. Tällaisesta tapauksesta saatiin taas aihe todelliseen suurtappeluun jotka yleensä eivät sentään olleet niin raakoja.”¹⁰⁹

¹⁰⁸ Heljo, U. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁰⁹ Ketola, P. SKS KRA. E 219-222. mies

”Valkeakosken pojat menivät Pyörönmaan tyttöjä saatolle mutta se ei ollutkaan Pyörönmaan poikien mieleen vaan he alkoivat katkaista aidasta seipäitä ja lyödä niillä Valkeakosken poikia, syntyipä siinä oikea tappelukin.”¹¹⁰

Tekosyyn nojalla aikaansaadut, ytimeltään ekspressiiviset tappelut olivat tarinoiden joukossa moneen otteeseen käsitelty aihe. Kuten yllä olen todennut, näitä tappeluita voi myös ajanvieteväkivallaksi kutsua. Ajanvieteväkivaltaan kuuluvat tappeluiden sijoittuminen tiettyihin tilaisuuksiin, aikoihin ja paikkoihin sekä tappelijoiden noudattamat kirjoittamattomat säännöt, kuten se, ettei löydyn vastustajan kimppuun käymistä tai terä- ja ampuma-aseiden käyttöä pidetty tappelussa suotavana. Moni tappeluita seurannut sekä useat virkavallan edustajat tunnistivat tappelijoiden instrumentaaliseksi naamioiman ekspressiivisen väkivallan ja osasivat reagoida väkivaltaan havaintonsa mukaisesti, vaikka tätä tietämystä ei aina tuoda teksteissä suoraa esiin. Toisinaan kertomukset kuitenkin käsittelevät tappeluita, jotka ovat olleet luonteeltaan aidosti instrumentaalisia ja jotka on käyty vastustajan vahingoittamiseksi. Näitä tilanteita siirryn sivuamaan tutkimuksessani seuraavaksi.

¹¹⁰ Aho, M. SKS KRA. E 219-222. nainen

7.2. Ekspressiivinen ja instrumentaalinen väkivalta naisten ja miesten kertomuksissa

Naiset kertovat puhtaasti instrumentaalisesta väkivallasta ja vastustajan vahingoittamiseksi käydyistä tappeluista miehiä useammin. Analysoimissani teksteissä miehet tekevät eron ekspressiivisen väkivallan ja instrumentaalisen väkivallan välille naisia useammin. Jokaisessa tarkastelemistani 14 kertomuksessa puhutaan ekspressiivisestä väkivallasta. Ekspressiivisestä väkivallasta, joka on naamioitu instrumentaaliseksi, kerrotaan 13 tekstissä. Puhtaasti instrumentaalisesta väkivallasta on kertomuksiinsa kirjoittanut 5 vastaajaa, joista yksi on mies ja loput naisia. Tästä viisikosta miespuolinen kertoja-kirjoittaja kertoo instrumentaalisesta väkivallasta vain verratakseen sitä ekspressiiviseen ja instrumentaaliseksi naamioituun väkivaltaan, siis reiluiksi koettuihin kylä- ja joukkotappeluihin. Sitä vastoin välineellisestä, vahingoittamistarkoituksessa käytetystä väkivallasta kertoessaan neljä naispuolista kirjoittajaa eivät tätä erottelua tee.

Kertoja-kirjoittaja (7 naista, 7 miestä)	Ekspressiivinen väkivalta	Instrumentaaliseksi naamioitu ekspressiivinen väkivalta	Instrumentaalinen väkivalta
Nainen	7	6	4
Mies	7	7	1

Taulukko I: Maininnat ekspressiivisestä väkivallasta, instrumentaaliseksi naamioidusta ekspressiivisestä väkivallasta ja instrumentaalisesta väkivallasta analysoidussa aineistossa. Yhtä lukuun ottamatta kaikissa 14 kertomuksessa on kerrottu vähintään kahdesta väkivallan muodosta.

Käsitlemäni aineiston perusteella sukupuoli on vaikutusta tappeluilmion merkityksellistämiseen. Miehet vaikuttavat liittävän tappeluihin keskenään samanlaisia määreitä. Naisten kylätappeluinstituutioon yhdistämät määreet ovat moniäänisempiä. Miesten teksteistä kumpuava kylätappeludiskurssi on edeltä mainituin osin homogeenisempi kuin naisten teksteistä välittyvä kylätappeludiskurssi.

Kuten yllä olevasta kappaleesta käy ilmi, vaikuttaa siltä, että tappeluista nähneet naiset eivät ole aina tunnistanee kylätappeluiden tyypillisiä piirteitä tai halunneet osoittaa niille huomiota samaan tapaan kuin miehet. Analysoimieni naisten kertomusten joukossa on kuvauksia erityisen väkivaltaisista yhteenotoista, joiden yhteydessä on esiintynyt kuolemantapauksia. Osa näistä kuvauksista ei sisällä juuri mitään yhteistä Elina Haavio-Mannilan muodostaman ja työni alkupuolella siteeratun kylätappelun ideaalityypin tai Irlannista kumpuavan ajanvieteväkivallan määritelmän kanssa, vaan joukossa on muun muassa kertomuksia tappeluista, jotka on käyty epäsuhtaisin kokoonpanoin puhtaasti vastustajan vahingoittamiseksi.

”Mutta annas olla kun tuli puolen yön aika. Yhtä äkkiä alkoi kuulua huutoa, kiroanmenoa, ampumista, valitusta, pakokauhu oli suuri, hääväki juoksi kuka minne kerkesi ken suohon, ken metsää kilometreittäin, ennen kuin seisahtuikaan ja katso taaksensa. - - Sitten huusivat Ollin Vassa on tapettu, ammuttu, tanssilattialle verta vuotaa kuin hurjasti.”¹¹¹

Vaikuttaa siltä, että kylätappeluiden nyanssit ja ero muuhun väkivallankäyttöön eivät ole olleet kaikille naispuolisille tappeluiden kokijoille tuttuja tai mielenkiintoa herättäviä. Tämän johdosta arvelen monen heistä suhtautuneen kylätappeluihin miespuolisia vastineitaan varautuneemmin.

Alta löytyvässä lainauksessa naispuolinen kertoja-kirjoittaja puhuu kylätappeluista niitä paheksuen, mutta kertoo todellisuudessa pääasiallisesti väkivallanteoista, jotka eivät muistuta perinteisiä kylätappeluista, vaan ovat kuvauksen perusteella syrjäytyneiden miesten harjoittamaa väkivaltaa, jonka kaltaista olisi yhtä hyvin voinut esiintyä esimerkiksi Sörkan sakilaisten keskuudessa.¹¹² Toisaalta voi pohtia, onko kertoja-kirjoittaja sittenkin tuntenut kylätappeluinstituutiota, mutta joka tapauksessa paheksunut tappeluiden väkivaltaisuutta riippumatta niiden motiiveista. Kansakoulun opettajan ammattiasemasta johtuen hän on saattanut kokea tämän arvolleen ja identiteettiinsä sopivaksi.

¹¹¹ Käppi, M. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹¹² Koskela 2002.

Joka tapauksessa aikaisemmin analyysissäni käsittelemät, hiljaisen hyväksynnän saaneet ja kirjoittamattomiin sääntöihin perustuvat reilut tappelut poikkeavat monessa kohtaa rajusti kertomuksen sisällöstä, vaikka kirjoittaja puhuu myös eri paikoissa asuneiden porukoiden välisistä ”vihollisuuksista”, jotka muistuttavat tappeluporukoiden henkilökohtaisiin kaunoihin perustumatonta kinastelua. Tekstin muu sisältö poikkeaa kuitenkin reiluiksi mielletyistä tappeluista rajusti: havainto koskee tappeluporukoiden koon epäsuhtaisuutta, terä- ja ampuma-aseiden käyttöä, juovuksissa tappelua sekä virkavallan vakavaa suhtautumista ja rettelöintiin puuttumista.

”Ehkä 12 vuotta sitten olin kansakoulun v.t. opettajana Puhossalossa. Siellä sain kokea monenmoista ja kuulla ja seurata kylätappeluitakin. Vastapuoli oli `Rääkkylän rustokorvat` pääasiassa Haapasalmen kylästä mutta myös Taitinnientä myöten sieltä keräydyttiin vastustamaan `Puhossalon hyhmäkouria`. Puhossalo harjoitti tiukasti nuotanvetoa ja heihin liittyi Ikolansaaren eli Haapasalon väki ja lienee kateus molemmien puolin aloittanut vihollisuudet, mutta välillä oli taisteluja – sanoin että sotaa tuo on eikä muuta, kun tappelut yhä jatkuivat. Aina oli entisestä kostettava.

Koettaisin kertoa mahdollisimman totuudenmukaisesti jos vain osaisin. Kihlakunnanoikeudet Kiteellä ja Rääkkylässä saivat monesti sitkeitä juttuja ja moni niin Kiteen kuin naapuripitäjän poika joutui vankeuteen ja toisia kuoli tai joutui sairashuoneisiin.

Eräissä kuuliaisissa ampuivat Haapaniemeläiset Ikolan Saaren Eino Ikonen tummaan päähän nahkaa viiltäneen haavan niin että tuli `jakausta` toiselle kupeelle. Sitä kostettiin sitten Rääkkyläläisille. He kehuivat taas että vielä tulee se aika että he ampuvat toiselle puolelle päätä samanlaisen piirron.

Eino Ikonen harjoitti kalakauppaa Joensuun torilla. Hän joi. Kerran kotiin palatessaan laivalla hänen juovuksissa ollessaan Rääkkylän miehet narrasivat hänen jäämään heidän laituriinsa, tappelivat siellä ja puukotuksessa Eino Ikonen kuoli.”¹¹³

¹¹³ Takala, E. SKS KRA. E 149. nainen

Tarkastelemistani miespuolisen kertoja-kirjoittajan tarinoista vain yhdessä mainitaan puhtaasti instrumentaalinen, vahingoittamistarkoituksessa käytetty väkivalta. Tekstin ote kuitenkin eroaa edellisistä lainauksista ja muista naisten kertomuksissa esiintyneistä instrumentaalisen väkivallan kuvauksista. Miespuolisen henkilön laatimassa kertomuksessa välineellinen väkivalta tuodaan esiin vain reiluihin, tasaväkisiin tappeluihin vertaamisen vuoksi ja toiminnan herättämän paheksunnan tähden. Välineellisen ja ilmaisullisen väkivallan vertailu osoittaa kertoja-kirjoittajan tiedostaneen väkivallan käyttötapojen eron. Väkivallan käytön tapoja vertaillaan hän rakentaa kuvaa itsestään tappeluperinteen tuntevana kokemusasiantuntijana.

”Häätilaisuuksia pidettiin yleisesti tappelu paikkana, vaan on kansanjuhlat ja arpajaisetkin, niiden tultua käytäntöön, olleet kylien välisiä tappelu paikkoja vaan ovat ne jo olleet siksi uudempi aikaisia että niissä on miltei poikkeuksetta käytetty jo teräasetta, siis puukkoa. - - Tappeluaseena ennen on ollut halko, seiväs, kanki (vähän vahvempi puu kuin seiväs) ainakin karjalaan toi karjalan ratan tekoaika puukon tappeluaseeksi. Ampuma aseena taas toi vapaussota, vaan ampuma aseena käyttö ei enää ole kylätappelu, vaan on se paremminkin yksityisluontoista tappelu eli hulikanismia. - - Kylätappeluissa joissa ei terä eikä ampumaaseita käytetty ei niitä myöskään suoritettu juovuksissa. Kun taas terä ja ampumaaseita käytettäessä suoritettiin tappelu miltei poikkeuksetta juovuksissa. - - Viimeinen oikea kylätappelu paikkakunnallamme suoritettiin noin 1905 tai 1906. Ne lakkasivat aivan kuin itsestään.”¹¹⁴

Yllä siteerattu kertoja-kirjoittaja pitäneen edelleen tappelutietoutta itselleen kunniaa tuottavana asiana, ja kertoo sen tähden analyttisesti erityyppisten nujakoiden eroista. Lisäksi diskurssianalyttisesti suuntautuneen nykytutkimuksen valossa näyttää siltä, että asiantuntijan

¹¹⁴ Maunukka, P. SKS KRA. E 149. mies

roolin ottaminen keskustelussa on länsimaissa miehille tyypillistä yli kulttuurirajojen, kun taas naiset kanttavat omaehtoista asettumista asiantuntijan rooliin.¹¹⁵

¹¹⁵ Kendall & Tannen 2001, 555.

7.3. Mistä naiset ja miehet kertovat kylätappeluista kertoessaan?

Sukupuolesta riippumatta kertoja-kirjoittajat keskittyvät analysoimissani tappelukuvauksissa niihin tappeluihin, joissa tapahtui jotain poikkeuksellista. Tarinoissa annetaan paljon painoarvoa erityisen rajuille ja reiluille tappeluille, tappelun yhteydessä sattuneille koomisille kommelluksille sekä loukkaantumisille, joita nujakoinnista monen kertomuksen mukaan seurasi. Tavalla tai toisella mieleenpainuvat tappelut olivat esillä sekä kertojien omakohtaisissa kokemuksissa että heidän siteeraamisissaan, paikkakunnilla kiertäneissä tappelutarinoissa. Ilmiö on ymmärrettävä, sillä kuten ihmiselämän tapahtumista yleensäkin, lienee tappeluista jäänyt kokijoille kirkkaampia muistikuvia, kun niiden aikana on sattunut jotain poikkeuksellista, joka saa kertoja-kirjoittajan ihmettelemään ja pohdiskelemaan tapahtunutta kerta kerran jälkeen. Voi olla, että poikkeuksellisista tapahtumista kertominen eri yhteyksissä säilyttää tarinoiden elinvoimaisuuden, ja kertoja-kirjoittajien omat kokemukset ovat teksteissä muovautuneet tällaisiksi elinvoimaisiksi tarinoiksi, joihin kertomisen perinteet vaikuttavat.

Siinä missä naiset kertovat väkivaltaisista, instrumentaalisista tappeluista useammin ja eri tavalla kuin miehet, vaikuttavat miehet muistelemaan useammin niitä tappeluita, joiden aikana on tapahtunut jotain koomista. Kenties nämä miehet ovat sisällyttäneet näkökulman teksteihinsä kertoakseen tiedostaen tai tiedostamattaan lukijalle, että he eivät tappeluista kavahta. Vastaavan ilmiön on havaittu esiintyvän omaelämäkerrallisissa kirjoittaen tuotetuissa muisteluaineistoissa, jossa tekstin laatijalle on tyypillistä valita itselleen suotuisa näkökulma ja rakentaa näin minäkuvaansa kirjallisin keinoin.¹¹⁶ Varauksellista suhtautumista tappeluun on saatettu pitää miesten keskuudessa poikkeavana ja kevyttä suhtautumista toivottavana maskuliinisena. Ajatus on havaittavissa miesten taipumuksessa kuvata tappeluista tietystä näkökulmasta.

Komiikan ja väkivallan esiintyminen muistelijoiden kertomuksissa rinta rinnan on myös muualla muistitietotutkimuksen kentällä havaittu ilmiö. Aikaisemman tutkimuksen perusteella ilmiö toistuu muistitietoaineistoissa säännöllisesti ihmisten kertoessa kovista ajoista, jotka eivät kuitenkaan

¹¹⁶ Pöysä 2006, 230–231.

johtaneet henkilökohtaiseen tai kollektiiviseen katastrofiin.¹¹⁷ Antamalla väkivaltaisille tilanteille koomisia sävyjä osa aineistoni miespuolisista kertoja-kirjoittajista vaikuttaa kuin vakuuttavan itselleen ja lukijalle, etteivät väkivaltatilanteet sisältäneet todellisia vaaran paikkoja tai että nämä onnistuttiin välttämään. Tulkitsen tässäkin kertoja-kirjoittajien pyrkivän vaikuttamaan tarinoidensa sävyyn joko tietoisesti tai tiedostamattaan.

Aineistossa vastaan tulleita miespuolisten kertojien koomisiksi implisiittisesti kuvaamia sattumuksia ovat muun muassa vastapuolen hevosen vapaaksi päästäminen kärryn edestä, jotta tappeluporukka ei pääsisi sujuvasti poistumaan ”vihollisen maaperältä”,¹¹⁸ sekä alta lainauksena löytyvä tappeluporukan johtajan tuupertuminen, joka aiheutti tämän seuraajissa äkkinäisen tappeluinnon tyrehtymisen ja paon paikalta. Koomisen alueelle kuuluu näiden ohella aikaisemmin tekstissä mainittu tapaus poliisista, joka karautti kaikessa rauhassa hevosellaan tappeluporukan läpi ilman tilanteeseen puuttumista.¹¹⁹ Koomista ja siksi mieleenpainuvaa tapahtumasarjaa kuvaa myös alta löytyvistä lainauksista toinen, jossa kerrotaan paikalliseen pihapiiriin rettelöimään saapuneiden rautatieläisten höykytyksestä kylän miesten toimesta.

”Jussi hyppäsi keskelle lattiaa ja alkoi hutkia mihin sattui. Mikko pääsi Jussin Eteen toisten välitse ja nappasi sillä tekemällään pampulla jussia suoraa otsaan Jussi kaatui nurin ja kun Pihlaisten pojat näkivät miten Jussin kävi niin heti lähtivät karkuun ja muolaan pojat niitä lennättämään.”¹²⁰

”Sitten paikkakuntalaiset joita oli toisistakin lähikylistä pitivät neuvottelun ulkona ja mies saatiin joka ikkunan eteen ja ovelle vankat seipäät käteen, sitten paikkakunnan parhain tappelija Matti Inkinen (Harjun Matti) lähti puntarin kanssa tupaan, hän sitten sai lyödä hakata ketä kerkesi eikä kumminkaan lyönyt samanpuolaisia, ja hän antoi käskyn että jos ketä ikkunasta tahi ovesta tulee karkuun niin sitä on silloin lyötävä, sillä

¹¹⁷ Passerini 1987.

¹¹⁸ Nieminen, V. SKS KRA. E 219-222. mies

¹¹⁹ Saarenheimo, M. SKS KRA. E 219-222. mies

¹²⁰ Paloposki, V. SKS KRA. E 219-222. mies

jos hänen on pakko tulla ulos ovesta tahi ikkunasta niin hän sanoo että `Minä olen` silloin ei saa lyötä.

Kun Inkisen oli nyt varma tieto että ketä hän lyö niin se aina on rautatieläinen, vaan rautatieläiset joutuivat pimeässä mekastamaan ja he alkoivat hyppiä ikkunastakin ulos vaan siellä joutuivat lyödyksi kun eivät tietäneet tuota sanaa että `Minä olen`.”¹²¹

Analysoimani aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että miehet muistelevat yhteenottojen aikana sattuneita koomisia tilanteita herkemmin kuin naiset. Näihin lukeutuvat sekä omakohtaiset kokemukset että paikkakunnilla kiertäneet jutut aikaisemmista tappeluista. Naisten tarinoista ei löydy silminnäkijähavaintoja tappelun tuoksinassa tapahtuneista koomisista kommelluksista. Harvat maininnat koomisuudesta ja kylätappeluista rajoittuvat naisten tapauksessa perimätietoon aikaisemmista tappeluista, joita kuvausten laatijat eivät itse ole olleet todistamassa.

Uskon ilmiön olevan yhteydessä naisten taipumukseen kertoa kylätappeluinstituutiosta poikkeavista väkivaltaisista yhteenotoista ”aitojen” kylätappeluiden rinnalla. Myös he ovat voineet päätyä tähän kerronnan tapaan joko tietoisesti tai tiedostamattaan. On mahdollista, että naiset ovat kokeneet miehiä vähäisempää painetta tappeluiden väkivaltaisuuden vähättelyyn. Tappeluinstituutio on ollut etupäässä hyödyksi miehille ja tappeleminen tai tappelemattomuus on vaikuttanut yhteisössä ennen kaikkea heidän asemaansa.¹²² Suuntaus näkyy muun muassa seuraavissa aineistoesimerkeissä:

”Kun sitten seuraavana sunnuntaina oli tanssit Valkeakosken työväen paviljongilla saapui siihen tilaisuuteen myös Pyörönmaan poikia. Se paviljonki oli sellainen että sen seinäluukut nostettiin ylös aina tanssin ajaksi joten ulos näkyi sisällä istujat. Siellä ulkona oli eräs V:kosken poika joka oli saanut selkäänsä Pyörönmaan pojilta - - Tämä

¹²¹ Maunukka, P. SKS KRA. E 149. mies

¹²² Haavio-Mannila 1958, 143.

poika otti ison kiven ja löi sillä Pyörönmaan poikaa taka raivoon ja lähti kiireesti pakoon.”¹²³

”Me laivatytöt lähdettiin edellä sieltä pois ja meidän jälestä Pihlajaveden pojat. Silloin paikkakunnan pojat seipäitten kanssa Pihlajaveden poikien kimppuun kävi kova moikina siellä yönpimeydessä silloin kuului laukaus ja vielä kaksi kun Pihlajaveden pojat ampuivat eikä paikkakuntalaisia sen koomin kuulunut sanovat heidän tulleen aamulla vasta kotiinsa.”¹²⁴

Jos kertoja-kirjoittaja ei ole tunnistanut tai halunnut erotella väkivallan käyttötapojen eroja, on hän oletettavasti tarkastellut kaikkia tappelutilanteita tapahtumasarjoina, joissa piilee mahdollisuus kuolonuhreihin tai vakaviin loukkaantumisiin. Tappelun assosiointi tällaisiin uhkiin on tehnyt vaikeaksi keveän suhtautumisen nujakointiin. Keveä suhtautuminen tappeluihin ei välttämättä ole edes ollut naisten näkökulmasta tarkoituksenmukaista, sillä jo Elina Haavio-Mannilan väitöskirjassaan luetteloimat kylätappeluinstituution funktiot – kylän ja nuorukaisryhmän yhteishengen ylläpito ja sisäryhmäavioliittojen säilyminen – ovat palvelleet etupäässä kyläyhteisöjen nuoria miehiä. Instituution hyödyt ovat olleet muun kyläyhteisön näkökulmasta vähäisempiä, eivätkä varsinkaan naisten kannalta kaikissa tapauksissa itsestään selviä.

Koska naispuoliset kertoja-kirjoittajat eivät erottele kaikissa tapauksissa kylätappeluista muusta väkivallankäytöstä yhtä selvästi kuin miehet, on mahdollista olettaa, sukupuoli on diskurssianalyysin näkökulmasta eläneet ilmiön kuin eri todellisuuksissa. Naisten on kenties ollut vaikeaa suhtautua tapahtumiin kevyesti, vaikka osa vastaan tulleista tappelutilanteista olisi saattanut tarjota siihen aihettakin. Jos henkilön suhtautuminen tappeluinstituutioon on ollut varautunut tai hän ei ole kokenut instituution palvelevan itseään, on ymmärrettävää, että tappelun tapahtumia ei ole tarkasteltu huumorilla ja koomisten kommellusten havainnointi on ollut hankalaa.

¹²³ Aho, M. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹²⁴ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

Yleistäen analyysini perusteella voi sanoa, että miehille on tyypillistä koomisten tappeluiden muistelu ja naisille ei. Sen sijaan molemmat muistavat rajut ja reiluisi mielletyt tappelut. Sekä miehet että naiset kertovat tarinoissaan reiluisi mielletyistä tappeluista, miehet nimenomaan ekspressiivistä väkivaltaa kuvatessaan. Ilmiö lienee yhteydessä miesten tarinoissa suoraa ja rivien välistä ilmenevään tappelutuntemukseen. Kenties raju mutta reilu tappelu on mielletty asiaksi, jossa yhdistyvät kylätappeluinstituution parhaat puolet, jännittävä yhteenotto ja kirjoittamattomat säännöt, joilla pyrittiin takaamaan tappelijoiden turvallisuus. On mahdollista, että miehet ovat tietoisesti tai tiedostamattaan päätyneet kuvaamaan tappeluinstituutiota tavoilla, jotka tuovat jossain määrin silotellen esiin sen parhaat puolet ja oletetun tarkoituksenmukaisuuden huomioimatta esimerkiksi loukkaantumisten mahdollisuutta tai yksityisomaisuudelle aiheutunutta vahinkoa.

”Lamput lyötiin katosta alas ja sitten alkoi niin kova nyrkkitappelu naapuripitäjään poikien kanssa, että sellaista en ole eläessäni nähnyt, ja vaikka huaneessa oli paljon väkeä ei ketään vierasta lyöty vaan tappelijat karkasivat ulos ovista ja ikkunoista jatkamaan Tappelua siksi kun useampi oli vaatteet rikki ja kasvot vähän tai sen näköiset kuin ennen, ja sitten oli kaikki taas niinkuin mitään ei olisi tapahtunutkaan.”¹²⁵

Reiluista tappeluista kertovat naiset kuvaavat yhtä lailla ekspressiivistä väkivaltaa, mutta rajujen tappelukuvausten joukossa on myös instrumentaalista väkivaltaa, joka ei täytä reilun kylätappelun tunnusmerkkejä. Vaikuttaa siltä, että miehiin ovat tehneet vaikutuksen ennen kaikkea tappelut, jotka ovat saattaneet olla rajuja, mutta joiden aikana on noudatettu tappeluinstituution kirjoittamattomia sääntöjä ja toimittu moraalisesti. Saattaa myös olla, että loukkaantumisten mahdollisuuden tai muiden tappelun varjopuolien korostaminen ei ole sopinut maskuliiniseen tappeludiskurssiin, vaan miehet ovat mieluummin kiinnittäneet huomiota seikkoihin, jotka kertovat ilmiön puhtaudesta ja toimivuudesta.

¹²⁵ Nieminen, V. SKS KRA. E 219-222. mies

Moraalinen toiminta tappelussa on jäänyt naispuolistenkin kertoja-kirjoittajien mieleen, mutta he muistavat hyvin myös reiluun tappeluun kuulumattomat epämoraaliset menettelytavat, jotka kuuluvat instrumentaalisen väkivallankäytön alueelle. Esimerkkejä näistä menettelytavoista ovat vastustajan kimppuun hyökkääminen ilman ennakkovaroitusta sekä tappelu epäsuhtaisin kokoonpanoin. Alta löytyvistä esimerkeistä ensimmäinen kuvaa naispuolisen kertoja-kirjoittajan todistamaa rajua ekspressiivistä väkivaltaa. Esimerkeistä toisessa puhutaan naispuoliselle kertoja-kirjoittajalle yllätyksen aiheuttaneesta instrumentaalisesta väkivallasta, jonka avulla sisäryhmän miehet pyrkivät osoittamaan, että ulkoryhmän miehillä ei ole asiaa paikalla olleiden naisten kanssa seurusteluun.

”Ei siinä kestänyt kauvaa ennen kuin nyrkki toisen leukaan sujahti ja heilahti airaksen kappale ja jysähdys kuului mutta samassa oli ilma täynnä heiluvia airaksia halkoja ja laudan pätkiä huutoja ja kirjoiluja. Aikansa kun siinä heiluivat niin yksi ja toinen hiljaa salavihtus kuhmuissa ja verta valuvana luikahti saunan taakse ja sieltä käpälämäkeen vammojaan parantamaan. Mutta parhaimmat vain häärsivät. - - Meteliki hiljalleen alkoi häipyä kun miehiä luikahti mikä minnekin.”¹²⁶

”Oli kevät vuonna 1920 Ruoveden Väärinmajassa paikkakunnan pojat ja tytöt olivat tehneet eräälle emännälle talon pihaan valtavan suuren nimipäiväkuusen Lyylinpäiväksi. Tavan mukaan ja siinä mielessä että saavat sitten illalla tanssia talossa. Ilta tuli ja tanssit alkoi ja väkeä oli tavattoman paljo. Yksi mies ikäänkun joukon johtajia siellä intoili ja hyppäs tasakapälää ja kirosi, että kukaan ei lähde likkakyytiin tänä yönä. Samalla kävi yhden laivamiehen kimppuun löi useita kertoja hartioihin kepillä. Laivamies lähti rantaan ja veneellä laivaa kohden ja suuri joukko miehiä kivittivät häntä ja vielä laivaankin osui useita kiviä.”¹²⁷

¹²⁶ Lehtimäki, E. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹²⁷ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

Rajun tappelun seurauksena syntyneet loukkaantumiset ovat analysoimieni tarinoiden perusteella tehneet vaikutuksen kertoja-kirjoittajiin sukupuolesta riippumatta. Naiset kertovat vammoista jälleen ajanvieteväkivallaksi miellettyjä kylätappeluja kuvatessaan sekä selostaessaan välineellisen väkivallankäytön seurauksia. Miesten teksteissään esiin nostamat loukkaantumiset ovat seurausta vähäisin (teko)syin aikaansaaduista kylä- ja joukkotappeluista.

Tekstit kertonevat monesti tappeluiden aiheuttamista vammoista samasta syystä kuin rajuista tappeluista: poikkeukselliset tapahtumat muistetaan, ja intensiivisten tappeluiden ohella loukkaantumiset ovat erityisen mieleenpainuvia. Omin silmin nähtyjen vammojen vaikuttavuus on ilmeistä. On mahdollista spekuloida, että kertoja-kirjoittajat ovat käyneet loukkaantumisia mielessään läpi lukemattomia kertoja, viimeisimpänä ne ylös kirjoittaessaan. Muistelun tapa ei kerro pelkästään tilanteen vaikuttavuudesta sen aikana, vaan myös pitkään tapahtuneen jälkeen. Kertomalla menneisyyden kokemuksistaan kertoja-kirjoittajat jäsentävät suhdettaan niihin myös nykyisyydessä ja tulevaisuudessa.¹²⁸ Vakavan loukkaantumisen aiheuttanutta tilannetta on vaikea unohtaa, ja se jää kokijan mieleen pitkäksi aikaa.

”Tanssin päätyttyä ilmaantui yksinään Jussilan setä paljain päin tyhjäksi jääneeseen tanssitupaan. Hän oli säälittävässä kunnossa, kasvot veressä, päänahka mukiloitu seulaksi, reikä reiän vieressä, jollain tylpällä aseella tehtynä. Talonväki pesi haavat, mutta lakkia ei löydetty.”¹²⁹

”Näyttelivät isävainaa ja toisilleen minkälaisena ol jokakohta ruumiista että usseempaan kohtaan se ol vaa seiväs kuhmun ja mustelman tehne. Samala laila ne ol ne mejän kylän miehet vaan ei kumminkaan kellenkään sen pahempoa tapahtuna ei kukkaan tarvina sen enempee pottee.”¹³⁰

¹²⁸ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 13.

¹²⁹ Pietala, E. SKS KRA. E 219-222. mies

¹³⁰ Kärkkäinen, T. SKS KRA. E 219-222. nainen

Olen päättellyt, että loukkaantumisten kuvaamisessa on kertoja-kirjoittajan sukupuolesta riippumatta kyse myös tilanteen haltuunotosta, jossa vavahduttavan kokemuksen uudelleenkerronnalla otetaan tilanne hallintaan. Tapahtumien kuvaaminen ja niiden tarkastelu reflektiivisellä otteella auttaa ottamaan kokemuksiin etäisyyttä ja tuomaan tilanteessa koetun järkytyksen lisäksi esiin myös sen muut puolet. Olen havainnut kokemuksia koskevassa kerronnassa kaikuja eräänlaisesta karnevalismista¹³¹, vakavalle tilanteelle irvailusta, jonka avulla pelottavalle tai järkyttävälle kokemukselle annetaan koomisia sävyjä. Muistitiedon tutkimuksen kentällä on entuudestaan havaittu, että väkivalta ja nauru esiintyvät kertomuksissa monesti rinta rinnan: pelottava ja arvaamaton kokemus muuttuu vähemmän pelottavaksi ja arvaamattomaksi, kun siitä lasketaan jälkikäteen leikkiä.¹³² Lähestymällä elettyä tilannetta tällä tavoin voi kokija palata mielessään järkyttävään tapahtumaan ilman lamaannuttavaa pelkoa.

Analysoimissani naisten kertomuksissa tappeluilmioista kerrotaan harvoin kovinkaan yksityiskohtaisesti. Naiset tuntevat monesti kertomuksen kohteena olevan paikkakunnan tappeluporukat, mutta tappeluiden taustalla olevista (teko)syistä ei kerrota yhtä usein. Vaikuttaa siltä, että naiset ovat monesti tulkinneet tappeluiden alkaneen spontaanisti, ja tappeluporukoiden välillä entuudestaan vallinneista ”vihollisuuksista” ei keskustella. Keskiöön nousee se, mistä naiset jättävät kertomuksissaan miehiin verrattuna kirjoittamatta: he eivät merkityksellistä kylä- ja joukkotappeluja yhtä yksityiskohtaisesti kuin miehet.

”Tyrkönkyläläiset ja Nojoskyläläiset ottelivat oikein kyläkunnittain kuten ainakin siihen aikaan. Lopulta oli kaikki miehet talon pihalla huudettiin ja tapeltiin kalikoitten ja seipäitten kanssa.”¹³³

Naiset ovat kirjoittaneet usein tappeluaseista sekä ekspressiivistä että instrumentaalista väkivaltaa kuvatessaan, mutta miesten kertomuksiin verrattuna asearsenaalien kuvaukset ovat niukkoja. Naiset eivät myöskään kuvaa yksittäisten tappelusankareiden aseistusta reiluiksi miellettyistä

¹³¹ Bahtin 1979, 509-518.; Jung 1998.

¹³² Passerini 1987.

¹³³ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

kylätappeluista kirjoittaessaan. Yhtä lailla kuvauksista puuttuvat kertomukset kylätappeluun valmistautumisesta ja ”taktiikoiden” hiomisesta. Toisin kuin miehillä, analyysini kohteena olevilla naisilla ei kertomusten perusteella ole kokemusta edellä mainituista tai ainakaan he eivät tuo kokemuksiaan lukijan tietoon ja keskustele näiden olemassaolosta.

Tarkastelemistani naisten kertomuksista välittyy useimmiten kuva siitä, että kertoja-kirjoittajat tiesivät tappelun sijoittumisesta tietylle viikonpäivälle tai vuodenaikaan, mutta tappelun todennäköisyyttä ei ole ennakkoon arvioitu yksittäisten juhlien, kuten häiden yhteydessä. Kenties naiset eivät ole näissä tilanteissa tunnistanee tappelun alkamisen ennusmerkkejä tai huomanneet niitä tappelijoista erillään oleskelemisen tähden. Analysoimieni naispuolisten kertoja-kirjoittajien tekstien joukossa esiintyy viitteitä molemmista edellä mainituista tilanteista.

”En kuullut koskaan joukkotappeluista kotipaikkakunnallani. Sen muistan kuitenkin kuinka siellä Valkeakoskella oli aina riitaa Isonpuolilaisten ja Vähänpuolilaisten välillä. - - Isopuoli sijaitsi Valkeakosken kanavan eteläpuolella ja Vähäpuoli pohjoispuolella. Kun nämä pojat tapasivat toisensa oli heti tappelu valmis. - - Sitten 1919 olin nurkkatansseissa Pyörönmaassa se kai kuuluu Kangasalaan. Valkeakosken pojat menivät Pyörönmaan tyttöjä saatolle mutta se ei ollutkaan Pyörönmaan poikien mieleen vaan he alkoivat katkaista aidasta seipäitä ja lyödä niillä Valkeakosken poikia syntyipä siinä oikea tappelukin. V:kosken pojilla oli aseena nyrkkirautoja. Vihdoin oli V:kosken poikien pakoon lähdettävä.”¹³⁴

Analysoimistani miesten kertomuksista useimmat ovat naispuolisten kertoja-kirjoittajien kertomuksiin verrattuna yksityiskohtaisia. Analysoimissani teksteissä miespuoliset kertoja-kirjoittajat merkityksellistävät kylä- ja joukkotappeluilmiötä keskimäärin naispuolisia kertoja-kirjoittajia yksityiskohtaisemmin: arvioin tämän liittyvän joko kylätappeluiden kertoja-kirjoittajissa herättämään mielenkiintoon tai ilmiötä koskevaan asiantuntemukseen, jota he haluavat tuoda esiin. Naisiin verrattuna miesten kertomukset sisältävät runsaasti asiaa tappeluiden taustoista kuten siitä,

¹³⁴ Aho, M. SKS KRA. E 219-222. nainen

mitkä tappeluorukat ottivat säännöllisimmin yhteen ja millä verukkeella. Kuvaus tappeluiden osapuolista ja näiden vanhoista ”vihollisuuksista”, joiden nojalla tappelu saatiin alkamaan, on monessa kertomuksessa yksityiskohtaista ja runsasta.

”Olin kuullut pienillä korvillani, että Euran kylien kesken käytiin silloin tällöin tappeluja. Erityisesti olivat vastakkain kirkonkylän ja Sorkkisten, pitäjän mahtavimpien kylien, nuoret miehet. Tavallisimmin oteltiin palokunnan juhlien aikaan. Oli kesä 1897 tai 1898, kun omin silmin jouduin näkemään tällaista joukkotappelua. Palokunta vietti vuosijuhlaansa iltamin Sorkkisissa ja Lähteenojan suulissa, joka sijaitsee vähän matkan päässä valtamaantieltä. - - Käsittääkseni pohjana oli kylien keskeinen nujakointi, mutta tappelun kehittyessä nämä rajat tuskin pysyivät selvinä. Tappelu oli sikäli umpimähkäistä. Sitä käytiin nyrkein.”¹³⁵

Tappeluaseista kerrotaan yhtä lailla yksityiskohtaisesti: miehet kuvailevat kertomuksissaan usein molempien tappelun osapuolten aseistusta sekä yksittäisiä, itsensä tai muiden käyttämiä tappeluaseita. Kuvauksissa kerrotaan myös tappelutaktiikan suunnittelusta ja ennen tappelua pidetystä neuvonpidosta. Myös tietous tappeluiden ajankohdista ja paikoista välittyy teksteistä naisten kuvauksia selkeämmin. Miesten kertomuksissa ei pelkästään todeta, että tappelut sijoittuivat tiettyyn aikaan ja paikkaan, vaan moni heistä vaikuttaa vaistonneen tappelun todennäköisyyden ennen kahakan alkua yksittäisissä tilanteissa kuten häissä, ei pelkästään vuodenajan tai viikonpäivän perusteella. Analysoimissani miesten kertomuksissa on naisten tekstejä enemmän nyansseja, jotka osoittavat tappeluilmion olleen henkilölle tuttu joko omakohtaisten kokemusten tai perimätiedon kautta.

”[Tappelu] Kutsu otettiin vastaan ja päätettiin lähteä. Minä, jota pidettiin vähän niin kuin etumiehenä, kokosin sakkini 11 parasta poikaa meidän kylistä. Kahdestoista oli vähän semmoinen kassahtava poika joka otettiin syötiksi. Kaikki varustivat itsensä hyvillä aseilla, mutta aseet piilossa. Itselläni oli ase joka oli tehty suuren sonnin

¹³⁵ Saarenheimo, M. SKS KRA. E 219-222. mies

siittimestä, se oli noin 80 cm pitkä läpimitaltaan noin 2 cm hyvin joustava ja kova jonka toisessa päässä oli kiinnitetty tuuman läpimittainen messinki renkas ja toisessa päässä mäntti remmistä lenkki joka hyvin sopi ranteeseen. Tämä ase kiinnitettiin housun kauluksen päälle vyötäisten ympäri takin alle niin että se oli helposti irrotettavissa. Toisilla oli vähän samansuuntaisia. Ampuma aseita ei saanut ottaa, eikä niitä siihen aikaan ollutkaan, ei myöskään puukkoa saanut olla. Meidän kylän tyttöjä olisi tullut mukaan, vaan me sanottiin että ei nyt, sillä siellä tapellahan. Matkalla pidettiin sotaneuvottelu sakki pitää olla aina koossa, jos tanssitaan niin kaikki ovat tanssimassa, ja tanssin loputtua kaikki ovat omassa ryhmässä.”¹³⁶

Toisaalta on mahdollista asettaa miesten asiantuntijuus kyseenalaiseksi ja pohtia, onko kyse ennemminkin asiantuntijan roolin omaksumisesta, ei tosiasiallisesta syvällisestä tappeluilmion tuntemuksesta. Asiantuntijan roolin ottaminen keskustelussa on länsimaissa miehille tyypillistä yli kulttuurirajojen, kuten diskurssianalyttisesti suuntautuneen nykytutkimuksen valossa on todettu.¹³⁷ Miespuoliset kertoja-kirjoittajat ovat voineet asettaa itsensä joko tietoisesti tai tiedostamattaan asiantuntijan asemaan, josta käsin tappeluilmioista tarinoidaan kuvitteelliselle kertomuksen vastaanottajalle.

Miesten tapa kertoa omasta itsestään tappeluiden tuntijoina käy yksiin myös elämäkertatutkimuksen saralla syntyneen havainnon kanssa, jonka mukaan länsimaisilla miehillä on taipumus kuvata itseään autonomisina yksilöinä elämäkerrallisissa aineistoissa. Kuvatessaan itseään muista riippumattomina toimijoina voivat miehet kirjoittaa kätevästi tappelutuntemuksesta, jota juuri heillä on hallussaan.¹³⁸ Oletettavasti tappelutuntemus on yhä mielletty miespuolisten kertoja-kirjoittajien keskuudessa kunniakkaaksi analyysini kohteena olevien tekstien syntyhetkellä, ja miehet ovat voineet muistella tiedossaan olleita tapahtumia nostalgisävytteisesti.

¹³⁶ Heljo, U. SKS KRA. E 219-222. mies

¹³⁷ Kendall & Tannen 2001, 555.

¹³⁸ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–11.

”Vuosina 1916-1917. Olivat Muolaan Vuotjärven ja Kivennavan Pihlaisten pojat Huonoissa väleissä. Sitten olivat kesällä häät muolaan puolella Moisanterissa Illansuussa alkoi tulla kuokkimaan Pihlaisten kylän miehiä arviolta ainakin 30 miestä. Naimisissa olevia ja poika miehiä kuka sieltäpäin kynnelle kykeni. Kellä oli havukirveitä kellä kiviporia Paremmilla pamppuja. Piilotettu vaatteitten alle. Kun Vuotjärven pojat huomasivat mitä oli tekeillä hakivat he myös saman laisia aseita ja seipäitä lähti ympärille tarkoituksella Häätää pois Rauhan Häiritsijät. - - Saaren Mikko oli siis Vuotjärven poikia. Tanssit oli semmoisessa isossa kärry liiterissä niin Mikko Leikkasi yksistä kärrin aisoista niin sanotun tääsän ja kiersi mutterin auki niin hänelle jäi semmoinen pampun tapainen lyömä ase.”¹³⁹

”Olin nuorena poikana innokas katsomaan kylätappeluja. Oman kylän pojat eivät juuri keskenään tapellut, mutta kun Uudenmaan lääniin Orimattilan pitäjään oli matkaa vain 3 km, missä oli niin sanottu Luhtikylä, niin näiten kylien pojat siihen aikaan etenkin vuosisadan lopussa ainaisessa tappelussa keskenään. - - En osannut silloin arvuutella oliko väkijuomilla mitään osuutta mutta ei ainakaan paljon sillä pojat olivat siksi reippaita ja nopea otteisia. Olisihan niitä kerrattavana aika useita samantapaisia tappeluja, mutta ne saavat jäädä nyt kertomatta.”¹⁴⁰

Havainnot miesten tavasta kertoa itsestään autonomisina toimijoina eroavat naisten taipumuksesta kuvata itseään elämäkerrallisissa aineistoissa suhteessa muihin ihmisiin. Edellä mainittu ilmiö on pantu merkeille useissa omaelämäkerrallisia aineistoja koskevissa tutkimuksissa.¹⁴¹ Kenties myös analysoimaani aineistoon on jäänyt jälkiä naisten taipumuksesta kuvata itseään suhteessa muihin ihmisiin. Monesti naiset vaikuttavat kertomuksissaan pitävän tappelutietouttaan rajallisena muuhun yhteisöön nähden ja ovat ilmiön edessä vaatimattomia.

¹³⁹ Paloposki, V. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁴⁰ Nieminen, V. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁴¹ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–11.

Lisäksi naisten kylätappeluinstituutiota kohtaan osoittama miehiä vähäisempi kiinnostus tai asiantuntemus vaikuttanee kertomusten sisältöön. Koska kylätappelut ovat aikaisemman tutkimuksen perusteella olleet Suomessa pääasiassa miehinen aktiviteetti, ovat naiset saattaneet ottaa niiden tarkasteluun tietoisesti kriittisemmän näkökulman, sillä he ovat hahmottaneet tappeluilmion hyödyt ja haitat miesten näkökulmista poikkeavin tavoin. Siinä missä miehet ovat saattaneet kollektiivisesti suhtautua ilmiöön leikillisenä ajanvietteenä, on tappelu voinut näyttäytyä naisille lähinnä arvaamattomana tilanteena, joka saattaa johtaa vakaviinkin loukkaantumisiin ja omaisuuden tärvellyyn.

Kuten toisen tutkimuskysymyksen käsittelyn aloittaessani toin esiin, keskustelevat miehet kylätappeluilmioista analysoimani aineiston perusteella kuin se olisi heille naisia tutumpi. Miesten tarinoista välittyvä kylätappeludiskurssi on naisten tarinoista välittyvää kylätappeludiskurssia homogeenisempi. Tarkastelemissani teksteissä miehet erottavat reiluiksi mielletyt tappelut instrumentaalisesta väkivallasta. Naiset eivät tee tätä yhtä systemaattisesti, vaan kertovat tarinoissaan sekä kylätappeluista että vahingoittamistarkoituksessa käytetystä väkivallasta. Naiset ja miehet vaikuttavat siis konstruoivan aineiston perusteella tappeluilmiotä eri tavoin, ja heidän tekstiensä lukijalle välittämät tappeludiskurssit eroavat toisistaan.

7.4. Kenestä tappelukuvauksissa kerrotaan ja miten?

Kolmas tappelukuvauksista esiin tuleva, miesten ja naisten tekstien välillä vallitseva ero liittyy naisten rooliin tappeluiden aikana. Naispuoliset kertoja-kirjoittajat kertovat tappeluun osallistumattomista tilanteesta olijoista runsaammin kuin miehet. Arvelen ilmiön liittyvän osittain edellä esiteltyyn naisten taipumukseen kuvata itseään omaelämäkerrallisissa teksteissä suhteessa muihin ihmisiin.¹⁴²

”Sen tanssin järjesti 2 tukki pomoa jotka oli yhdessä talossa mehtää lukemassa. - - Näihinkin tanssiloihin kokoontu kaikki sen ajan nuoret ja vanhempaakin väkeä ja jonkun verran meitä lapsia kahtomaan sitä ihmettä kun toiset tanssi. Niin, ja ne tanssi sitte noin toista tuntia tai lie männä 2 tuntia.”¹⁴³

Naiset kertovat myös useammin naisten aktiivisesta roolista tappelutilanteessa kuin miehet. Naiset eivät ole missään analysoimassani tekstissä ottaneet kertojan mukaan osaa tappeluun tappelusakin jäsenenä. Osassa kertomuksista mainitaan kuitenkin heidän aktiivinen roolinsa tappelun taustalla ja yritykset vaikuttaa sen kulkuun. Näitä ovat muun muassa aseiden poisvienti tappelupaikalta¹⁴⁴ ja tappelijoiden ajaminen pois tuvasta, josta lainauksella tämän kappaleen alapuolella kerrotaan¹⁴⁵. Miesten kertomuksissa naisten aktiivinen rooli tappelutilanteessa on saanut monisanaisen erityismaininnan vain kaksi kertaa: tällöin morsiamet ovat yrittäneet hillitä sulhastensa osallistumista kylätappelun pyörteisiin.¹⁴⁶ Kenties tällainen aktiivisuus on ollut niin merkillepantavaa, että toiminnan todistaminen olisi jäänyt tappelun seuraajan mieleen sukupuolesta riippumatta.

¹⁴² mt.

¹⁴³ Kärkkäinen, T. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁴⁴ Lehtimäki, E. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁴⁵ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁴⁶ Saarenheimo, M. SKS KRA. E 219-222. mies; Pietala, E. SKS KRA. E 219-222. mies

”Eräs talo on mielessäni lapsuudestani asti Virtain Varkivedellä jossa puheiden mukaan usein sattui tappelunujakoita usein huvittaviakin muotoja. Talossa tehtiin usein sahtia ja taittiinpa sitä hakea Visuvedeltä oluttakin. Miesten kesken sitte tuli koitettavaksi kuka on väkevämpi. Vedettiin väkikalikkaa ja sormikoukkua ja kun oli usein toisestakin kylältä miehiä tuli erimielisyyksiä toisinaan kirpeitäkin otteluja. Mutta siellä talossa oli oikein rempsee emäntä joka osasi hillitä. Hän otti huivin päästään ja takaa päin heitti siitä lasso kaulaan ja veti kovalla voimalla pahimman äksän selälleen. Sanovat hänen joskus ottaneen täyden yöastian meni sekaan ja huusi kovalla äänellä väistäkää taikka heitän tuon pas..n silmillenne.”¹⁴⁷

”Sieppasipa sentään eräs Kimonkylän mies tuvan seinällä naulakossa olleen pellava häkilän ja olisi lyönyt sen piikkipuolella ellei hänen morsiamensa olisi ehtinyt sitä estää.”¹⁴⁸

Ilman tällaista poikkeuksellista aktiivisuutta naisten toiminta tappelun aikana jää analysoimissani miesten kertomuksissa vähälle huomiolle. Käytin aineistoa koodatessani naisten ja miesten paikallaoloa merkitäkseni koodeja nainen ja mies. Esimerkiksi hää- ja tanssitappeluja kuvaaville teksteille oli tyypillistä, että molempien sukupuolten paikallaolo oli huomioitu kertojan mainitessa tappelun paikan, mutta tappelun alkaessa naisiin ja sivustakatsojiksi jääneisiin miehiin viitattiin korkeintaan lyhyesti ja molemmat yhdessä mainiten. Kaikissa tapauksissa edes tällaista mainintaa ei tehty.

Analysoimissani naisten kertomuksissa naiset mainitsevat vähintään oman toimintansa tappelutilanteessa ja huomioivat poikkeuksetta myös muiden paikalla olleiden, mutta tappeluun osallistumattomien henkilöiden - niin miesten kuin naistenkin - reaktiot.

¹⁴⁷ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁴⁸ Pietala E. SKS KRA. E 219-222. mies

”Muistan, kun nuoret löivät ”hyryä”, maantien molemmilla puolilla oli yhtä monta lyöntimiestä. Jos siinä voitti vääräys, syntyi tappelu. Me pienet katselijat juoksimme nurkan taakse kurkistamaan, kumpi puoli voitti. Kova huuto kävi koko ajan tässä pelissä. Hyryn lyönti oli aikalaisten yleisin peli sunnuntaisin. Kaikk olivat keijulla [keinulla] ja tanssivat. Tytöt olivat silloin mukana.”¹⁴⁹

”Oli talvi vuonna 1910 Virtain Vaskivedellä oli eräässä talossa laskiastanssit Meitä tyttöjä oli 3 kilometrin päästä siellä. Siellä oli rätyinen tuntu heti alussa. - - Emme tahtoneet uskaltaa lähteä sieltä, mutta lähdettiin kumminkin. Kun oli vähän matkaa tultu niin jäljestämme juoksi useita miehiä jotka oli hakattu pahanpäiväisesti ja sanovat että heitä ajetaan takaa kirveitten kanssa. Me tytöt paransimme vauhtia emmekä tienneet sen jälkeen tappelijoista mitään.”¹⁵⁰

Miehiä ja naisia kuvaavien mainintojen ohella miesten ja naisten kertomuksia erottaa siis toisistaan tapa kertoa tapahtumapaikalla olleista sivustaseuraajista. Kaikissa kertomuksissa kuvataan enemmän aktiivisia toimijoita kuin passiivisia henkilöitä, mutta kertoja-kirjoittajasta riippuen aktiivinen rooli annetaan eri ihmisille. Naiset kertovat miehiä enemmän tappeluun osallistumattomien henkilöiden aktiivisesta toiminnasta: kaikki analyysin kohteena olevat seitsemän kertoja-kirjoittajat mainitsevat tappeluun osallistumattomien sivustakatsojien tekemiset näiden sukupuolesta riippumatta. Tappelupaikalta poistumista ja ottelun sivusta seuraamista kuvataan aktiivisena toimintana, joka sisältää olosuhteisiin reagointia, niiden arviointia ja päätösten tekoa. Kenties naisten taipumus kertoa itsestään suhteessa muihin ihmisiin vaikuttaa tekstien sisältöön: naisten mainitessa itsensä mainitsevat he myös ihmiset ympärillään. Lisäksi oletan tappeluita seuranneiden naisten samaistuneen vahvemmin sivustakatsojiin, ei tappelun osanottajiin, ja tästä johtuen he kertovat tappelukokemuksistaan omaan viiteryhmäänsä sitä peilaten.

¹⁴⁹ Heinonen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁵⁰ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

”No niin tähän osuuskaupan eteen teitten risteykseen oli tapana kokoontua kylän nuorten siinä kisailtiin ja hauskaa riitti ja iloisia leikki puheita. Hildalleki joka istui usein avokuistilla nuorten riemua seurata. -- Jo joukosta kuului huuto naapuri pitäjän pojat tulee. Silloinko me tytöt jo aloimme hiljalleen häipyä kuka lähti kokonaan pois kuka pitemmälle seuraamaan kuinka äijien käy. - - Ei aikaakaan kun oli ilmi tappelu ja haettiin ne ripat ja laudan kappaleet, silloi Hildakin sinne riensi. - - Hilda riensi korjaamaan laudan kappaleen ettei päässyt uudelleen samalla lyömään.”¹⁵¹

Yllä oleva esimerkki kuvaa naisten tapaa kertoa tappelun sivustaseuraajista selkeämmin kuin mikään muu aineistosta löytyvä teksti. Tarinassa keskitytään naispuoliseen tappelun sivustaseuraajaan eli Hildaan siinä missä itse tappelijoihinkin. Naispuoliselle sivustakatsojalle annetaan kertomuksessa yhtä paljon huomiota kuin itse tappelulle, ja kertoja-kirjoittaja nostaa hänet tarinassa yhtä merkittävään osaan kuin tappelijat.

Loogisesti miehet kertovat tappeluun osallistumattomien henkilöiden toiminnasta vähemmän, koska maininnat näistä henkilöistä ovat muutenkin niukempia kuin naisten tarinoissa. Esimerkiksi tappelupaikalta pakoontuneiden henkilöiden päätöksentekoprosesseja ei rekonstruoida, vaan kertomukset keskittyvät siihen, mitä tappeluporukassa nujakan aikaan tapahtui. Analysoimieni kertomusten perusteella miesten muistelussa kertoja-kirjoittajien huomio vaikuttaa kiinnittyvän lähinnä tappelijoihin, kun taas naiset tarkastelevat tilanteita monesti kokonaisvaltaisemmin useiden henkilöiden näkökulmasta. Kuten aikaisemmin tekstissä toin esiin, miehet ovat monesti kertoneet yksityiskohtaisesti itse tappeluun liittyvistä nyansseista ja heidän huomionsa vaikuttaa kerronnassa kiinnittyvän voittopuolisesti näihin.

Tarkastelemistani seitsemästä miespuolisesta kertoja-kirjoittajasta neljä kertoo tarinoissaan tappeluun osallistumattomien sivustaseuraajien aktiivisesta toiminnasta, kaksi ei mainitse sivustaseuraajia ja kolmas kertoo heistä vain minimaalisesti. Alta löytyvistä lainauksista ovat

¹⁵¹ Lehtimäki, E. SKS KRA. E 219-222. nainen

luettavissa esimerkit kahdesta viimeksi mainitusta tyylistä käsitellä – tai ennemminkin olla käsittelemättä – sivustaseuraajia.

”Vuosisadan vaiheen seutuvilla – johon muistini ylettyy – olivat kylätappelut nuorten miesten kesken etupäässä kylien välillä verrattain yleisiä ainakin kotiseudullani Pöytyään ja Karinaisten pitäjissä. - - Pöytyän pitäjän Jalkalan kylän ja Karinaisten pitäjän (siihen aikaan kappeli) miehet näyttelivät voimiaan ja urhoollisuuttaan toisinaan melko raa’allakin tavalla. Lyötiin nyrkillä vasten suuta niin että veri tulvahti. Tällaisesta tapauksesta saatiin taas aihe todelliseen suurtappeluun jotka yleensä eivät sentään olleet niin raakoja. - - Vieläkin selkeämmin muistan vuosisadan alussa kehittyneen joka lauantai tai sunnuntai iltaiset tappelut Kyrön aseman seutuvilla. Ne eivät olleet kylien väliset ainakaan viime vuosinaan. Ne olivat `Maajussien` ja `Sällien` väliset. Maajusseja edustivat talollisten rengit ja pojat. Sällejä edustivat huonekalutehtaiden puusepät. Tappeluihin otti osaa 10-20 miestä kummallakin puolella. Iltahämärissä vaanittiin toisiaan, tehtiin tiedusteluja kuten ainakin sodassa. Suotuisessa tapauksessa tehtiin äkillinen suurhyökkäys sakilla.”¹⁵²

”Vuosina 1916-1917. Olivat Muolaan Vuotjärven ja Kivennavan Pihlaisten pojat Huonoissa väleissä. Sitten olivat kesällä häät muolaan puolella Moisanterissa Illansuussa alkoi tulla kuokkimaan Pihlaisten kylän miehiä arviolta ainakin 30 miestä. Naimisissa olevia ja poika miehiä kuka sieltäpäin kynnelle kykeni. - - Jussi kaatui nurin ja kun Pihlaisten pojat näkivät miten Jussin kävi niin heti lähtivät karkuun ja muolaan pojat niitä lennättämään. Siinä välillä oli joki siis vuottaan joki Pihlaiset painuivat uimalla ja kuka miten pääsi omalle puolelleen ja [Muolaan] vuotjärven pojat lopettivat takaa-ajon.”¹⁵³

¹⁵² Ketola, P. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁵³ Paloposki, V. SKS KRA. E 219-222. mies

Kenties miehet keskittyvät kertomuksissaan kuvaamaan tappelijoita sen vuoksi, että samaistuvat tappelukäsitystensä tähden heihin. Miespuoliset kertoja-kirjoittajat haluavat osoittaa ymmärtävänsä ilmiötä ja keskittynevät myös kirjoittamista ohjanneen kutsun tähden tappelijoihin ja näiden tekemisiin. Aineiston synnyttäneissä keruukutsuissa ei ole pyydetty vastaajia selostamaan tappelun silminnäkijöiden reaktioita.¹⁵⁴ On kuitenkin kiinnostavaa, että naiset kertovat tappeluiden sivustaseuraajista säännönmukaisesti miehiä runsaammin, vaikka molempien sukupuolten kertomusten laadintaa ovat ohjanneet samat keruukutsut.

”Muistan eräässä tanssi iltama tilaisuudessa kun Luhtikylän pojat tulivat kolmella Hevosella ja esiintyivät verrattain säyhkeästi jo tullessaan, niin olihan selvä, että tappelu alkaa ja Hollolan pojista joku meni ja salaa aukaisi hevosten valjaat. Sopivan ajan tullessa Luhtikylän pojat rupesivat lyömään Herralan [samalla puolella kuin hollolalaiset] poikia sen kun vaan ennättivät. - - Olin kerran eräissä häissä ja menin toiseen taloon katsomaan missä niinsanotut kuokkavieraat tanssivat en ennättänyt kauaan katsella kun Lamput lyötiin katosta alas ja sitten alkoi niin kova nyrkkitappelu naapuripitäjään poikien kanssa, että sellaista en ole eläessäni nähnyt”¹⁵⁵

Yltä löytyvässä lainauksessa miespuolinen kertoja-kirjoittaja kuvailee olosuhteita, jotka vallitsivat kahden hänen itse kokemansa tappelun alkaessa. Esimerkki kuvaa analysoimissani miesten teksteissä esiintyvää yleistä kerronnan tapaa, jossa kertoja-kirjoittaja viittaa ulkopuolisiin - siis alkamassa olevan tappelun sivustaseuraajiin - pelkästään implisiittisesti toteamalla, että tappelu sijoittui tansseihin tai häihin, siis tilaisuuksiin, joissa väkeä oli paikalla paljon. Sivustaseuraajien toimintaa tai mahdollisia tuntemuksia ei eritellä tekstissä myöhemminkään. Tapahtumapaikan perusteella lukija voi kuitenkin päätellä, että tilanteessa oli läsnä sekä miehiä että naisia, jotka eivät osallistuneet tappeluun, vaikka heidät on mainittu tekstissä vain epäsuorasti.

¹⁵⁴ ks. Liite 2; Liite 3

¹⁵⁵ Nieminen, V. SKS KRA. E 219-222. mies

Kenties miesten taipumus kuvata tarinoissaan autonomisia yksilöitä suhteessa naisten relationistiseen kertomisen tapaan vaikuttaa myös siihen, että miehet kirjoittavat enemmän yksittäisten tappelijoiden ja näiden taustajoukkojen tekemisistä ottelun aikana kuin naiset.¹⁵⁶ Tämä ei kuitenkaan liene ainoa kerrontatapojen eroihin vaikuttava seikka. Analyysini perusteella minusta vaikuttaa siltä, että itse tappelut ovat kiinnostaneet eritoten miehiä, ja naiset ovat olleet kiinnostuneita myös niiden vaikutuksista muihin ihmisiin. Miesten teksteistä välttävästä tappeludiskurssista käy ilmi, että tappeluihin suhtaudutaan kuin ennalta tiedossa ollutta kaavaa noudattavina otteluina, joita tarkastellaan ennen kaikkea osanottajien näkökulmasta. Naisten kertomuksista välittyvä tappeludiskurssi on moniäänisempi: he kertovat tappeluista ikään kuin laveammin erilaisia asioita niiden yhteyteen assosioiden.

¹⁵⁶ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–11.

7.5. Naiset, miehet ja toimijuus tappelupaikoilla

1900-luvun alun ja aikaisemman agraari-Suomen oloissa naisten töihin kuuluivat kotitalous- ja tekstiilityöt sekä eläinten hoito ja maitotalous. Naiset osallistuivat myös yleisesti kotipiiriin ulkopuolisiin maataloustöihin. Naiset olivat kautta maan mukana esimerkiksi heinäpelloilla, elonkorjuussa ja puintityössä. Naiset eivät kuitenkaan osallistuneet kaikkiin kotipiiriin ulkopuolisiin töihin kuten tervanpolttoon tai muihin metsätöihin. Naiset työskentelivät pelloilla – joskaan eivät osana kaikkia peltotöitä – ja niityillä, mutta eivät maanteilla ja metsissä. Peltotöistä osa oli leimallisesti miehille kuuluvia. Kokonaisuudessaan miehistä aluetta olivat maanteille ja metsiin sijoittuvat työtehtävät sekä metsästys ja hevostyöt. Sukupuolen mukaisen työnjaon rajat saatettiin ylittää poikkeuksellisessa tilanteessa, mutta normaalioloissa niistä pidettiin kiinni. Miehille lisäansioiden hankkiminen kotitalon ulkopuolelta oli tavallisempaa kuin naisille, joiden on tulkittu työskennelleen kotitalon ulkopuolella vain puutteen edessä.¹⁵⁷

Sukupuolten välisen työnjaon edesauttama miesten naisia laajempi liikkuminen kotitalon ulkopuolella vaikuttaa heijastuvan myös analysoimiini tappelukertomuksiin. Miesten elämään kuului 1900-luvun alun Suomessa naisten elämää vahvempi mahdollisuus ja velvollisuus julkisen alueella liikkumiseen. Naisten elämä sijoittui vahvemmin yksityiseen, oman kotipiiriin alueelle. Miehet kuvaavat tappeluryhmien liikkeitä kotiympäristön ulkopuolella naisia useammin. Luultavasti tämä toistuva teema liittyy miesten kotipiiristä poistumisen mahdollisuuden ohella myös siihen, että tappelusakkien jäsenistö on Suomessa koostunut olemassa olevan tiedon valossa miessukupuolen edustajista. Runsaimpana aineistossani toistuu kuvaus tappeluporukan liikkeistä paikalle, jossa iskettiin yhteen.

Mukana aineistossa on yksi miespuolisen kertoja-kirjoittajan tappelukuvaus, joka keskittyy yksinomaan ”vihollisalueella” käytyyn ja tasapeliin päättyneeseen tappeluun.¹⁵⁸ Edellä mainittu kertomus on erityisen kiinnostava, sillä kertoja-kirjoittaja selostaa siinä tasapeliin ”vihollisen mailla” päättynyttä, toisin sanoen viimeisen päälle menestyksestä tappeluretkä. Tekstin laatija ei kerro - useimmista muista kertoja-kirjoittajista poiketen - pääasiallisen tarinansa ohella useammasta

¹⁵⁷ Markkola 2003.; Peltonen 1999, 40-49.

¹⁵⁸ Heljo, U. SKS KRA. E 219-222. mies

omakohtaisesta tappelukokemuksesta tai paikkakunnalla kiertäneistä, hyvin tiedossa olleista tappelutapauksista, vaikka mainitsee heti kertomuksen alussa olleensa nuorena mukana monessa tappelussa. ”Vihollisen maille” suuntautunut menestyksekkäs tappeluretki on ollut kertoja-kirjoittajalle ilmeisen merkityksellinen tapahtuma ja mielikuva omasta asemasta tappelusakissa sen verran huomattava, että hän korostaa yksityiskohtaa mielellään. Tekstistä on aistittavissa, että kertoja-kirjoittaja tuntee kyseisen tappelun tuovan itselleen edelleen kunniaa sekä kokemusasiantuntijan roolin tappelukeskustelussa.

”Helsingin Sanomissa olleen kehotuksenne johdosta kerron teille kylätappelusta joissa itse mukana olen ollut kymmenissä. Mutta kun nämä kylätappelut ovat kaikki olleet saman luontoisia ja samoista syistä alkaneita, kuvailen tässä erään jonka hyvin elävästi muistan. - - Tytöt lähettivät tiedon meidän kyliin että tulkaa tanssimaan ja helkavalkeeta polttamaan. Sasin ja Sarkkilan kylän pojat lähettivät myös tiedon että jos tulette niin pankaa kuolin paidat päällenne jo valmiiksi sillä surmihia tehdään. Kutsu otettiin vastaan ja päätettiin lähteä. Minä, jota pidettiin vähän niin kuin etumiehenä, kokosin sakkini 11 parasta poikaa meidän kylistä. Kahdestoista oli vähän semmoinen kassahtava poika joka otettiin syötiksi. Kaikki varustivat itsensä hyvillä aseilla, mutta aseet piilossa. - - Muutamat meidän pojista olivat saaneet [tappelun aikana] kolhaisuja seipäistä, mutta enemmän olivat itse antaneet. Sakkimme oli pysynyt koossa ja höhlä poikakin oli jo selkämme takana. Siinä vielä huudettiin puolin ja toisin ja sanottiin terveisiä. Lähdettiin kotimatalle rauhallisesti eikä tämä kuoleman kaarti meitä sillä kertaa sen enempää hätyttänyt. Jälkeen päin kyllä otettiin monta kertaa yhteen. ja nämä yhteenotot tapahtuivat aina Sasin, Sarkkilan ja Palon kylissä.”

Miehistä osittain poiketen naiset kertovat useimmiten tappeluista paikoilla, jotka ovat sijainneet lähellä heidän asuinsijojaan. Näihin lukeutuvat muun muassa oman pitäjän tanssipaidat ja häätalot, joiden tiloissa nujakointi on alkanut ja joiden alueelle tappelu on sijoittunut. Kertomuksista välittyvä kuva miesten ja naisten liikkeistä julkisessa tilassa ei kuitenkaan välttämättä kerro pelkästään heidän tosiasiallisesta liikkumisestaan kotipiirin ulkopuolella, vaan kertomisen tapa voi olla yhteydessä omaelämäkerrallisista aineistoista hahmotettuihin, sukupuoleen liittyviin säännönmukaisuuksiin.

Tutkimustiedon valossa miehet kertovat perinteisesti naisia enemmän liikkeistään julkisessa tilassa. Naiset puolestaan painottavat kertomuksissaan usein omaa kotipiiriä ja yksityistä tilaa kertoen vähemmän toimistaan julkisessa tilassa.¹⁵⁹ Suomessa kodista kertomisen tapoja miehen ja naisen teksteissä kartoittavan tutkimuksen yhteydessä on esitetty, että miesten ja naisten minät ovat historiallisesti rakentuneet eri foorumeilla.¹⁶⁰ Kylä- ja joukkotappelukeruiden vastausten painotukset lienevät myös heijastelevan tätä eroa: miehet kertovat tottuneesti toimistaan julkisessa tilassa, naiset pidättyväisemmin.

Edellä mainituista eroista huolimatta sekä naisten että miesten kertomuksissa on mainintoja siitä, kuinka naiset yrittivät hillitä tappeluita joko ennaltaehkäisten - eli osapuolia tappelusta varoittamalla¹⁶¹ - tai niitä hilliten¹⁶².

”Tyttö kuiskasi tanssiessa minulle, että olkaa varuillanne meidän kylän pojat ovat luvanneet teidät hakata. Minä vain nauroin ja pidin lystiä tytön kanssa.”¹⁶³

”Sieppasipa sentään eräs Kimonkylän mies tuvan seinällä naulakossa olleen pellava häkilän ja olisi lyönyt sen piikkipuolella ellei hänen morsiamensa olisi ehtinyt sitä estää”¹⁶⁴

Analyysini perusteella tarkasteleman aineisto vihjaa implisiittisesti, että naisille oli tyypillistä tietynlainen tappeluun puuttuminen sukupuolen suomissa rajoissa: karskit otteet tappelun pysäyttämiseksi olivat poikkeuksellisia, ja naisen voimankäyttö tappelussa saattoi jäädä elämään paikkakuntalaisten kertomissa jutuissa kuin tappelusankareiden urotyöt ikään.

¹⁵⁹ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–11.

¹⁶⁰ mt. 19.; Vilkkio 1998, 68–71.

¹⁶¹ Heljo, U. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁶² Saarenheimo M. SKS KRA. E 219-222. mies; Pietala, E. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁶³ Heljo, U. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁶⁴ Pietala, E. SKS KRA. E 219-222. mies

”Eräs talo on mielessäni lapsuudestani asti Virtain Varkivedellä jossa puheiden mukaan usein sattui tappelunujakoita usein huvittaviakin muotoja. Talossa tehtiin usein sahtia ja taittiinpa sitä hakea Visuvedeltä oluttakin. Miesten kesken sitte tuli koitettavaksi kuka on väkevämpi. Vedettiin väkikalikkaa ja sormikoukkua ja kun oli usein toisestakin kylältä miehiä tuli erimielisyyksiä toisinaan kirpeitäkin otteluja. Mutta siellä talossa oli oikein rempsee emäntä joka osasi hillitä. Hän otti huivin päästään ja takaa päin heitti siitä lasso kaulaan ja veti kovalla voimalla pahimman äksän selälleen. Sanovat hänen joskus ottaneen täyden yöastian meni sekaan ja huusi kovalla äänellä väistäkää taikka heitän tuon pas..n silmillenne.”¹⁶⁵

Yltä löytyvässä lainauksessa esiintyvää rempseää emäntää ei tarinan kertoja ollut itse tavannut, mutta jutut tämän toiminnasta olivat ilmeisesti jääneet kiertämään paikkakuntalaisten tietoisuuteen. Luultavasti näin kävi naisen toiminnan poikkeuksellisuuden tähden. Muissa esimerkeissä naisten aktiivisuus tappelutilanteessa tai sitä ennen ei ollut yhtä päällekkäyvä, vaan kertomuksissa tuodaan esiin, että naisten toimet nujakoinnin pysäyttämiseksi olivat hillitympiä, mikäli he ylipäänsä puuttuivat tapahtumiin.

”Miehiä oli tappelussa mukana parisen kymmentä, silloin kun joukko oli suurimmillaan, ja kaikki eivät olleet palokuntalaisia. Sopivan matkan päässä oli katselijoita runsaanlaisesti, myös naisia. Nämä koettivat irroittaa joukosta omaansa, ja joku heistä siinä onnistuikin. Toiset kuitenkin palasivat tappelua jatkamaan iskien hieman miten sattui. Tappelu oli mielestäni tappelua tappelun vuoksi.”¹⁶⁶

Analyysissa käsittelemäni aineiston sisällön perusteella tappeluporukan ulkopuoliset miehet saattoivat estää tai edistää tappelun syntymistä voimakkain ottein, eikä tämä ilmeisesti herättänyt tapahtumien kokijoissa ihmetystä. Tappeluporukoihin kuulumattomien miesten toimista on tehty käsittelemiäni kertoja-kirjoittajien havaintoja vastaavia huomiota muissakin yhteyksissä.

¹⁶⁵ Tamminen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁶⁶ Saarenheimo, M. SKS KRA. E 219-222. mies

Juha Rajala on vanhempien miesten roolia itäisen Suomen kylätappeluissa kuvatessaan luonnehtinut sitä kannustamiseen ja neuvojen antamiseen keskittyväksi.¹⁶⁷ Tappelun osapuoliin kuulumattomat aikuiset miehet pystyivät ilmeisesti kokemuksesta ennakoimaan, millaiset ennusmerkit enteilivät väkivaltaa, ja saattoivat elämäkokemuksensa, asemansa ja sukupuolensa ansiosta puuttua luontevasti tapahtumiin. Tämä käy ilmi sekä ensimmäisestä alta löytyvästä esimerkistä, jossa talon isäntä ehkäisi tappelun syntymisen, että toisesta esimerkistä, jossa puustellin vuokraaja ja kertoja-kirjoittajan isä pyrki suojelemaan pihapiirin aita tuhoamiselta jakaen tappelijoille aseiksi halkoja.

”Kerran olin mukana eräissä häissä, se tapahtui Sääksmäen Kärjenniemessä 1920. Siellä meinas tulla tappelu mutta se lopetettiin heti alkuunsa. Tanssin väliajalla juoksi mies talon pirttiin hurjasti huutaen ja hypäten tasajalkaa, iso puukko heilui vyötäisillä. Hänen piti ottaa se käteensä mutta silloin astui esiin talon isäntä ja heitti ulos häiritsijän, se tappelun alku loppui siihen.”¹⁶⁸

”Ne [tappeluporukoiden jäsenet] paini ensin siinä pihassa ja sitten hyppäsivät aijan yli potatti pellolle rouhasivat aijasta seivästä kätteensä - - Isävainaa anto halkopinosta puun palikoita sinne tappelijoille.”¹⁶⁹

Analysoimieni esimerkkien – vaikka ne määrällisesti vähäisiä ovatkin – perusteella tappeluun osallistumattomat miehet saattoivat tilanteen vaatiessa omaksua aktiivisen roolin, jolla tapahtumien kulkuun pyrittiin puuttumaan. Kertomuksissa naisten ei juurikaan mainita hyödyntäneen vastaavia toimintamahdollisuuksia, vaan heidän mahdollisuutensa vaikuttaa tappelun syntyyn, kestoan ja päättymiseen lienevät yleensä olleen hienovaraisempia. Suomessa miesten ja naisten roolit kylätappelutilanteessa ovat eronneet toisistaan. Roolien tähden sukupuolten on odotettu toimivan keskenään erilaisin tavoin tappelun eteen sattuessa.

¹⁶⁷ Rajala 2004, 228.

¹⁶⁸ Aho, M. SKS KRA. E 219-222. nainen

¹⁶⁹ Kärkkäinen, T. SKS KRA. E 219-222. nainen

7.6. Mitä erot miesten ja naisten suhtautumisessa ja kerrontatavoissa viestivät ajastaan ja ympäristöstään?

Tässä tutkielmassa tarkastelemani aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että miehet tekevät tarinoissaan eron kylätappeluiden ja muun väkivallankäytön välille säännönmukaisemmin kuin naiset. Miesten tarinoista välittyvä kylätappeludiskurssi vaikuttaa siis homogeenisemmältä kuin naisten tarinoista välittyvä kylätappeludiskurssi.

Kuten edellä tekstissä olen esittänyt, vaikuttaa siltä, että miehet erottelevat kertomuksistaan joko suoraan tai epäsuorasti välittyvien merkkien perusteella kylätappelut muunlaisesta väkivallankäytöstä naisia useammin. Osa naispuolisista kertoja-kirjoittajista kuvaa ajanvieteväkivallan omaisia kylätappeluja ja huomattavasti väkivaltaisempia yhteenottoja joko tietoisien valinnan tuloksena tai tiedostamattaan kuin ne olisivat sama asia. Näin käy esimerkiksi alla siteeratun kertojan rinnastaessa kylätappelut tekstissään urheiluun sekä sen alussa että lopussa. Tekstin keskivaiheilla kertoja kuitenkin puhuu häätaposta kuin tappoon päättynyt yhteenotto ja näytöt nuorten voimasta olisivat osa samaa ilmiötä.

”Silloin kun ei ollut järjestäytyneitä urheiluseuroja niin täytyihän voimamiehien jotenkin näyttää voimiansa, urhokkuuttaansa, että mihin hekin kykeni. Tämä tapahtui Raudun pitäjän Leinikylän seutuilla, Kannikansillan luona siellä oli häät kunnan erimiehen tyttärellä. - - Mutta annas olla kun tuli puolen yön aika. Yhtä äkkiä alkoi kuulua huutoa, kiroanmenoa, ampumista, valitusta, pakokauhu oli suuri, hääväki juoksi kuka minne kerkesi ken suohon, ken metsää kilometreittäin, ennen kuin seisahtuikaan ja katso taaksensa. - - Sitten huusivat Ollin Vassa on tapettu, ammuttu, tanssilattialle verta vuotaa kuin hurjasti. - - Mutta nyt vähän ennen sotia ne (kylätappelut) oli jo pois muajista, kun nuorisoseurat alkoivat enempi toimia ja tehdä valistus työtä. Tulivat myös kaikenlaiset urheilut joissa saivat voimiansa näyttää.”¹⁷⁰

¹⁷⁰ Käppi, M. SKS KRA. E 219-222. nainen

Kylätappelukertomuksista kumpuavilla, miesten ja naisten teksteistä löytyvillä tappeludiskurssien vivahde-eroilla lienee tekemistä 1900-luvun taitteen Suomessa vallinneiden elinolojen kanssa. Valtaosa asutuksesta sijaitsi maaseudulla, ja väestö sai elantonsa maataloudesta. Elämään maaseudulla kuuluivat sukupuolille leimalliset työt ja askareet. Pikkulapsivaiheen jälkeen lapset siirtyivät useimmiten opettelemaan joko miesten tai naisten töihin lukeutuvia taitoja, ja myöhemmin palvelukseen lähtiessään tai oman kodin läheisyydessä työskennellessään sukupuolijako pysyi yllä. Nuoret tekivät usein töitä vastakkaisen sukupuolen ollessa läsnä, mutta työtehtävät ja ryhmät sijaitsivat monesti erillään toisistaan. Sukupuolen mukainen työnjako siis ohjasi yhteisiä töitä sekä kotipiirissä että sen ulkopuolella.¹⁷¹

Kaikille lapsille suunnatun koulutuksen juurtumisessa maahan kesti pitkään, eikä moni kohdannut ikätovereitaan koululuokassa vielä 1800-luvun vaihtuessa 1900-luvuksi. Kansakouluasetus annettiin Suomen alueella 1866, mutta maalaiskunnissa kansakoulujen perustaminen pohjautui vielä pitkään asetuksen antamisen jälkeen vapaaehtoisuuteen ja kaupunkikunnillakin oli varsin suuri vapaus järjestää kouluolonsa. Vuonna 1886 - 20 vuotta asetuksen antamisen jälkeen - Suomen alueella oli vielä sata maalaiskuntaa, joissa ei ollut kansakoulua. Vuonna 1901 niitä oli enää seitsemän, mutta tästä huolimatta vain 34 prosenttia kouluikäisistä maalaislapsista kävi lukuvuonna 1900-1901 kansakoulua.¹⁷² Kiertokoulujen ja rippikoulun opetus säilyivät pitkään monen sivistyksen pohjana vielä 1900-luvun alkupuolella.

On mahdollista olettaa, että nuoret eivät myöskään viettäneet päivittäin vapaa-aikaa keskenään, sillä vapaa-aika ylipäättään oli maatalousyhteiskunnassa vähäistä. Poikkeuksen muodostivat toistuvat, joskin epäsäännöllisin väliajoin järjestetyt tapahtumat, kuten hääjuhlat ja tanssit.¹⁷³ Tappeluiden paikat ja tilanteet olivat usein tapahtumia, joissa molempia sukupuolia oli läsnä, mutta tappelusakkeihin kuulumattomille henkilöille nämä saattoivat olla ainoita tilanteita, joissa ilmiö kantautui heidän silmiinsä ja korviinsa. Kylätappeluista puhuminen on yksityiskohtaisella tasolla voinut sijoittua enimmäkseen tilanteisiin, jotka ovat koonneet nuoria miehiä yhteen joko työn tai vapaa-ajan merkeissä. Myös tappeluun valmistautuminen vaikuttaa kertomusten perusteella

¹⁷¹ Markkola 2003.; Peltonen 1999.

¹⁷² Allardt 1966, 133.

¹⁷³ Waris 2003, 113-115.

toiminnalta, josta nuoret miehet huolehtivat keskenään ilman että ylimääräisiä silmäpareja edes paikalle pyydettiin tai muuten houkuteltiin.

”Meidän kylän tyttöjä olisi tullut mukaan, vaan me sanottiin että ei nyt, sillä siellä tapellahan. Matkalla pidettiin sotaneuvottelu sakki pitää olla aina koossa, jos tanssitaan niin kaikki ovat tanssimassa, ja tanssin loputtua kaikki ovat omassa ryhmässä.”¹⁷⁴

”Muistan, kun nuoret löivät ”hyryä”, maantien molemmilla puolilla oli yhtä monta lyöntimiestä. Jos siinä voitti vääräys, syntyi tappelu. Me pienet katselijat juoksimme nurkan taakse kurkistamaan, kumpi puoli voitti. Kova huuto kävi koko ajan tässä pelissä.”¹⁷⁵

Koska kylätappelut olivat pääasiassa nuorten miesten vapaa-ajanviettoon kuuluva aktiviteetti, on ymmärrettävää, jos naispuoliset tappelukuvausten kirjoittajat eivät välttämättä ole tutustuneet tappeluperinteeseen samasta näkökulmasta kuin moni miespuolisista vastaineistaan. Miehet eivät välttämättä ole tienneet, millaisina tappelut ovat naisille näyttäytyneet tai toisin päin – ilmiön kuvaaminen ikään kuin eri todellisuuksista saattaa näkyä esimerkiksi siinä, että naiset ovat kuvanneet kertomuksissaan instrumentaalista väkivaltaa, josta miehet ovat saattaneet tappeluinstituution suotuisassa valossa esittääkseen tarinoissaan vaieta.

Sukupuolen mukainen työnjako ja arjen tilanteissa monesti erilliset ajanviettopaikat lienevät vaikuttaneen siihen, miksi kylätappeluinstituutio tuli naisille tutuksi eri tapaan kuin miehille. Sukupuolijakoa noudattavissa ryhmissä aikaa viettäessään miehet saivat kylä- ja joukkotappeluperinteestä tietoa käymiensä keskustelujen aikana. Miesporukoissa keskustellen levitetty tappelutietous ja tappelemaan innostaminen ei luultavasti kantautunut nuorten naisten ja tyttöjen korviin läheskään samassa mitassa kuin nuorten miesten ja poikien. Tilanteissa, joissa

¹⁷⁴ Heljo, U. SKS KRA. E 219-222. mies

¹⁷⁵ Heinonen, I. SKS KRA. E 219-222. nainen

perheenjäsenet ikään ja sukupuoleen katsomatta olivat läsnä, liittyivät keskustelut todennäköisesti yleensä koko perhettä koskettaneisiin aiheisiin sen sijaan, että nuorten miesten vapaa-ajanvietto olisi ollut kaikkien huulilla; viitteitä tästä en ainakaan analysoimistani kertomuksista löytänyt.

Tappelutietoutteen tutustumisen mahdollisuudet lienevät olleen tytöille ja naisille harvalukuisempia kuin pojille ja miehille. Tutkimukseni varrella tietooni ei tullut, että naiset olisivat viettäneet vapaa-aikaansa tappeluporukoissa. Kuten tappelusta kerätty muistitietoaineisto osoittaa, on heistä moni ollut enemmän tai vähemmän tietoinen kylä- ja joukkotappeluperinteestä. Aiheesta aikaisemmin laadittu tutkimus tai oma analyysini ei kuitenkaan kerro, että nuoret naiset ja miehet olisivat käyneet yhdessä ”pintaa syvemmälle” meneviä kylätappeluihin liittyviä keskusteluja Suomen maaperällä.¹⁷⁶ Jos pojat ja nuoret miehet ovat ilmentäneet aikalaisten keskuudessa sukupuolelleen toivottavaksi miellettyä maskuliinisuutta suhtautumalla kylätappeluinstituutioon mielenkiinnolla, voi olla perusteltua olettaa, että naiset ovat toteuttaneet sukupuolelleen toivottavaa käyttäytymistä suhtautumalla tappeluihin tietyllä välinpitämättömyydellä tai ainakin välttämällä ylenpalttista innostusta ilmiöön liittyen. Tämä mahdollisuus kannattaa ottaa huomioon siksikin, että laajasti eurooppalaisissa yhteiskunnissa naisille hyveellisenä ominaisuutena on pitkään pidetty passiivisuutta, miehille aktiivisuutta.¹⁷⁷

On kuitenkin aiheellista kysyä, ovatko naiset erottaneet tarinoissaan väkivallan muodot toisistaan eri tavalla kuin miehet vähäisemmän tappeluiden havainnoinnin tai niitä koskevan tiedonsaannin seurauksena vai eivätkö he vain halua tehdä väkivallan muotojen välille eroa. On mahdollista, että naisista moni suhtautuu kaikkiin tappeluihin varauksella, koska he ovat kotiloissaan ja yhteisöissään kohdanneet väkivaltaa eri tavalla kuin miehet.

Vaikuttaa todennäköiseltä, että väkivallan läsnäolo ihmisen elämässä nykyisen Suomen alueella 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella on voinut olla sävyiltään melko erilaista riippuen siitä, mikä oli hänen sukupuolensa. Esimodernin miehen tärkeimpiin tehtäviin lukeutui kurin ja

¹⁷⁶ esim. Haavio-Mannila 1958.; Rajala 2004.

¹⁷⁷ Spierenburg 1998b.

järjestyksen ylläpito kotitaloudessa sekä sen jäsenten suojeleminen ulkomaailman vaaroilta. Nämä miehille osoitetut oikeudet ja velvollisuudet olivat vuosisatoja osa hierarkkisesti rakentuneen patriarkaalisesta yhteiskunnan maskuliinisuuden ja kunnian ihanteista.¹⁷⁸ Sosiaalisesti ja institutionaalisesti hyväksytty kotikuri sekä autoritääriäinen isäntävalta olivat voimissaan nykyisen Suomen alueella vielä 1900-luvun koittaessa.¹⁷⁹

Perhepiirissään sekä vaimolla että miehellä oli aikalaisten silmissä laajasti oikeutettuna pidetty mahdollisuus kurittaa lapsiaan ja palvelusväkeä, mutta miehen kuritusoikeus oli näistä laajempi ulottuen myös vaimoon. Aikuisella kotitaloutta johtavalla miehellä oli aikalaisten tunnustama mahdollisuus pitää asukkaista vahvimpana kotonaan kuria tarvittaessa yllä voimakeinoin. Ihmiset syntyivät ja kasvoivat kulttuurissa, jossa hierarkkisille suhteille pohjautuva dynamiikka ohjasi kotitalouksien toimintaa, ja useimmiten sekä miehet että naiset tunnustivat patriarkaalisesta järjestelmän yrittämättä tietoisesti muuttaa sitä, vaikka eivät järjestelmään kaikin puolin tyytyväisiä olisi olleetkaan.¹⁸⁰

Väkivaltatilanteissa aineellisen altavastaajan aseman mahdollisuuden ollessa läsnä on henkilöllä tuskin halua tarkastella tappeluissa esiintyvän väkivallan muotoja keskenään erilaisina ilmiöinä. Jos ihmisen elämässään kohtaama väkivalta on toistuvasti kohdistunut häneen ennalta arvaamatta epäsuhtaisesta voimatasapainosta käsin, ei ole ihme, että kaikki väkivalta herättää hänessä vastenmielisyyttä. Miespuoliset kertoja-kirjoittajat ovat saattaneet käyttää elämänsä aikana väkivaltaa sekä reiluissa tappeluissa että niiden ulkopuolella, ja suhtautuminen väkivaltaan ei välttämättä ole yhtä mustavalkoista kuin heillä, joiden kokemukset väkivallasta ovat pelkästään negatiivisia. Perhepiirissä vahvempiensa, aviomiehensä tai hierarkiassa muiden häntä ylempänä olevien taholta väkivaltaa kohdanneen naisen suhtautuminen kylätappeluihin on todennäköisesti muotoutunut erilaiseksi kuin miehen, joka on elämässään kokenut sekä fyysistä kuritusta että leikkittappelun tuottamaa iloa.

¹⁷⁸ Lindman 2015, 100.

¹⁷⁹ Rajala 2004, 127–135.

¹⁸⁰ Lindman 2015, 100–107.

8. Johtopäätökset ja keskustelu

Suorittamani kylä- ja joukkotappeluiden analyysi vahvistaa, että tarkasteleman tutkimusaineiston perusteella Suomen alueella käydyissä tappeluissa on ollut paljon yhtäläisyyksiä muualla Euroopassa esiintyneeseen ajanvieteväkivaltaan. Kuten Irlannissa, tappeluiden keskittyminen tiettyihin aikoihin ja paikkoihin sekä aseiden käyttöä ja tappeluporukoiden kokoonpanoa koskevat kirjoittamattomat säännöt ovat olleet monen tappeluita muistelleen tiedossa. Ajanvieteväkivaltaan liittyvät ilmiöt ovat myös eronneet toisistaan: Ison-Britannian vallan alla olleessa Irlannissa viranomaiset yrittivät ilmeisesti puuttua tappeluihin kovemmalla kädellä kuin autonomisen tai itsenäisen Suomen viranomaiset.¹⁸¹ Tutkimieni kertomusten perusteella tappeluita Suomen maaperällä todistaneet naiset saattoivat tarpeen tullen ottaa tappelussa aktiivisen roolin – jota aikaisemmin ei ole tunnistettu – mutta tarkastelemassani aineistossa ei kerrota naisten esiintyneen tappelijan roolissa.

Analyysini osoittaa, että tappelut, joissa osanottajat toimivat kertoja-kirjoittajan mukaan ”reilusti”, ovat saaneet osakseen neutraalia tai positiivissävytteistä muistelua. Me vastaan muut -asetelma nostettiin esiin silloin, kun ihmiset halusivat tapella viihteen vuoksi. Elina Haavio-Mannila tuo väitöskirjansa huomioissa esiin havainnon samasta ilmiöstä, mutta kertomuksista välittyviin, implisiittisesti rivien välistä luettaviin asenteisiin hän ei ota kantaa.¹⁸² Analyysini perusteella vähäisen (teko)syyntä nojalla aloitetut tappelut eivät useimmiten pohjautuneet osallistujien henkilökohtaisiin kaunoihin, vaan vastakkainasettelut esimerkiksi asuin- ja työpaikkojen välillä otettiin esiin hyvin tarkoitushakuisesti.

Tarkastelemieni kertomusten joukosta löytyy voittopuolisesti tekstejä, joissa kertoja-kirjoittaja erottaa kylä- ja joukkotappeluilmiötä konstruoidessaan pohjimmiltaan ekspressiiviset, ajanvieteväkivallaksi tarkoitetut kylätappelut instrumentaalisesta, vastustajan vahingoittamistarkoituksessa käytetystä väkivallasta. Tappeluita nähneet naiset eivät kuitenkaan tee – tai halua tehdä – tarinoissaan eroa kylätappeluiden ja muiden väkivallantekojen välille yhtä

¹⁸¹ Conley 1999.; Haavio-Mannila 1958.

¹⁸² Haavio-Mannila 1958, 159–164.

täsmällisesti kuin miehet. Osa naispuolisista kertoja-kirjoittajista ei tee eroa harmittomaksi ajanvietteeksi tarkoitettujen tappeluiden ja vakavampien, instrumentaalista väkivaltaa sisältäneiden yhteenottojen välille, vaan käsittelee näitä kuin kyse olisi yhdestä ja samasta ilmiöstä.

Vaikuttaa siltä, että miespuoliset kertoja-kirjoittajat tarkastelevat kylätappeluja ritualistisina ja harmittomina tapahtumina, eivätkä välttämättä ole edes halunneet tuoda teksteissään esiin tappeluja, joissa väkivallankäyttö on voinut luisua instrumentaalisen puolelle. Saattaa olla, että osa naispuolisista kertoja-kirjoittajista ei ole tunnistanut väkivallankäytön vivahde-eroja tai ollut niistä kiinnostuneita. Voi myös olla, että väkivallan käyttötapojen erottelu ei yksinkertaisesti ole tuntunut heistä mielekkäältä. On myös mahdollista, että naispuolisten kertoja-kirjoittajien joukossa on henkilöitä, jotka ovat suhtautuneet väkivallankäyttöön ylipäättään negatiivisesti riippumatta siitä, missä muodossa se ilmenee. Hahmottamistani kylätappeludiskursseista syntyy kuva miespuolisista kertoja-kirjoittajista, jotka kertovat kylätappeluilmioista yhdenmukaisesti kenties sen varjopuolia silotellen. Naispuolisista kertoja-kirjoittajista moni suhtautuu kylätappeluihin varautuneemmin kuin miespuoliset vastineensa.

Naiset ja miehet kertovat teksteissään pääasiallisesti samankaltaisista asioista: mielenkiintoa ovat saaneet osakseen mielenpainuvilla tavoilla rajut ja reilut tappelut sekä tappeluiden aiheuttamat loukkaantumiset. Vastaavaa kerronnan vertailua sukupuolten välillä ei aikaisemmassa tutkimuksessa ole tehty. Poikkeuksellisten ja shokeeraavien henkilökohtaisten kokemusten ja yhteisöissä kiertäneiden kertomusten muistelu on tyypillistä kertoja-kirjoittajille sukupuolesta riippumatta. Miesten tarinoissa kerrotaan tappeluiden aikana ja yhteydessä tapahtuneista koomisista sattumuksista useammin kuin naisten. Huumorin läsnäolo miesten tarinoissa saattaa liittyvä miesten haluun erottaa ”reilut” kylätappelut muusta väkivallankäytöstä. Koska miespuolisille kertoja-kirjoittajille tappeluilmiö näyttäytyy leikillisenä, on sen leikillisistä piirteistä kiinnostuttu kertomaan.

Analysoimissani miesten kertomuksissa on naisten tekstejä enemmän yksityiskohtia, joista voi päätellä tappeluilmion tulleen kertoja-kirjoittajalle tutuksi interaktiossa oman ikäisten saman sukupuolen edustajien kanssa. Miehet kuvailevat muun muassa tappeluporukoiden koostumusta ja

keskinäisiä suhteita sekä tappeluaseita naisia tarkemmin. Miespuoliset kertoja-kirjoittajat antavat teksteissään ymmärtää, että he ovat erottaneet ilmaisullisen kylätappeluiden väkivallan välineellisestä, vahingoittamistarkoituksessa käytetystä väkivallasta. Miespuolisten kertoja-kirjoittajien teksteissä ero ilmaisullisen ja välineellisen väkivallan välillä on tehty selväksi joko näiden eroista kertomalla tai siten, että kertoja-kirjoittaja käsittelee pelkästään kylä- ja joukkotappeluista eikä edes mainitse tekstissään välineellistä väkivaltaa. On mahdollista, että naiset ovat saattaneet kokea miehiä vähäisempää painetta tappeluiden väkivaltaisuuden vähättelyyn.

Kuten jo Elina Haavio-Mannilan väitöskirjan tuloksista on aistittavissa, on tappeluinstituutio ollut etupäässä hyödyksi miehille, ja tappeleminen tai tappelemattomuus on vaikuttanut yhteisössä ennen kaikkea heidän asemaansa.¹⁸³ Haavio-Mannilan tarkastelun perusteella tappeluilmiö on palvelut ennen kaikkea nuoria miehiä, ja sisäryhmäavioliittojen ylläpidon, nuorukaisryhmien yhteenkuuluvuuden lisäämisen ja miesten toimista lähtöisin olleen kylän yhteishengen kohoamisen muodossa se on ollut funktionaalinen ennen muuta heille. Kylätappelut lienevät näyttäneen vähemmän funktionaalisina erityisesti naispuolisille henkilöille, jotka eivät ole olleet osa tappelusakkeja. Tästä johtuen heidän on kenties ollut luontevampaa kritisoida ilmiötä.

Naiset ovat kertoneet teksteissään monesti tappeluun osallistumattomien henkilöiden aktiivisesta roolista tappelutilanteessa. Miehet taas kertovat tappeluiden sivustakatsojista vain vähän tai jättävät nämä kokonaan mainitsematta. Havainto on uusi ja kertonee siitä, että naiset ovat tappelutilanteessa todennäköisesti useimmiten samaistuneet sivustakatsojiin, miehet tappelijoihin. Paikantamillani kerronnan tavoilla on yhteys aikaisempaan muistitietotutkimukseen ja omaelämäkerrallisten aineistojen analyysiin, jotka ovat osoittaneet naisten tarkastelevan menneisyyttä muistellessaan itseään osana yhteisöä. Miehet puolestaan mieltävät vastaavissa aineistoissa itsensä autonomisiksi toimijoiksi.¹⁸⁴

¹⁸³ Haavio-Mannila 1958, 159–164.

¹⁸⁴ Hyvärinen & Peltonen & Vilkkio 1998, 9–11.

Niin ikään uusi havainto on se, että kertoja-kirjoittajat sukupuoleen katsomatta käsittelevät naisten toimintaa tappelutilanteessa yksityiskohtaisesti yleensä vain silloin, kun siihen on liittynyt poikkeuksellista aktiivisuutta tappelun kulkuun puuttumisen muodossa. Sekä miesten että naisten kertomuksissa mainitaan tappeluporukoihin kuulumattomat miehet, jotka saattoivat estää tai edistää tappelun syntymistä toiminnallaan. Tappeluporukan ulkopuolisten miesten aktiivisuus ei vaikuta herättävän muistelihoissa ihmetystä. Tavallisuudesta poikkeava naisten toiminta vaikuttaa jääneen kertoja-kirjoittajien mieleen sukupuolesta riippumatta, mutta tappeluporukkaan kuulumattomien miesten aktiivisuus vaikuttaa olleen enemmän sääntö kuin poikkeus.

Olen havainnut, että miehet erottavat kertomuksissaan kylätappelut muunlaisesta väkivallankäytöstä systemaattisesti joko tietoisesti tai tiedostamattaan, kun taas naisten kuvauksista välittyvä kylätappeludiskurssi on heterogeenisempi pitäen sisällään kuvauksia sekä ekspressiivisestä väkivallasta, instrumentaalista väkivallasta että väkivallasta näiden väliltä. Saattaa olla, että tappeluperinne on tullut kertoja-kirjoittajille tutuksi eri tavoin, eri tilanteissa ja että henkilön sukupuolella on ollut vaikutusta tähän. Tappeluista, niiden sisällöstä ja toteutuksesta puhuminen on yksityiskohtaisella tasolla voinut sijoittua enimmäkseen tilanteisiin, jotka ovat koonneet nuoria miehiä yhteen joko vapaa-ajan tai työn merkeissä. Nuorten miesten ryhmissä levitetty tappelutietous ja tappelemaan innostaminen ei välttämättä ole kantautunut nuorten naisten ja tyttöjen korviin samassa mitassa kuin nuorten miesten ja poikien.

Toisaalta on mahdollista olettaa, että naiset ovat saattaneet suhtautua tappeluilmiöön miehiä kriittisemmin, vaikka olisivat olleet yksityiskohtaisen tietoisia ajanvieteväkivallan perinteistä. Väkivallan läsnäolo lienee monesti ollut 1900-luvun alun suomalaisten miesten ja naisten elämässä sävyiltään erilaista. Läsnäolon eroavaisuudet ovat vaikuttaneet siihen, kuinka ajanvieteväkivaltaan ilmiönä on suhtauduttu. Ainaisen altavastaajan roolissa esimerkiksi perhepiirissä väkivaltaa kohdanneen naisen suhtautuminen kylätappeluihin on todennäköisesti muotoutunut erilaiseksi kuin miehen, joka on lapsuudessaan kokenut sekä leikitappelun tuottamaan iloa että fyysistä kuritusta.

Tarkastelemaani aineistoa koskevista yhtenäisistä havainnoista huolimatta suorittamani analyysi keskittyy vain murto-osaan saatavilla olevasta, aiheeseen liittyvästä materiaalista. On paikallaan muistaa, että tutkimusaineistoni ei avaa ikkunaa niihin sosiaalisiin todellisuuksiin, jotka tekstien syntyyn, sisältöön tai sisällön puuttumiseen ovat vaikuttaneet, ja jotka ovat tekstien kanssa vuoropuhelussa puolestaan sosiaalisten todellisuuksien hahmottumista muovanneet. Pitkälle menevien johtopäätösten tekoa kertomusten ulkopuolelle kurottavan spekulatiivisen keinon on vältettävä. Toivon tässä onnistuneeni.

Kertoja-kirjoittajien sukupuoli on aineistoni taustatekijöistä ainoa, jota kohti olen systemaattisesti suunnannut mielenkiintoni. Tutkimuksessani en ole ottanut yksittäistapauksia lukuun ottamatta huomioon muistojaan jakavan kertoja-kirjoittajan sosioekonomista asemaa. Kylä- ja joukkotappeluita koskevassa kerronnan tapojen jatkotutkimuksessa kiinnostava lähestymistapa olisikin tarkastella sukupuolen ohella muistitiedon tuottajien koulutustaustaa ja ammatteja ja tutkia onko tällaisella monimuotoisemmalla taustatekijöiden kartoituksella vaikutusta analyysiin ja tutkimustuloksiin. Sukupuolen ohella kiinnostavia huomion kohteita ovat myös vastaajan ikä ja asuinpaikka sekä analyysin kohteena olevan aineiston määrällinen laajentaminen. Näistä jokaisen huomiointi osana tutkimusta olisi omiaan tuottamaan uutta ja yksityiskohtaisempaa tietoa kylä- ja joukkotappelusta sekä niihin suhtautumisesta Suomessa.

9.0. Lähteet, kirjallisuus ja liitteet

Arkistolähteet

Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto (SKS)

Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma

Joukkotappelut 1955

SKS KRA. E 219-222

Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkisto (SKS)

Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma

Kylätappelut 1937

SKS KRA. E 149

Kirjallisuus

Aapola, Sinikka & Kaarinen, Mervi (2003): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki.

Allardt, Erik (1966): Kansakoulu yhteiskunnallisena kehitystekijänä. Antero Valtasaari (toim.): *Kansakoulu 1866–1966*. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Keuruu, 130–137.

Arnot, Margaret & Osborne, Cornelia (1999): *Gender and Crime in Modern Europe*. UCL Press, London.

Bahtin, Mihail (1979): *Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia*. Progress, Moskova.

- Boschi, Daniele (1998): Homicide and Knife-Fighting in Rome 1845–1914. Spierenburg, Peter (toim.), *Men and Violence: Gender, Honor and Rituals in Modern Europe and America*. Ohio State University Press, Ohio, 128–153.
- Conley, Carolyn: The Agreeable Recreation of Fighting. *Journal of Social History* 1999:1.
- Conley, Carolyn: No Pedestals: Women and Violence in Late Nineteenth-Century Ireland. *Journal of Social History* 1995:4.
- Creasman, Allyson: Fighting Words: Anger, Insult and “Self-Help” in Early Modern German Law. *Journal of Social History* 2017:2.
- Davies, Andrew: ‘These Viragoes Are No Less Cruel Than the Lands’: Young Women, Gangs and Violence in Late Victorian Manchester and Salford. *British Journal of Criminology Special Issue* 1999:1.
- Davies, Andrew: Youth Gangs, Masculinity and Violence in Late Victorian Manchester and Salford. *Journal of Social History* 1998:2.
- Edwards, Derek (1997): *Discourse and Cognition*. Sage, London.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (2006): *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki.
- Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2006): Muistitieto ja tutkimus. Fingerroos, Outi et al. (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 7–21.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina (2006): Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Fingerroos, Outi et al. (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 25–44.
- Frevert, Ute (1999): Male Crime in Nineteenth Century Germany: Duelling. Arnot, Margaret & Osborne, Cornelia (toim.), *Gender and Crime in Modern Europe*. UCL Press, London, 173–188.
- Frisk, Matleena (2019): ”Naiseni on oma itsensä”: Rakennettu luonnollisuus, ruumiilliset kulutustuotteet ja nuorten sukupuolten murros 1961–1973. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, Helsinki.

- Greenberg, Amy Sophia (1998): *Fights/Fires: Violent Firemen in the Nineteenth-Century American City*. Spierenburg, Peter (toim.), *Men and Violence: Gender, Honor and Rituals in Modern Europe and America*. Ohio State University Press, Ohio, 159–189.
- Haavio-Mannila, Elina (1958): *Kylätappelut: Sosiologinen tutkimus Suomen kylätappeluinstituutiosta*. Werner Söderström, Helsinki.
- Helanko, Rafael (1953): *Turun poikasakit: Sosiologinen tutkimus 9-16-vuotiaitten poikien spontaanisista ryhmistä vv. 1944-1951*. Turun yliopiston julkaisuja, Turku.
- Hoikkala, Tommi (1994): Mies, kasvatust ja auktoriteettiasema. Roos, J.P. & Peltonen, Eeva (toim), *Miehen elämää: Kirjoituksia miesten omaelämäkertoista*. SKS, Helsinki, 86–105.
- Huttunen, Laura (2002): *Kotona, maanpaossa, matkalla: Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa*. SKS, Helsinki.
- Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (1998): Johdanto. Hyvärinen, Matti et al. (toim), *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäntutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere, 7–25.
- Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkkö, Anni (1998): *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäntutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999): *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999): Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 54–94.
- Juhila, Kirsi (1999): Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere, 160–195.

- Jung, Hwa Yol (1998): Bakhtin's Dialogical Body Politics. Mayerfeld-Bell, Michael & Gardnier, Michael (toim.), *Bakhtin and the Human Sciences*. Sage Publications, London, 95–111.
- Kendall, Shari & Tannen, Deborah (2001): Discourse and Gender. Schiffrin, Deborah & Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E. (toim.), *The Handbook of Discourse Analysis*. Blackwell, United Kingdom, 555.
- Kolodny, Annette (1985): A Map of Rereading: Or, Gender and the Interpretation of Literary Texts. Showalter, Elaine (toim.), *The New Feminist Criticism: Essays on Women, Literature and Theory*. Pantheon Books, New York, 49.
- Koskela, Kari (2002): *Huligaanit: Katuelämää Sörkassa suurlakosta sisällissotaan*. SKS, Helsinki.
- Laqueur, Thomas (1990): *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*. Harvard University Press, Cambridge.
- Lindman, Satu (2015): Väkivaltakulttuurin perintö: *Sukupuoli, asenteet ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.
- Mayerfeld-Bell, Michael & Gardnier, Michael (1998): *Bakhtin and the Human Sciences*. Sage Publications, London
- Markkola, Pirjo (2003): Moninainen maalaisnuoriso. Aapola, Sinikka & Kaarinen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki.
- Nevala, Vesa (2014): *Joukkotappelut Suomessa 1990-2012*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Passerini, Luisa (1987): *Fascism in Popular Memory: The Cultural Experience of the Turin Working Class*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Peltonen, Matti (1999): Työnjako sosiaalisena tilana: Sukupuolenmukaisesta työnjaosta maataloudessa. Parikka, Raimo (toim.), *Suomalaisen työn historiaa korvesta konttoriin*. SKS, Helsinki.
- Perks, Robert & Thompson, Alistair (2015): *The Oral History Reader*. Routledge, London.
- Parikka, Raimo (1999): *Suomalaisen työn historiaa korvesta konttoriin*. SKS, Helsinki.
- Potter, Jonathan (1996): *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Sage, London.

- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (2001): *Unfolding Discourse Analysis*. Wetherell, Margaret & Taylor, Stephanie & Yates, Simeon (toim.), *Discourse in Theory and Practice: A Reader*. Sage, London, 198–209.
- Pöysä, Jyrki (2006): Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä*. SKS, Helsinki, 221–240.
- Rajala, Juha (2004): *Kurittajia ja puukkosankareita: Väkivalta ja sen kontrollointi Kannaksen rajaseudulla 1885-1917*. SKS, Helsinki.
- Rose, Sonya (2010): *What is Gender History?* Polity, Cambridge.
- Schaefer, Richard (2012): *Sociology*. McGraw-Hill, New York.
- Schiffrin, Deborah & Tannen, Deborah & Hamilton, Heidi E. (2001): *The Handbook of Discourse Analysis*. Blackwell, United Kingdom.
- Spierenburg, Peter (1998b): Masculinity, Violence and Honor: An Introduction. Spierenburg, Peter (toim.), *Men and Violence: Gender, Honor and Rituals in Modern Europe and America*. Ohio State University Press, Ohio, 1–29.
- Spierenburg, Peter (1998a): Knife Fighting and Popular Codes of Honor in Early Modern Amsterdam. Spierenburg, Peter (toim.), *Men and Violence: Gender, Honor and Rituals in Modern Europe and America*. Ohio State University Press, Ohio, 103–127.
- Spierenburg, Peter (1998): *Men and Violence: Gender, Honor and Rituals in Modern Europe and America*. Ohio State University Press, Ohio.
- Spierenburg, Peter (1991): *The Broken Spell: A Cultural and Anthropological History of Preindustrial Europe*. Rutgers University Press, New Brunswick.
- Summerfield, Penny (2018): *Histories of the Self: Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge, New York.
- Thompson, Paul (1988): The Voice of the Past: Oral History. Perks, Robert & Thompson, Alistair (toim.), *The Oral History Reader*. Routledge, London.
- Ukkonen, Taina (2000): *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. SKS, Helsinki.

Vilkko, Anni (1998): Kodiksi kutsuttu paikka: Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämänkerroista. Hyvärinen, Matti & Peltonen, Eeva & Vilkko, Anni (toim.), *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Vastapaino, Tampere, 27–71.

Waris, Elina (2003): Tytöt, pojat ja yhteisö: Perhe ja nuoriso 1800-luvun talonpoikaisessa Suomessa. Aapola, Sinikka & Kaarinen, Mervi (toim.), *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. SKS, Helsinki.

Ylikangas, Heikki (1976): *Puukkojunkkareitten Esiinmarssi: Väkivaltarikollisuus Etelä-Pohjanmaalla 1790–1825*. Otava, Helsinki.

Zemon Davis, Natalie: The Reasons of Misrule: Youth Groups and Charivaris in Sixteenth-Century France. *Past & Present*, 1971:1.

Liite 1: lista käytetyistä koodeista

1. Tuttu
2. Tuntematon
3. Positiivinen
4. Neutraali
5. Negatiivinen
6. Ymmärrys
7. Paheksunta
8. Rohkeus
9. Pelko
10. Huumori
11. Vakavuus
12. Ekspressiivisyys

13. Instrumentaalisuus
14. Miehet
15. Naiset
16. Maskuliinisuus
17. Feminiinisyys
18. Aktiivinen
19. Passiivinen
20. Tappelun tyyppi
21. Kertoja/kirjoittaja
22. Paikka
23. Aika
24. Aseet
25. Virkavalta
26. Alkoholi
27. Tuntematon ilmaus
28. Lapset
29. Osapuolet

Liite 2: lista Esko Aaltosen 1937 kylätappelukeruudessaan vastaajille esittämistä kysymyksistä

1. Millaisten kylien kesken helpoimmin syntyi joukkotappeluja (maakunta- ja kihlakuntarajan eri puolilla sijaitsevien kylien, naapurikylien kanssa yleensä – mainitkaa yksityiskohtaisia esimerkkejä)?
Mentiinkö ohi lähimmän naapurikylän kaukaisempiin kyliin hakemaan miehenvastusta?

2. Syntyikö toisinaan oikein kyläkuntain välisiä joukkotappeluja, joihin monen kylän miehet ottivat osaa? Mainitkaa kuulemianne esimerkkejä tappelijoiden paljoudesta.
3. Muodostuiko suuremmissa väestökeskuksissa miessakkeja (esim. eri tehtaitten tai saman tehtaan eri osastojen miehet vastakkain, tehtaalaiset ja käsityöläiset, tehtaalaiset ja maalaistalojen miehet, sotaväki ja käsityöläiset, rautatienrakentajat ja paikkakuntalaiset jne., jotka keskenään tappelivat? Mentiinkö joukolla toisellekin tehdasseudulle tappelunhankkeissa?
4. Oivatko tappelijat vanhojakin miehiä? Oliko joukossa talonisäntiä taikka tehtaanmestareita?
5. Tappelivatko eri kylistä kirkolle saapuneet rippikoulupojat sakilla keskenään ja minkä ryhmituksen mukaan? Entä kansa- ja kiertokoulupojat? Mitä pidettiin vastapuolen alueen rajana?
6. Mikä vuodenaika ja viikonpäivä oli halutuinta tappelu-aikaa?
7. Oliko vakinaisia tappelu-paikkoja (sillat, veräjät kylien välillä, kokkomäet, keinukedot) ja -tilaisuuksia (hää, asevelvollisuuskutsunnat, myöhemmin arpajaiset ja kansanjuhlat)? Syntyikö öisillä luhtimatkoilla joukkotappeluja vieraiden poikien kanssa?
8. Lähetettiinkö vastapuolelle etukäteen tappelunhaaste, jossa mainittiin kohtaamisaika ja -paikka? Kuka lähetettiin sanaa viemään? Oliko haaste suullinen vai kirjallinen? Millaista kerskaavaa puhetapaa tällöin käytettiin ("ottakaa kuolinvaatteet mukanne")?
9. Harjoittelivatko kylänpojat keskenään kalikalla-lyöntiä? Miten taitava kalikankäyttäjä menetteli?
10. Oliko tappeluunlähdöllä mitään muita syitä kuin mahd. halu kostaa jokin entinen tappio?
11. Oliko kummallakin joukkueella johtajat? Miten ja millä perusteilla hän asemaansa tuli? Kulkiko johtaja edellä, määräsi hän aseet ja tappelutaktiikan?
12. Millä tavalla tappelu alkoi ja kehittyi (tunnettiin kahden etumiehen sylipainia tms.)?
13. Mitä aseita eri aikoina joukkotappeluissa käytettiin (kalikoita, aidaksia, ruoskanvarsia eli moskuloita, tervatamppeja, malmareita)? Milloin puukkoa alettiin käyttää ja mihinkä aikaan ampuma-aseita?
14. Olivatko tappelijat usein juovuksissa, erittäinkin terä- ja ampuma-aseita käyttäessään? Syntyikö yhteenotoissa tappoja, haavoitettiin niin, että lääkärinapua piti hakea?

15. Lauloiko joukko tappelukohtaukseen mennessään? Oliko soittaja mukana? Oliko erikoisia tappelulauluja (esimerkkejä)?
16. Millaisia tekoja pidettiin erikoisesti maineikkaina (keinujen hävittämistä, hääpöydän kaatamista)? Mitä sanottiin tällaisella retkellä suoritetusta taposta tai vaikeasta haavoittamisesta?
17. Miten voittajapuoli menetteli tappelun jälkeen (etenikö hävinneen puolen kylään asti, kokoontuiko jonnekin voittoaan juhlimaan)?
18. Miten viranomaiset puuttuivat joukkotappeluihin?
19. Mihinkä aikaan suoritettiin viimeiset kylätappelut paikkakunnallanne? Mikä ne lopulta lakkautti? Onko niitä vieläkin?

Liite 3: lista Elina Haavio-Mannilan 1955 joukkotappelukeruuksaan vastaajille esittämistä kysymyksistä

1. Onko paikkakunnallanne käyty nuorukaisryhmien välisiä tappeluita? Milloin? Miten näitä tappeluita nimitettiin (esim. kylätappelut, raittitaistelut)?
2. Minkä mukaan tappelun vastapuolueet muodostuivat? Olivatko vastakkain naapuri- tai lähikylien nuoret miehet, pitäjän eri kulmakuntien nuorukaiset, eri pitäjien nuorukaiset, monien pitäjien yhdistyneet tappelujoukot, eri heimojen edustajat (esim. pohjalaiset ja hämäläiset)? Tappelivatko suomenkieliset ja ruotsinkieliset keskenään? Olivatko nuoret miehet vanhempia vastassa? Käytiinkö eri tehtaiden miessakkien tai eri ammattiryhmien välisiä tappeluita? Mainitkaa nimeltä, minkä kylien ym. nuoret miehet olivat vastapuolueina.
3. Ketkä kuuluivat tappelusakkiin? (Ainoastaan nuoret miehet, vanhempia, pikkupoikiakin.) Pääsivätkö kaikki, jotka halusivat mukaan tappeluryhmään? Merkitsikö naimisiin meno tappelusta luopumista?
4. Kuuluvatko kaikki kylän, pitäjän jne. nuorukaiset tappelusakkiin? Ketkä kuuluivat ja ketkä eivät? Miten suhtauduttiin niihin, jotka eivät halunneet tapella?

5. Ihailtiinko ja kunnioitettiinkö tappelijoita vai paheksuttiinko heitä? Olivatko hyvät tappelijat tyttöjen erityisessä suosiossa?
6. Miten vanhemmat henkilöt, papit ja viranomaiset suhtautuivat joukkotappeluihin?
7. Pidettiinkö tappeluita luonnollisina ja hyväksyttävänä esim. häiden ja tanssien yhteydessä?
8. Hyväksyivätkö muut kylän asukkaat edeltäpäin valmistellut joukkotappelut kyläkunnan kunnian puolustamiseksi? Pitivätkö mutkin kuin tappelijat oman ryhmän voittoa tärkeänä?
9. Oliko tappelujoukossa aina joku, joka oli aloiterikkaampi ja määräämisvaltaisempi kuin muut? Kokosiko joku hyvä tappelija joskus ympärilleen tappelusakin?
10. Oliko paikkakunnallanne erityisiä tappelusakkeja, jotka tekivät tappelumatkoja kauaskin? Pitivätkö tappeluihin osallistuvat nuorukaiset yhtä myös ”rauhan aikana”?
11. Milloin sattui joukkotappeluita (viikospäivä, vuodenaika, joidenkin erityisten juhlapäivien yhteydessä)?
12. Missä tapeltiin (esim. kylän raitilla, tienristeyksissä, häissä, tansseissa, luhtimatkoilla)?
13. Käytettiinkö tappeluissa aseita? Jos käytettiin, niin millaisia? Jos ei käytetty, niin oliko aseiden käyttö ankarasti kielletty?
14. Olivatko tappelijat juovuksissa (puukkotappeluissa, nyrkki- tai seivästappeluissa)?
15. Lähetettiinkö vastapuolelle etukäteen tappelunhaaste, jossa mainittiin kohtaamisaika ja -paikka? Kuka lähetettiin sanaa viemään? Oliko haaste suullinen vai kirjallinen? Millaista kerskaavaa puhetapaa käytettiin (esim. ”ottakaa kuolinvaatteet mukaanne”)? Mainitkaa tarkat sanamuodot, joita haasteessa käytettiin.
16. Lauloivatko tappelijat tappeluun mennessään? Mainitkaa joitakin tappelulauluja.
17. Mistä syystä tappelu sai alkunsa? Kuinka meneteltiin tappelun alussa? Solvattiinko vastustajaa pilkkasanoin? Millaisin? Kuka aloitti tappelun? Miten vastapuoli saatiin hyökkäämään? Pantiinko joku erityinen mies alkamaan tappelu?
18. Millaisia tekoja pidettiin tappelun yhteydessä erityisen ansiokkaina (keinujen hävittämistä, hääpöydän kaatamista vai mitä)?
19. Sattuiko tappelun yhteydessä tappoja tai haavoittumisia?

20. Milloin joukkotappelut loppuivat paikkakunnallanne? Miksi?